

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby

**Ikonografie svatých ve výtvarném umění na Pardubicku a v lidové kultuře
a její využití ve školní a mimoškolní výchově.**

Diplomová práce

Autor: Denisa Kvapilová
Studijní program: M7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy – dějepis
Učitelství pro střední školy – výtvarná výchova
Vedoucí práce: doc. PhDr. Vladimír Hrubý

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: Denisa Kvapilová

Studium: P071667

Studijní program: M7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy - dějepis, Učitelství pro střední školy - výtvarná výchova

Název diplomové práce: **Ikonografie svatých ve výtvarném umění na Pardubicku a v lidové kultuře a její využití ve školní a v mimoškolní výchově**

Název diplomové práce AJ: Iconography of saints in the visual arts in Pardubice region and in folk culture and its use in school education and extracurricular education

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Soupis a rozbor ikonografie se širší umělecko a kulturně historickou charakteristikou území a kultu světců. Text bude východiskem pro katalog a druhou část práce zaměřenou didakticky.

Anotace:

Soupis a rozbor ikonografie se širší umělecko a kulturně historickou charakteristikou území a kultu světců. Text bude východiskem pro katalog a druhou část práce zaměřenou didakticky.

Garantující pracoviště: Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vladimír Hrubý

Oponent: Mgr. et Mgr. Klára Zářecká, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4.1.2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Ikonografie svatých ve výtvarném umění na Pardubicku a v lidové kultuře a její využití ve školní a mimoškolní výchově* vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu doc. PhDr. Vladimíru Hrubému za cenné rady a odborné připomínky při vedení diplomové práce a za ochotné a vstřícné jednání po celou dobu mého studia.

Dále chci poděkovat Mgr. Ivo Křenovi za pomoc při bádání v depozitářích a sbírkách Východočeského muzea v Pardubicích, farářům navštívených kostelů, za ochotu se kterou mi umožnili studovat tematiku přímo na místě a žákům základní školy na Habru v Hořicích za jejich vstřícnou spolupráci.

Ráda bych také poděkovala svým nejbližším a celé mé rodině za velkou podporu v průběhu mého studia a při psaní mé diplomové práce.

V Hradci Králové dne

Podpis

Anotace

KVAPILOVÁ, Denisa. *Ikonografie svatých ve výtvarném umění na Pardubicku a v lidové kultuře a její využití ve školní a mimoškolní výchově*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 140 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zaměřuje na téma ikonografie svatých na Pardubicku. Sleduje kult světců a vývoj patrociníí na území pardubického okresu v období od 11. století do konce 18. století. Ikonograficky charakterizuje a rozebírá vybrané sakrální památky s ohledem na jejich odraz v lidové kultuře. Předmětem práce jsou zejména kostelní památky, muzejní sbírky a výzdoby morových sloupů. Na základě teoretických údajů, které práce předkládá, vznikl seznam světců, jejichž kult měl na Pardubicku nejsilnější tradici. Tato část textu shrnuje informace o jejich životě a způsobech zobrazení. Získaných poznatků práce využívá jako podklad pro výchozí edukační programy. Praktická část diplomové práce předkládá návrh na realizaci edukačního programu. Výstup z něho je v práci zaznamenán.

Klíčová slova:

Ikonografie, Pardubicko, svatí, patrocinia, edukační program

Annotation

KVAPILOVÁ, Denisa. *Iconography of saints in the visual arts in Pardubice region and in folk culture and its use in school education and extracurricular education.*

Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 140 pp.

Masters Degree Dissertation.

The dissertation focuses on the topic of iconography of saints and their cult and the development of consecrations in the Pardubice region in the period from the 11th century to the late 18th century. The theoretical part explains the concept of iconography and it looks into the development of the cult of saints, in relation to the historical and geographical circumstances and its reflection in folk culture. This overview was synthesized into a catalog which provides basic information about the life and depictions of those saints, whose cult had the strongest tradition in the Pardubice region. The practical part of the dissertation includes a design and suggestions for implementation of an educational program. The out of the program is recorder in the dissertation.

Key words:

Iconography, Pardubicko, saits, consecrations, educational program

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem (4/2009)
(Řád pro nakládání se školními a jinými autorskými díly na UHK)

V Hradci Králové dne

OBSAH

ÚVOD

1	IKONOGRAFIE.....	12
2	DĚJINY PARDUBICKA.....	16
	2.1 Historický vývoj Pardubicka v 11.-18. století.....	16
	2.2 Církevní organizace na Pardubicku.....	20
	2.3 Řády na Pardubicku.....	24
3	PATROCINIUM.....	27
	3.1 Definice patrocinia.....	27
	3.2 Patrocinia a kult svatých na Pardubicku.....	30
4	UMĚLECKÝ VÝVOJ PARDUBICKA.....	34
5	VYBRANÉ SAKRÁLNÍ PAMÁTKY NA PARDUBICKU.....	39
	5.1 Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích.....	39
	5.2 Kostel Nejsvětější Trojice v Horním Jelení.....	43
	5.3 Kostel sv. Martina v Holicích.....	45
	5.4 Kostel sv. Máří Magdaleny v Bohdanči.....	47
	5.5 Kostel Zvěstování Panny Marie v Živanicích.....	48
	5.6 Kostel sv. Vavřince v Opatovicích nad Labem.....	48
	5.7 Kaple sv. Romedia na zámku Cholticích.....	49
	5.7.1 Fresková výzdoba znázorňující legendu o sv. Romediovi.....	51
6	MOROVÉ SLOUPY.....	54
7	SVATÉ POUTĚ.....	59
8	LIDOVÝ KULT SVATÝCH.....	62
	8.1 Lidový kult svatých v užitém umění.....	63
9	IKONOGRAFIE NA PARDUBICKU.....	65
10	NÁVRHY EDUKAČNÍCH PROGRAMŮ PRO ŠKOLNÍ A MIMOŠKOLNÍ VÝCHOVU.....	68

10.1	Edukační program Za sochami svatých.....	68
10.1.1	Charakteristika programu.....	68
10.1.2	Realizace programu.....	69
10.1.3	Reflexe programu.....	70
10.2	Edukační program Křížem krážem po Pardubicku.....	71
10.2.1	Charakteristika programu.....	71
ZÁVĚR.....		73
RÁMCOVÝ PŘEHLED SVATÝCH.....		74
ZDROJE.....		83
Literatura a prameny.....		83
Periodika.....		86
Internetové zdroje.....		86
SEZNAM PŘÍLOH.....		88

ÚVOD

Diplomová práce má za úkol prozkoumat kulturní a církevní památky, zejména z hlediska ikonografie, v Pardubicích a okolí a postihnout jejich historický vývoj v období 11. - 18. století. Zaměřuje se na vývoj kultu světců v rovině patrociníí. Cílem práce je upozornit na význam ikonografie a její zavedení do školní výuky.

První, teoretická, část práce postihuje základní historické události v pardubickém regionu související s kulturním a duchovním vývojem zdejších obyvatel v daném období a s tím spojený vznik stavebních i uměleckých památek. Jsou zde uvedeny základní informace o jednotlivých církevních organizacích, které v daném období měly na vývoj umění a kultury zásadní vliv. Pozornost je soustředěna i na lidovou tvořivost v souvislosti s kultem svatých, tedy využití obrazu svatých na užitkových předmětech jako je sklo nebo porcelán. Vybrané památky v regionu jsou podrobně rozebrány tak, aby bylo možné se získanými informacemi dále efektivně pracovat a snadno je využít ve školním i mimoškolním vzdělávání.

Začleněním ikonografie do výuky v teoretické i praktické rovině se zabývá druhá část práce. V té jsou vytvořeny návrhy edukačních programů tak, aby byla studentům srozumitelnou formou zpřístupněna důležitá data sloužící k pochopení významu jednotlivých památek a ikon v souvislosti s historickými událostmi doby, ve které díla vznikala. Částečně jsou programy aplikovány při výuce výtvarné výchovy. V rámci výuky byl studentům předložen dotazník na téma ikonografie a kult svatých, jehož výsledky jsou roztríděny a přehledně zpracovány v grafech.

Východiskem k proniknutí do daného tématu je studium literatury a shromažďování informací v terénu. Téma ikonografie a vývoje kultu svatých není doposud v regionálním rozmezí zpracováno. Stěžejní informace se ale dají čerpat z prací Josefa Sakaře, který je autorem pětidílného cyklu Dějiny Pardubic nad Labem,

v němž detailně rozebírá vznik a vývoj města společně s jeho správním a církevním zřízením. Důležitým dílem jsou i obsáhlé Dějiny východních Čech od PhDr. Františka Musila a kolektivu. Dále lze potřebné informace hledat v pracích PhDr. Vladimíra Hrubého, který se zabývá kulturním vývojem Pardubic, a to převážně v období gotiky a renesance. O vývoji prvních kostelů se pak dočteme v díle Alžběty Merhautové, Raně středověká architektura v Čechách, kde autorka shrnuje počátky architektury a podrobněji rozebírá vznik a stavební vývoj jednotlivých kostelů. Významným přínosem k tématu jsou práce Zdeňka Boháče, který se zabýval vývojem patrocinií v Čechách, a práce Vratislava Nejedlého a Ivany Maxové, kteří podrobně popsali stav a vývoj mariánských, morových a trojičních sloupů na Pardubicku.

1 IKONOGRAFIE

Původ slova ikonografie je odvozen ze dvou řeckých pojmů *eikon* a *graphein*. Tedy obraz a psaní. Doslova by se tedy dalo říci, že ikonografie je metoda sloužící k popisování obrazů, která se primárně věnuje námětu a obsahu díla bez toho, aby jej esteticky nebo kvalitativně hodnotila.¹

Ikonografický rozbor uměleckého díla je považován za nezbytné východisko k jeho výkladu. Rozbor musí brát v potaz autorské určení, lokaci, datování, příbuznost na základě ikonografických řad, skupin, typů apod.²

Podle Daniely Rywikové je ikonografie „*disciplína v rámci oboru dějin umění, zabývající se tématy zobrazovanými výtvarným uměním, jejich identifikací a interpretací jejich významu a hlubšího smyslu. „Hlubším smyslem“ zde rozumíme jiné aspekty výtvarného díla než ty, jež jsou jednoznačně vyjádřeny umělcem v daném díle. Tyto aspekty představují především odkazy a aluze na jiná výtvarná díla a literaturu a dále na kulturní, společenské, náboženské a historické události a fakta.*“³

První pokusy o kritický rozbor díla a poznání ikonografie se objevily již ve 2. století v antice. Nově vzniklý literární žánr se nazýval *ekfraseis*. Jeho úkolem bylo humorně popsat dané zobrazení a popis zakončit morálním ponaučením. Tomuto žánru se věnovali například Kalistrata a Plinius Starší.

V období středověku nevznikala žádná literatura zabývající se popisem díla. Snad jen spis Sugera, opata z kláštera St. Denis, nazvaný „*Skutky opata Sugera*“, by se dal označit za jakýsi ikonografický výklad. Opat v něm popsal stavbu a vybavení nového opatství. Ikonografie středověkých děl ležela plně v rukou teologů, nikoliv umělců. Ti byli pouze umělečtí vykonavatelé zadaného díla, kteří se ve svých pracích řídili podle

1 PANOFSKY, E.: Význam ve výtvarném umění, 1. vyd. Praha, 1981, s.33

2 BALEKA, J.: Výtvarné umění, výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika), 1.vyd, Praha: Academia, 1997, s. 429, ISBN 80-200-0609-5, s. 141

3 RYWIKOVÁ, Daniela: Úvod do křesťanské ikonografie, , 1. vyd., Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2006. 130 s. 80-7368-251-6 s. 5

tzv. *exempel*, vzorníků vyobrazovaných děl. Teologové, jako například Tomáš Akvinský, Isidor ze Sevilly, sv. Augustin nebo sv. Ambrož, pak byli ti, kdo sestavovali ikonografický obraz díla a způsob zobrazení jednotlivých scén.

Situace se změnila v období renesance, kdy se hlubší zájem o dílo a jeho rozbor stal samozřejmostí pro každého vzdělaného jedince. Na díla bylo nahlíženo nejen z hlediska toho, co zobrazuje, ale důraz byl kladen i na myšlenku autora. Tedy proč dílo vzniklo a za jakých okolností. V Evropě vyšlo v období od 16. - 18. století přes 3000 odborných publikací zabývajících se ikonologií a ikonografií obrazu, z nichž stěžejní je dílo *Iconologia* napsané Casarem Ripym v roce 1593.

Od 18. století se objevují první ikonografické studie, z nichž můžeme jmenovat dílo „*Wie die Alten den Tod gebildet*“ vydané G.E. Lessingem v roce 1769.

Přelom 19. a 20. století se pak stal stěžejním v rozvoji ikonografie. Ta byla začleněna jako pomocná věda do oboru dějin umění. A to díky rostoucímu zájmu společnosti o staré památky a období středověku, o které se opíral romantismus. Ikonografie je přednášena na fakultách teologie a vznikají první seriózní ikonografické studie o středověkém umění od Antona Heinricha Springera. Jeho práce jakoby značila počátek první metodické školy dějin umění vzniklé na počátku 20. století. Škola se proslavila především použitím metody kritické ikonologie, jejíž vznik byl ovlivněn proudem kulturní historie a sociální psychologie. Za autora metody je považován německý historik M. Warburg a dále ji rozpracoval jeho žák Erwin Panofsky, díky kterému se v poválečném období rozšířila po celém světě. S jistými úpravami ji převzaly Spojené státy a Evropa. V Čechách se aplikaci ikonologické metody na rozborů děl věnoval například Rudolf Chadraba, Josef Krása, Karel Stejskal nebo Jaromír Neumann.⁴

Hlavním cílem ikonografické metody je určit, co konkrétní výtvarné dílo znázorňuje, a tento námět dešifrovat. Je tedy třeba, aby badatel rozpoznal přímé i nepřímé původní podmínky, které vedly umělce k vytvoření právě takové kompozice a námětu, pro jaké se rozhodl. V neposlední řadě je třeba probádat tzv. zobrazovací

4 RYWIKOVÁ, Daniela: Úvod do křesťanské ikonografie, 1. vyd., Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2006. 130 s. 80-7368-251-6 s. 8-13

tradici ikonografického námětu. Tedy zjistit, jaká je jeho tradice a četnost zobrazení.

K poznání díla slouží badateli nejprve metoda předikonografického popisu, během které sepíše všechny okem pozorovatelné detaily bez vzájemných vztahů. Následně se může zabývat samotným ikonografickým popisem díla. Tato metoda vyžaduje již hlubší znalost námětu, historii jeho zobrazování a orientaci v dějinách výtvarného umění. Je třeba, aby badatel určil námět, postavy, které jsou v díle znázorněny, ale v neposlední řadě i literární zdroj zobrazení. Poslední součástí badatelovy práce je metoda ikonografické interpretace. Během této závěrečné fáze se badatel snaží odkrýt tzv. sekundární význam díla. Jedná se o symboliku zobrazených jevů a postav, která se v námětech může, ale také nemusí skrývat.

Pro správné objasnění významu díla si badatel nevystačí pouze s ikonografickými metodami, ale je třeba, aby využil i metody ikonologie.

Pojem ikonologie vychází ze slov eikon- obraz a logos- slovo. Ikonologie je nauka spadající pod obor kulturních dějin. Podle Daniely Rywikové je úkolem ikonologie „*interpretace výtvarného díla jako výsledku nevědomé inspirace jeho tvůrce v širším společensko – kulturním obzoru.*“⁵ V rámci ikonologie si badatel pokládá otázky ohledně toho, proč dílo vzniklo a jaký vliv mělo kulturní, společenské a duchovní zázemí na výběru téma a kompozice.

Stěžejním dílem ovlivňující křesťanskou ikonografii již od raného křesťanství je bible. A to jak Starý, tak zejména Nový zákon a knihy apokryfní.

Starý zákon byl původně sepsán v hebrejštině a aramejštině. Jeho kánon byl ukotven v letech 300 až 150 př. n. l. a popisuje dějiny židovského národa a jeho vztah k Bohu. Začátek je věnován tzv. historickým knihám. Prvních pět (Pentateuch) obsahuje knihu Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronium, které zachycují dějiny lidu, a to převážně židovského národa, od počátku stvoření. Za historickými knihami jsou řazeny Žalmy, Knihy naučné (Příslaví, Kazatel a Píseň Písní) a knihy prorocké, které se dále dělí na velké a malé proroky.

⁵ RYWIKOVÁ, Daniela: Úvod do křesťanské ikonografie, 1. vyd., Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2006. 130 s. 80-7368-251-6 s. 7

Nový zákon vypovídá o životě Ježíše Krista, narození, mučednické smrti, zmrtvýchvstání, nanebevstoupení a o založení církve. Všechny knihy byly sepsány v řečtině a v 2. polovině 1. století seřazeny do sbírky. První dochovaný soupis pochází z 2. století. Ve stejné době byly všechny texty přeloženy do latiny. Sbírkou těchto prvních prepisů byla pojmenována Vulgata a za jejího autora byl označen sv. Jeroným. Pro svou dlouhou kanonickou platnost byla často využívána jako ikonografický pramen ve středověku.

Kánon Nového zákona je tvořen čtyřmi úvodními evangelií (Matoušovým, Lukášovým, Markovým a Janovým). Dále jsou zde zaneseny skutky apoštolů, epištoly sv. Pavla, epištoly katolické.

V Čechách se první překlady bible objevily v 2. polovině 14. století, z nichž nejvýznamnější byl překlad pro jednotu bratrskou z konce 16. století. V něm je použito hebrejských i řeckých textů.

Knihy apokryfní, které byly rovněž inspiračním zdrojem ikonografie, byly označovány jako deuterokanonické. To znamená, že nebyly nedílnou součástí kánonu.

Mezi apokryfy Starého zákona řadíme knihu Moudrosti, knihy Makabejské, Judit atd. V apokryfech Nového zákona najdeme především protoevangelia, a to protoevangelium Jakubovo, Pseudo – Matoušovo, pseudo – Tomášovo nebo Nikodémovo.

Středověcí umělci se pro náměty svých obrazů obraceli i k textům o historii apoštolů, životě Adama a Evy a vyprávění Josefa Arimatijského.

Mimo to středověké umění čerpalo z legend teologů, například z *Historie apokrypha* obsahující Život Pilátův, vyprávění o Veronice nebo anekdoty o Neronovi. Od poloviny 13. století je pak důležitým inspiračním zdrojem *Legenda Aurea*, která obsahuje 176 vyprávění o svátcích Kristových a svatých, kteří byli zařazeni do církevního liturgického roku.⁶

⁶ RYWIKOVÁ, Daniela: Úvod do křesťanské ikonografie, 1. vyd., Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2006. 130 s. 80-7368-251-6 s. 14- 15

2 DĚJINY PARDUBICKA

2.1 Historický vývoj Pardubicka v 11.- 18. století

K osídlování oblasti Pardubicka docházelo již od rané doby slovanské, a to díky výhodným přírodním podmínkám, které poskytoval soutok řeky Labe s Chrudimkou.

V období 11. a 12. století dochází v jižní části východolabské tabule a v západní části Svitavské pahorkatiny, tedy v blízkosti oblasti nynějšího města Pardubice, k vyšší intenzitě osídlení. Nabízí se hned několik důvodů, proč tomu tak bylo. Jednou z prioritních příčin byla činnost řádu benediktinů, kteří sídlili v klášteře v Opatovicích nad Labem. Ten byl zřízen ve 12. století jako nejstarší klášter ve východních Čechách. Dalším aspektem, který ovlivnil hustotu osídlení oblasti, byl vliv olomouckého biskupství, které při svém vzniku získalo majetky v okolí dnešních Jezbořic a Rozhovic. Možné vysvětlení nabízí i zřízení správního centra v Chrudimi, které přitahovalo další lid.

Osídlení, a tedy i výstavba kostelů, byly limitovány přírodními podmínkami území. Prvním doloženým kostelem byl románský emporový kostel sv. Petra a Pavla v Kostelci u Heřmanova Městce. Kostel je důkazem osídlení v oblasti Železných hor, a proto je zde uváděn, i přestože nespadá do hranic sledovaného pardubického okresu. Podle archeologických výzkumů a podoby hlavic a patek se kostel datuje do roku 1200. První zprávy o něm však pocházejí až ze 14. století⁷. Dnes je kostel nahrazen již novější gotickou stavbou.⁸

V období 10. - 12. století opírá panovník svou moc především o vlastnictví veškerého pozemkového majetku. Kníže spravuje své území pomocí družiny, kterou si udržuje podílem z kořisti. Je vytvořena důmyslná hradební soustava a kníže pobývá na svém sídle s družinou vždy jen po omezený čas, neboť není v silách tamního

7 MERHAUTOVÁ, A.: Raně středověká architektura v Čechách, 1. vyd. Praha: Academia, 1971, s.143

8 MUSIL, F.: Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526), 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 825, s. 176

obyvatelstva, aby tak velkou neproduktivní skupinu dokázalo živit dlouhodobě.⁹

O působení a pohybu knížecí služebné organizace v 11.-12. století se dozvídáme z názvů vesnic. Lidé starající se o blaho šlechty totiž často sídlili v blízkosti kastelánkého hradu a vesnice dostávaly jména podle služby, kterou tu lidé pro hrad vykonávali¹⁰. Na Pardubicku se tak díky písemným pramenům z 11. století dozvídáme o vesnicích Koloděje, kde působili koláři, a Kladruby, vesnici tesařů. Rybitví zas byla vesnicí rybářů a v Chrtníkách působili psáři.¹¹

Mezi vzniklými knížecími hradišti má významný vliv Chrudim, díky svému strategicky výhodnému postavení, ale zmiňováno je například i Vysoké Chvojno.¹²

Období 12. století značí i stále se rozrůstající nižší šlechtu. Usuzujeme tak podle donací (neboli darovacích listin) kanoniím a klášterům, které dokládají šlechtický majetek. Feudálové si v této době také budují v rámci svých dvorů na vesnici tzv. vlastnické kostely, čímž vyjadřovali své privilegované postavení.¹³ Příkladem šlechtického majetku může být například kostel v Kojicích, Kuněticích, Přelouči, Semíně nebo emporový kostel sv. Máří Magdaleny v Řečanech nad Labem, kde majitele kostela, kastelána Předbora, připomíná autentika z roku 1165, vložená do oltáře.¹⁴ Kostely původně panské se staly v průběhu času farními.

Osídlení Pardubicka by se dalo považovat za ukončené po kolonizaci ve 12. - 13. století. Dokladem sídelní výstavby je vznik mnoha kostelů, které vytvořily propojenou farní síť. Městečka, která byla v této době založena, dala základ obrazu Pardubicka, jak jej známe dnes. Prvním městem na Pardubicku se stala v roce 1261 Přelouč.

Správa a hospodářství jsou řízeny ve 14. století na úrovni mnoha jednotlivých tvrzí (Staré Čivice, Moravany, Krchleby, Holice atd.). Oblast je tudíž správně značně

9 ŠEBEK, F.: Dějiny Pardubic. D. 1, 1. vyd., Pardubice: Městský národní výbor: Krajské muzeum východních Čech: Akademie J. A. Komenského, 1990. s. 227, s. 31

10 MUSIL, F.: Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526), 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 825, s. 204

11 ŠEBEK, F.: Dějiny Pardubic. D. 1, 1. vyd., Pardubice: Městský národní výbor: Krajské muzeum východních Čech: Akademie J. A. Komenského, 1990. s. 227, s. 31

12 Tamtéž s. 31.- 32

13 Tamtéž s. 34

14 MERHAUTOVÁ, A.: Raně středověká architektura v Čechách, 1. vyd. Praha: Academia, 1971, 303

rozdrobena. Významného postavení mezi těmito jednotlivými tvrzemi dosáhl tzv. blatný (vodní) hrad vystavěný v Pardubicích na soutoku Labe a Chrudimky. V polovině 14. století, za vlády pánů z Pardubic, byla osada ležící v podhradí, díky snahám Arnošta z Pardubic¹⁵, povýšena na město.¹⁶ Jeho podoba nám není známa. Prvním dochovaným nákresem podoby Pardubic je až výjev nalezený na severní straně presbytáře v kostele sv. Bartoloměje¹⁷. Město se ale pravděpodobně rozkládalo v oblasti dnešního historického jádra.

Arnošt z Pardubic nechal přesunout hospodářskou správu města na tzv. „Vystrkov“, kde se poté začalo formovat „Malé předměstí“. Dále nechal v roce 1359 vyzdvihnout význam farního kostela Panny Marie, u kterého byla pravděpodobně zřízena městská škola.¹⁸

Významný rod pánů ze Staré ztratil Pardubice ve prospěch Hanuše z Milheinu, dvořana krále Václava IV. a jednoho ze zakladatelů Betlémské kaple v Praze.¹⁹ Tím jakoby se předurčil dramatický vývoj husitských válek na Pardubicku.

Pardubicko bylo ovládáno stoupenci Kalicha. Na Kunětické hoře bylo Divišem Bořkem z Miletínka vybudováno armádní zázemí a rod Miletínků dal základy budoucímu spojení Pardubicka v jednotný celek. Převážně i díky tomu, že Bořek Diviš z Miletínka obsadil klášter v Opatovicích, který měl pod svou správou velkou část farností. Kunětickohorské panství však od rodu Miletínků, kvůli jejich zadlužení, převzal Jiří z Poděbrad ještě dříve, než mohli své snahy o spojení oblasti dokončit.

Období slávy zažívá Pardubicko, za vlády rodu z Pernštejna v 16. století. Vilém z Pernštejna získává do svého držení pozemky zrušeného opatovického kláštera.²⁰ Díky jejich výhodnému strategickému umístění lze propojit jednotlivé správní oblasti²¹, které

15 MERHAUTOVÁ, A.: Raně středověká architektura v Čechách, 1. vyd. Praha:Academia, 197. s. 3

16 BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: Pardubicko, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158, s. 6

17 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1.vyd., Praha: Helios, 2000, s.127, ISBN 80-85211-08-4,s. 80

18 SAKAŘ, J.: Dějiny Pardubic nad Labem, díl1, část 1.,vyd. Pardubice, nákladem města, 1920,308s. s.3

19 Tamtéž, s. 21-22

20 MUSIL, F.: Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526),1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 825, s.629

21 Kromě Choltic.

jsou centrálně řízeny z Pardubic.²²

Páni z Pernštejna položili základy rybníční soustavy a nynějšího urbanistického vývoje Pardubic. Vedle Pražské brány bylo například vytvořeno místo pro špitál a nový hřbitov.²³ Dominantním stavebním počinem byla ale především novogotická přestavba původního městského hradu na reprezentační zámecké sídlo.

Za vlády Pernštejnů dosáhly Pardubice významného kulturního i společenského postavení. Nacházel se zde kostel sv. Kateřiny, sv. Jana Křtitele, sv. Bartoloměje a kostel Nanebevzetí Panny Marie.

Oblast ztrácí na významu v období pobělohorském. Hlavními správními centry jsou tak i nadále Hradec Králové, Chrudim a Kutná Hora.

V následujících letech se Pardubicko vyvíjelo pod vlivem dobových válečných událostí. Po ukončení třicetileté války dochází k rozvoji barokního umění jako nástroje rekatolizační činnosti. Následné boje o rakouské dědictví postihly celou oblast správně i hospodářsky.

V rámci rozvoje zemědělské výroby, zvýšení porodnosti a zamezení selským bouřím byla v 2. polovině 18. století provedena pozemková a poddanská reforma, nazývaná jako *raabizace*. Jejím tvůrcem byl F. A. Raab, ekonom na dvoře Marie Terezie. Hlavní myšlenka spočívala v rozdělení vrchnostenských statků na menší celky, které by sedláci dostali do pronájmu. Mnoho panství a měst reformu odmítlo, přesto došlo v Čechách v jejím důsledku k vytvoření 128 nových vesnic.

Raabizace představuje ekonomicko-sociální reformu, která byla prioritně uplatňována ve východních Čechách, neboť zde bylo silné ohnisko lidových povstání. V důsledku prosazení reformy byla na Pardubicku přebudována a zmenšena rybníční soustava, aby se vytvořilo místo pro nově stavěné vesnice. Mezi nimi vznikla například i ves Lány na Důlku.

22 MUSIL, F.: Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526), 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 825, s.629

23 SAKAŘ, J.: Dějiny Pardubic nad Labem, díl 1, část 1, 1. vyd. Pardubice, nákladem města, 1920, 308s., s. 7

Reforma byla zastavena v období vlády Josefa II., osvíceného panovníka, vládnoucího v Čechách v letech 1780 - 1790. Ten se postavil i proti svatým poutím oblíbeným v té době, a provedl mnoho reforem církve, která tak přišla o své dominantní postavení získané v období baroka.

2.2 Církevní organizace na Pardubicku

Církevní organizace se začala pozvolna utvářet v závěru 10. století. Do této doby mělo křesťanství v Čechách spíše misijní charakter.

V 10. stoletím byla církevní správa hlavní oporou pro tehdejší upevňující se feudální český stát. První církevní stavby proto byly stavěny pod ochranou panovnických rodů, a to přímo na jejich knížecích dvorcích. V rámci hradiště se spojovaly světské i církevní funkce. Každý historický kraj tak tvořil jednu velkou farnost. V jejím čele stál arcikněz, představený kněží při hradském kostele. Jeho úkolem byl dohled nad dodržováním křesťanských norem v životě lidí. Do své funkce byl dosazován knížetem, který si tak zajistil kontrolu nad světskou a církevní správou v hradišti.²⁴

Zprvu byla budována tzv. velkofarní organizace, která se překrývala s politickou správou hradišť. Teprve postupem času, v průběhu 11. století, se tato správní síť začala rozdrobovat na menší celky v důsledku výstavby soukromých kostelíků. Ty ale sloužily jen potřebám majitele a jeho rodiny. Ostatní věřící museli dále navštěvovat farní hradské kostely.

Stávající systém velkofarní soustavy byl v 1. polovině 12. století doplněn o další soukromé kostely, které ale přebíraly i farní funkce. Nový systém lépe vyhovoval rozsahu osídlení, počtu obyvatelstva a pastoračním potřebám.²⁵

24 KRÁLOVEHRADECKÁ DIECÉZE: Diecéze-biskupství-biskupové. Pohledy do minulosti církve na území královéhradecké diecéze, 1. vyd., Hradec Králové: Nadace na opravu církevních památek v diecézi královéhradecké, 1994, s. 95, s. 8

25 KRÁLOVEHRADECKÁ DIECÉZE: Diecéze-biskupství-biskupové. Pohledy do minulosti církve na území královéhradecké diecéze, 1. vyd., Hradec Králové: Nadace na opravu církevních památek v diecézi královéhradecké, 1994, s. 95, s. 9

Vznikla tak hustá síť far²⁶, do níž spadaly například kostely v Semíně a Přelouči.

Kláštery získávaly majetky pomocí tzv. donací neboli darovacích listin. Ty obdržely buď od samotného panovníka, šlechtice, nebo jiné soukromé osoby. Dokládá to například emporový kostel v Řečanech nad Labem, držený od roku 1165 v rukách čáslavského kastelána Předbora. Jeho majetkové právo připomíná autentika vložená do oltáře.²⁷ Důležitým dokladem o darování majetku je falzum opatovického kláštera pocházející z 12. století, ale zachycující stav z období 1086-1087. Díky němu získal řád do svého držení od panovníka Vratislava II. hned několik oblastí (Břehy, Dolany, Mokošín, dvojí Opatovice, Osice, Osičky, Přelouč, Sopřeč, Vysoká u Hradce Králové, Nedělišťe, Hlína, Vrbatův Kostelec).

Raně středověké kostely vzniklé na Pardubicku v období 12. století se opíraly o farní kostely ve vzdálenějších hradištích, jako například o hradiště v Hradci Králové, Chrudimi a Čáslavi. Hustší síť chrámů a far se budovala v rámci stále silnějšího osidlování oblasti.²⁸ Důsledkem toho vznikla i nová církevní organizace arcijáhensství, která vycházela z historických krajů, formulovaných v obvodu významných přemyslovských hradišť. Arcijáhem byl podřízen přímo pražskému biskupovi a hmotně zajištěn biskupskými statky. Vytváří se tak existenční nezávislost na světské moci.²⁹

První stavby kostelů byly umístovány mimo hradiště a vesnice na náplavové terasy nebo návrší a tvoří tak dnes dominanty kraje viditelné z velkých vzdáleností.

V 1. polovině 13. století (1222) došlo k rozřešení sporu mezi panovníkem Přemyslem I. a biskupem Ondřejem. Vzniklo tzv. Velké privilegium, které posilovalo základní práva církevních institucí na úkor hradských úředníků. V podstatě to znamenalo, že kláštery již nespádaly pod moc úředníků, ale přímo pod svrchovanou vládu panovníka. Ten je podle možností podporoval a za to se mu od nich dostávalo

26 BOHÁČ, Zdeněk. Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení. *Československý časopis historický*. 1973, roč. 21, č. 3, s. 369-388, s. 370

27 MUSIL, F.: Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526), 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 825, s. 202

28 BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: Pardubicko, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158, s. 5

29 KRÁLOVEHRADECKÁ DIECÉZE: Diecéze-biskupství-biskupové. Pohledy do minulosti církve na území královéhradecké diecéze, 1. vyd., Hradec Králové: Nadace na opravu církevních památek v diecézi královéhradecké, 1994, s. 95, s. 12

podpory proti stále se rozrůstajícím mocenským ambicím šlechty.³⁰ Dalším důsledkem Velkého privilegia byla možnost majitele panství spolurozhodovat o obsazování místa faráře (i když hlavní slovo zůstává nadále biskupovi) a povinnost se o daný kostel materiálně starat a také dohlížet na jeho vybavení.³¹

Do konce 13. století se formuje nejnižší článek organizace farního kléru, děkanství. Ten vznikl „zdola“ a představoval spojení mezi kněžími a biskupem, případně archidiakonem, který byl nejbližším spolupracovníkem biskupa. Vznik děkanství souvisel s uvolňováním závislosti na světské správě, a to jak v rovině osobní, tak hmotné.

Církevní správa Pardubic a k němu přilehlého okolí zprvu spadala pod vedení pražské diecéze vzniklé v 10. století. Ta byla v roce 1344 povýšena na pražské arcibiskupství, jehož součástí se stalo starší olomoucké biskupství a nově založené biskupství v Litomyšli. Pod něj patřilo právě Pardubicko.

Církevní organizace je v době předhusitské posílena díky výstavbě velkého množství nových chrámů a kostelů. Zároveň se však objevují první příznaky krize v církvi. Ta byla způsobena dobovou společenskou situací a sociálně- náboženským vývojem v Čechách. V závěru 14. století a na počátku 15. století usilovali o reformaci církve univerzitní mistři, laici i teologové z řad diecézního a řeholního kléru.

Situace se vyhrotila po smrti Mistra Jana Husa. V období husitských válek se oporou katolického panstva stávají kláštery v Podlažicích a Opatovicích. Husitství znamenalo velký zásah do majetkové držby církevních institucí a často i jejich samotný zánik.³² Pokud zůstaly zachovány, postrádaly hospodářské i personální zajištění.

V období 16. století dochází k dílčím změnám v rámci vztahu samotného města Pardubice a farního systému. Město získávalo stále silnější vliv při obsazování far.

30 ŠEBEK, F.: Dějiny Pardubic. D. 1, 1. vyd., Pardubice: Městský národní výbor: Krajské muzeum východních Čech: Akademie J. A. Komenského, 1990. s. 227, s.35

31 MUSIL, F.: Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526), 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 825, s. 281

32 Zničen byl klášter v Sezemicích, Opatovicích a Pardubicích.

KRÁLOVEHRADECKÁ DIECÉZE: Diecéze-biskupství-biskupové. Pohledy do minulosti církve na území královéhradecké diecéze, 1. vyd., Hradec Králové: Nadace na opravu církevních památek v diecézi královéhradecké, 1994, s. 95, s. 18-19

Kněží na farách působili na základě smluv, které byly uzavírány na dobu určitou a obsahovaly další podrobnosti ohledně výkonu jejich funkce. Farář byl do funkce vybírán samotnými měšťany a jeho výběr potvrzovala vrchnost. V působení mu byli nápomocni kaplan a čeledě. Od roku 1540 je fara označována nově jako děkanství, což dokládá její nadřazené správní postavení vůči kostelům v okolí a ve městě.³³

Další vývoj Pardubicka je ovlivňován vyostřující se situací v Čechách, která graduje porážkou českého stavovského povstání v bitvě na Bílé hoře. Následná rekatolizace v době pobělohorské donutila velkou část nekatolických kněží emigrovat. Chybějící personální obsazení far sem přivádělo kněží z Polska.

Významné místo v systému církevní správy zastává fara u sv. Bartoloměje v Pardubicích. V roce 1633 pod ní spadaly neobsazené farnosti s vesnicemi Barchov, Bezděkov, Blato, Čepí, Černá za Bory, Čivice, Doubravice, Dražkovice, Drozdice, Dubany, Jesenčany, Hrádek, Krchleby, Mikulovice, Moravany, Nemošice, Ohrazenice, Opatovice, Ostřešany, Pardubičky, Rosice, Trnová, Třebosice, Tuněchody, Staré Ždánice a další.³⁴

K zásadním změnám v oblasti církevní správy došlo za vlády Josefa II. Josefínské reformy rušily církevní instituce a laická bratrstva při chrámech. Mezi nimi i literární bratrstvo u sv. Bartoloměje, které fungovalo již od roku 1542. Naproti tomu došlo k posílení katolické církevní organizace, která se stala důležitou podporou státního aparátu. Vznikaly nové farnosti i biskupství a bylo vytvořeno nové diecézní členění.

Území diecéze bylo rozděleno podle krajů na 24 vikariátů, které se dělily podle krajů Hradeckého, Čáslavského, Bydžovského a Chrudimského, kam spadal vikariát Pardubický.³⁵ Následkem nové organizace se od fary sv. Bartoloměje oddělila farnost v Rosicích, zato byly připojeny vesnice Spojil, Studánka, Vystrkov a Jesničanky. Tto farnost byla v roce 1783 připojena ke Královéhradecké diecézi.³⁶

33 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1.vyd.,Praha: Helios, 2000,s.14-15

34 Tamtéž, s.17

35 KRÁLOVEHRADECKÁ DIECÉZE: Diecéze-biskupství-biskupové. Pohledy do minulosti církve na území královéhradecké diecéze, 1. vyd., Hradec Králové: Nadace na opravu církevních památek v diecézi královéhradecké, 1994, s. 95,s. 55

36 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1.vyd.,Praha: Helios, 2000,s.14-15 s. 21 - 22

Josefínské reformy ve svém důsledku propojily církevní a politickou správu. Na druhé straně ale nenávratně narušily kulturu a náboženský život.

2.3 Řády na Pardubicku

Ve východních Čechách působily do konce 12. století řády rytířské, kanovnícké a mnišské.

Mezi mnišské řády patří řád benediktinů, který působil na Pardubicku v období 11. - 12. století.

Benediktini představovali nejstarší řád západní křesťanské katolické církve. Založený byl roku 529 v Monte Cassinu Benediktem z Nursie. Řád měl ženskou i mužskou větev a svým působením ovlivnil později vzniklé řády. Benediktini rozvíjeli vědu a umění a přepisem antických spisů uchovávali odkaz antické kultury. V odkazu antiky budovali i své stavby na kopcích, po vzoru Olympu, aby byli členové řádu blíže Bohu.³⁷

Řád rozšiřoval oblasti svého působení formou zakládání proboštví, která zůstávala součástí mateřského kláštera. Samostatnými kláštery se stávalo jen málo z nich.³⁸

Benediktini působili v nejstarším východočeském klášteře v Opatovicích nad Labem, jehož činnost ovlivnila způsob a čas osidlování Pardubicka. Skupinka benediktinských mnichů sem přišla poté, co byla ve 40. letech 12. století vypovězena z kláštera Hradisko u Olomouce.³⁹

Klášter disponoval značným majetkem a pozemky, což dokládá i výše zmíněné opatovické falzum z 12. století. Řád zakládací listinu kláštera zfalšoval, neboť bylo třeba dokázat vlastnictví nově nabytých majetků od dob jeho založení, aby s nimi mohl

37 BALEKA, J.: Výtvarné umění, výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika), 1. vyd, Praha: Academia, 1997, s. 429, ISBN 80-200-0609-5, s. 44-45

38 MUSIL, F.: Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526), 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 825, s. 287

39 ŠEBEK, F.: Dějiny Pardubic. D. 1, 1. vyd., Pardubice: Městský národní výbor: Krajské muzeum východních Čech: Akademie J. A. Komenského, 1990. s. 227, s. 34

disponovat. V Českých zemích nebyla falza nic ojedinělého. Díky získaným majetkům mohl být klášter zcela nově přebudován a následně byl roku 1163 pražským biskupem Danielem I. za přítomnosti krále vysvěcen zdejší klášterní kostel sv. Vavřince.

Další majetky získal klášter vlastní kolonizační činností a donacemi. Díky nim obdržel dalších 18 vesnic a zároveň získal od krále Přemysla I. a jeho syna Václava I jistá privilegia, tj. osvobození od části zemských povinností.⁴⁰

Kromě opatovického kláštera měli své zázemí benediktini i v klášteře zbudovaném pravděpodobně v roce 1159 v Podlažicích. Prvním opatem je zde uváděn opat Vrbata. Dispozice i podoba kláštera nám však zůstanou utajeny, protože klášter byl zničen za doby husitských válek.⁴¹

Z obou klášterních sídel byl řád benediktinů kolem roku 1148 vyhnán a nahrazen řádem premostrátů.⁴²

Na Pardubicku se dále nacházel ženský klášter cisterciáků. Jejich konvent byl vybudován v roce 1227 při gotickém kostele Nejsvětější Trojice v Sezemicích.⁴³ Klášter dokládá hospodářsko-společenský vývoj doby a umělecké vazby východních Čech s polským Slezskem.⁴⁴ Svůj vliv měli i cisterciáci ze Sedlece, kteří sídlili ve farním kostele sv. Máří Magdaleny v Řečanech nad Labem.

Přímo v Pardubicích zprvu pobýval řád křižovníků s červeným srdcem, pro který se v Čechách vžil název Cyriaci. Řád byl uveden do Čech ve 13. století. V jeho čele stál generální převor a kanonie tak měly zprvu titul převorství (později pod vlivem Polska probošství).

První cyriacké kostel jsou připomínány v Pardubicích listem papeže Bonifáce VIII. v letech 1256 – 1295.⁴⁵ Ke konci 13. století řád sídlí v kostele sv. Bartoloměje. Ten

40 ŠEBEK, F.: Dějiny Pardubic. D. 1, 1. vyd., Pardubice: Městský národní výbor: Krajské muzeum východních Čech: Akademie J. A. Komenského, 1990. s. 227, s. 34- 35

41 MERHAUTOVÁ, A.: Raně středověká architektura v Čechách, 1. vyd. Praha: Academia, 1971, s. 194

42 Tamtéž, s. 31

43 MUSIL, F.: Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526), 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 825, s. 290

44 MUCHKA, I., PETŘÍČEK, V., NEUBERT, L.: Východní Čechy: historie, krajina, umělecké památky, 1. vyd., Praha: Panorama, 1990, s. 423, s. 50

45 Tamtéž, s. 286

býval až donedávna ztotožňován s později založeným kostelem sv. Bartoloměje ze 16. století, který byl postaven jako hrobka rodu Pernštejnů u Zelené brány. Nové výzkumy však dokázaly, že klášter cyriaků z 13. století mohl být původním farním kostelem sv. Jiljí v osadě Pardubičky, a konvent cyriaků se usadil vedle něho, nebo ho dokonce sám vybudoval. Hypotéza, že konvent se nacházel vedle kostela v Pardubičkách, je podpořena archeologickými nálezy, během nichž byly odkryty pozůstatky chrámu s dlouhým pravoúhlým presbytářem u kostela sv. Jiljí a který by mohl být uváděným kostelem sv. Bartoloměje ze 13. století.

Umístění původního kostela sv. Bartoloměje do Pardubiček se jeví jako samozřejmé i díky darovací listině Arnošta z Hostýně z roku 1332, kterou daroval Pardubičky s kostelem sv. Jiljí cyriakům. V nově vznikajícím centru byl ve 14. století postaven i farní kostel Panny Marie, o který se řád staral.⁴⁶

V době předhusitské převzala pardubická kanonie cyriaků úlohu, kterou doposud zaujímal centrum řádu v Praze, tzn. probíhala zde volba generálního převora řádu.⁴⁷ V roce 1417 se hlavním představeným stal dokonce člen pardubické komunity. V průběhu husitských válek byl konvent v Pardubicích roku 1421 husity vyvrácen a členové řádu se uchýlili do Polska.

Za doby vlády Pernštejnů, ve 20. letech 16. století, jsou do Pardubic Vilémem z Pernštejna pozváni minorité, kteří řád cyriaků nahradili. Klášter minoritů byl vybudován v roce 1514 v rámci přestavby města a představoval jediný klášter založený na sledovaném území v době jagelonské. Pro sídlo konventu byla určena parcela na Starém Městě při kostele sv. Bartoloměje, ale na základě dohody mezi Vilémem z Pernštejna a Joštem, kvardiánem minoritů, byl konvent roku 1532 přesunut ke kostelu Zvěstování Panny Marie. Kostel se nazýval zprvu jako „německý“ díky krakovskému původu většiny bratří řádu.⁴⁸ Zde řád působil až do požáru města v roce 1538, kdy město opustil.

46 VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D.: Encyklopedie českých klášterů, 1. vyd., Praha: Libri, 1997. 782 s. ISBN 80-85983-17-6, s. 412

47 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1. vyd., Praha: Helios, 2000, s.127, ISBN 80-85211-08-4, s. 9

48 Tamtéž. s.12

Díky velké náboženské toleranci Viléma z Pernštejna byly Pardubice vhodným útočištěm pro židovskou komunitu, ale i pro členy pronásledované Jednoty bratrské, kteří měli svou modlitebnu na Zelené předměstí.⁴⁹

Znovu se minorité do Pardubic vrátili v době pobělohorské. Od roku 1631 začali vykupovat domy v okolí svého původního sídla, aby jej mohli rozšířit. Záměry řádu byly zdrženy dalším požárem Pardubic v roce 1638, ale také válečnými událostmi.⁵⁰ Minorité budovu konventu dostavěli až v roce 1704. Budova školy dokonce dostavěna ani nebyla. Její dokončení bylo přerušeno pruskou okupací v roce 1741.

Vlivem rekatolizace v době pobělohorské dochází k silnému prohloubení náboženského života a církevní činnosti, která je na Pardubicku deklarována i vznikem mnoha náboženských bratrstev.⁵¹ Ty, stejně jako řád minoritů, byly zrušeny v důsledku nařízení císaře Josefa II. V roce 1758.⁵²

3 PATROCINIUM

3.1 Definice patrocinia

Patrocinium označuje pojmenování sakrální budovy nebo místa. Jedná se o zasvěcení kostela, kláštera nebo hospicu určitému světci, který se tak automaticky

49 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1.vyd., Praha: Helios, 2000, s.127, ISBN 80-85211-08-4, s. 11

50 VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D.: Encyklopedie českých klášterů, 1. vyd., Praha: Libri, 1997. 782 s. ISBN 80-85983-17-6, s. 414

51 V letech 1676-1700 proběhlo dotazování iniciované hradeckou diecézí ke svým farnostem ohledně přítomnosti náboženských bratrstev a zázračných vyobrazení. V roce 1677 byla bratrstva přiznána v Lázni Bohdaneč (tzv. Růžencové) v Holicích (Božího těla), v Pardubicích (Nanebevzetí Panny Marie), v Přelouči (sv. Jakuba Většího), v Sezemicích (Panny Marie Pomocné). O několik let později, v roce 1700, pak byla přiznána bratrstva Holicích (Božího Těla), v Dašicích (Narození Panny Marie) a potvrzena bratrstva v Pardubicích a v Přelouči (ROYT, J. HRUBÝ, VL.: Lidová zbožnost ve východních Čechách a v Kladsku, 1. vyd., Náchod: Státní galerie výtvarného umění, 1997. 119s. SBN 80-85057-54-9, s. 10-11)

52 VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D.: Encyklopedie českých klášterů, 1. vyd., Praha: Libri, 1997. 782 s. ISBN 80-85983-17-6, s. 413 - 414

stává ochráncem místa.

Studium patrocinií je velmi obsáhlé a složité. Je třeba provést heuristiku pramenů a to povahy vyprávěcí i diplomatické. Bádání je ztíženo tím, že v době středověké nebylo zvykem specifikovat venkovské kostely podle zasvěcení, ale podle názvu osady, kde stával. Odlišná situace je naštěstí s kostely městskými, kde bylo odlišení jednotlivých budov podle patrocinií pravidlem.⁵³

Zatímco studium patrocinií v době předhusitské závisí především na vydaných písemných pramenech, v době mezi husitskou a pobělohorskou porážkou se badatel musí opírat i o nápisy na zvonech a křtitelnicích, kde je často jméno ochránce kostela uvedeno. Mnohé také napoví gotické plastiky, oltární obrazy, fresky v presbyteriích kostelů. Původní výzdoba interiéru se ale povětšinou nedochovala, a tudíž musí badatel spoléhat na mnohdy nepřesné soupisy památek.

Ke změně dochází v době pobělohorské, kdy k výzkumu zasvěcení mohou pomoci dobře vedené spisy farních důchodů, soupisy poddaných podle víry a soupis českých patrocinií z let 1676 – 1677 a 1700- 1701.⁵⁴

Zasvěcení budov nemusí souviset pouze se jménem světce, ale patrocinium může být spjato i se symbolem, Božím jménem nebo Božím označením (např. kostel Nejsvětějšího srdce atd.)

Titul kostela zásadně ovlivňoval i společensko–hospodářské vztahy. Světec, kterému byl kostel zasvěcen, byl totiž chápán jako právní osoba, a tudíž majitel veškerého darovaného majetku kostelu.⁵⁵ Zároveň ve výběru patrocinií můžeme sledovat ambice a spory mocensko–politické. Podle Z. Boháče: „*kult svatých směřoval k upevnění třídní povahy feudálního státu a k posílení posic vládnoucí dynastie, církve a jejich institucí, které byly hospodářskou oporou panovnické moci.*“⁵⁶ Proto není udivující, že většina světců kanonizovaných v období středověku pochází z řad významných panovnických rodů Přemyslovců a Slavníkovců nebo z řad biskupů,

53 BOHÁČ, Zdeněk. Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení. *Československý časopis historický*. 1973, roč. 21, č. 3, s. 369-388. Lit, s. 372

54 Tamtéž, s. 372 - 373

55 Tamtéž, s. 376

56 Tamtéž, s. 377

zakladatelů kláštera či jiných významných církevních institucí.⁵⁷

Patrocinium může být stálé nebo se může v průběhu času měnit. Například patrocinium původní baziliky Spasitele v Lateránů je dnes změněno na baziliku sv. Jana a Nejsvětějšího Spasitele v Lateránu.

Důvodem změny patrocinia byly nejčastěji dlouhotrvající válečné konflikty (např. třicetiletá válka) a reformační vlivy v oblasti církve. V takovémto období došlo často ke zpustnutí opuštěného kostela nebo místa a v době jeho obnovy mohl být původní název zapomenut. K takovýmto případům docházelo především v období reformace, která se snažila úctu k svatým potlačovat. Nové patrocinium bylo vybíráno na základě přání stavebníka, duchovního správce, podle aktuální oblíbenosti světcova kultu nebo bylo ovlivněno dodatečným uložením ostatků, čímž také došlo ke změně zasvěcení.

Změna patrocinia z výše uvedených důvodů probíhala většinou v kostelech vesnických. V městských kostelech byla změna zasvěcení velmi složitá, a to z důvodu velkého počtu svatých. K jejich rozlišení sloužily právě jejich názvy, které měli lidé již vryté do paměti a těžko by si zvykali na nové.⁵⁸

Zdeněk Boháč provedl obecné výzkumy vycházející z geografické polohy kostelů v tržních osadách a gotických městech. Z nich vyplývá, že kostely vybudované v období předlokačnickém, tedy do počátku 13. století, nesou nejčastěji zasvěcení sv. Janu Křtiteli, sv. Petru, sv. Vavřinci a sv. Martinu. V menší míře se pak objevují patrocinia sv. Archanděla Michaela, sv. Klimenta, sv. Štěpána, sv. Václava, sv. Ondřeje a sv. Jiří. Tyto kostely byly povětšinou začleněny do opevnění města a převzaly funkci špitálů.

V období budování prvních gotických měst se nejčastěji objevují patrocinia sv. Jakuba, sv. Mikuláše, sv. Bartoloměje, P. Marie, Všech svatých, svatého Ducha a Božího těla.

Zdeněk Boháč dále provedl výzkum patrocinii v rámci budovaných řádových klášterů. Podle jeho závěrů zasvěcoval řád benediktinů, který stavěl své kláštery na tzv. „zelené louce“, nejčastěji sv. Janu Křtitelovi. Oproti tomu ostatní řády sídlily povětšinou

57 , BOHÁČ, Zdeněk. Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení. *Československý časopis historický*. 1973, roč. 21, č. 3, s. 369-388 s. 377

58 Tamtéž s. 372

ve městech. Tam musely při udílení patrocina již ctít tradici města a dvůr majitele, kde se většinou již nějaký menší kostelík nacházel. Jak u premonstrátů, tak u cisterciáků jsou oblíbené náměty mariánské.⁵⁹

Obliba kultu určitého světce se objevovala a vracela v etapách. Obnovení již upadajícího kultu světce můžeme sledovat na příkladu obnovy mariánské úcty v době rytířské. Sílicí kult mohlo ovlivnit přenesení světcových ostatků do země, kanonizace světce nebo vykonání poutě k jeho hrobu a s tím spojená zázračná událost.

Příkladem dobové obliby světce je například kult sv. Petra a sv. Václava, prosazovaný v období 10. - 11. století, nebo dobová úcta ke sv. Gothardu. Jeho kult v Čechách zesílil ve 40. letech 12. století důsledkem jeho kanonizace a přenesení jeho ostatků do Prahy.

Šířiteli patrocinií byli často biskupové nebo předáci kapitulních kostelů a klášterů. Tak tomu bylo i v případě výše zmiňovaného sv. Gotharda, jemuž zakládali kostelíky pražští biskupové Menhart a Jan I.⁶⁰

Patrocina daného kostela jsou každoročně slavena podle liturgického kalendáře poutěmi a posvíceními.

3.2 Patrocina a kult svatých na Pardubicku

Kult svatých má v Čechách tradici již od samotného přijetí křesťanství. Obliba jednotlivých světců je proměnlivá jak v čase, tak v místě a úzce souvisí s vývojem patrocinií.

Změna patrocinie je v pramenech zaznamenána u kostela Máří Magdaleny v Řečanech nad Labem, který byl původně zasvěcen Panně Marii⁶¹ a sledovat bychom ji mohli i u kostela sv. Vavřince v Opatovicích nad Labem. Tamní románský klášter byl vypálen a kostel obnoven na místě původní kaple Panny Marie, která byla tudíž

59 BOHÁČ, Zdeněk. Patrocina jako jeden z pramenů k dějinám osídlení. *Československý časopis historický*. 1973, roč. 21, č. 3, s. 369-388. Lit.s. 374

60 Tamtéž, s. 376-378

61 BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: Pardubicko, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158, s. 5

přesvěcena. Panně Marii byl zasvěcen i kostel z poloviny 13. století v Sezemicích. V pozdější době byl přesvěcen na kostel Nejsvětější Trojice. Změnu patrocina zaznamenáváme i u kostela sv. Bartoloměje v Pardubicích, vystavěného na počátku 14. století, který nesl původní patrociniem Panny Marie.⁶²

Poznatek o zasvěcení budov je důležitým informačním kanálem pro dataci jejich vzniku.

Takto bychom mohli určit například období výstavby kostela ve Vysokém Chvojně, který je zasvěcen sv. Gothardovi. I přes jeho barokní podobu jej lze zařadit do doby románské, protože kult sv. Gotharda se v Čechách rozvíjel v období poloviny 12. století.⁶³ Podobným příkladem je kostel sv. Michaela archanděla v dnes již zaniklé vsi Lepějovice. Gotický kostel s pozdně románskými prvky stavebně spadá do období poloviny 13. století. Patrociniem však ukazuje na jeho mnohem starší původ.⁶⁴

Pro pozdně románské, ale zejména gotické kostely je typické patrociniem sv. Bartoloměje.⁶⁵ Úcta k němu se prosazuje pak znovu v 16. století. V této době je postaven i kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích.⁶⁶ K oslavě světce probíhalo v Pardubicích i posvícení, což nepřímo potvrzuje jeho postavení jako hlavního patrona města a farního kostela.⁶⁷

Typický pro Pardubice je silný kult sv. Floriána, a to již od poloviny 16. století. Kult souvisí pravděpodobně se dvěma požáry města v letech 1507 a 1538, ale mohl se šířit i díky řádu minoritů, kteří přišli do Pardubic v roce 1514 z Krakova. Ten je jedním z nejvýznamnějších center kultu sv. Floriána. Úcta k světcům nebyla eliminována ani v době bělohorské, kdy kostely přebírali utrakvisté, neboť ti měli úctu k světcům, stejně jako katolíci. V době barokní se konaly na počest sv. Floriána mše za blaho města. Jeho

62 SAKAŘ, J.: Dějiny Pardubic nad Labem, díl 1, část 1, 1. vyd. Pardubice, nákladem města, 1920, 308s. s.11

63 BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: Pardubicko, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158, s. 5

64 Tamtéž, s. 6

65 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1.vyd., Praha: Helios, 2000, s.127, ISBN 80-85211-08-4, s. 11

66 VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D.: Encyklopedie českých klášterů, 1. vyd., Praha: Libri, 1997. 782 s. ISBN 80-85983-17-6, s. 412

67 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1.vyd., Praha: Helios, 2000, s.127, ISBN 80-85211-08-4, s. 87

reliéfní vyobrazení coby vojáka s vědrem vody a v přilbici můžeme nalézt na mnoha domech v Pardubicích.⁶⁸

Určitým mezníkem v historii patrocinií by se dala označit bitva na Bílé hoře a následná rekatolizace.

V pobělohorské době se mimořádně úctě těšila témata christologická a mariánská. Zachovalá gotická nebo pozdně gotická díla jsou předmětem zvláštního kultu, k jehož šíření napomáhaly spisy Balbínovy a Tannerovy.⁶⁹

Mariánský kult se do Čech nejsilněji šířil z Pasova⁷⁰. Jeho prohloubení v Čechách je zapříčiněno morovou epidemií, která proběhla v roce 1680 a během níž se lidé k Panně Marii obraceli o pomoc. Proto je nejrozšířenějším typem zobrazované Matky Boží Panna Marie Pomocná. Na mariánských sloupech naopak převládá typ Panny Marie Immaculaty (Neposkvrněné).

Panna Marie se objevuje nejen na mariánských a morových sloupech, oltářích a obrazech, ale také je jí na Pardubicku zasvěcováno procentuálně nejvíce kostelů. Jenom v Pardubicích můžeme nalézt tři kostely Panny Marie, další bychom mohli navštívit v Živanicích, Sezemicích, Dašicích nebo Kostěnicích.

Neměnná je úcta k zemským patronům. Doklad o síle jejich kultu nalezneme ve výzdobě kostela Povýšení sv. Kříže v Třebosicích, pocházející ze 14. století, kde je na nástěnné malbě vyobrazen sv. Václav, sv. Vít a sv. Vojtěch společně se svými donátory.⁷¹ Kult zemských patronů je po době pobělohorské využíván jako nástroj rekatolizační činnosti jezuitů. Katolická církev tak získávala nové věřící, neboť kult zemských patronů byl přijímán i českými utrakvisty a luterány, jak nás o tom může přesvědčit

68 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1.vyd., Praha: Helios, 2000, s.127, ISBN 80-85211-08-4 , s. 15 - 22

69 KRÁLOVEHRADECKÁ DIECÉZE: Diecéze-biskupství-biskupové. Pohledy do minulosti církve na území královéhradecké diecéze, 1. vyd., Hradec Králové: Nadace na opravu církevních památek v diecézi královéhradecké, 1994, s. 95,s. 45

70 V Pasově byl uctíván kult Panny Marie na základě milostného obrazu Matky Boží s Ježíškem od Lucase Cranacha, namalovaný v roce 1545 ve Wittenbergu. Obraz si přivezl pasovský biskup arcivévoda Leopold od saského kurfiřta Jana Jiřího. V době kdy pak arcivévoda Leopold odcházel z Pasova, dovolil dómskému děkanátu aby si pořídil kopii obrazu. (KOUTECKÁ, H.: Stručný místopis mariánské úcty v Čechách a na Moravě, 1. vyd, Praha:Portál, 1992, 92 s. s. 66

71 BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: Pardubicko, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158, s. 6

výzdoba mnohých kostelů ve východních Čechách.⁷² Opět se tak setkáváme s kultem sv. Barbory, sv. Kateřiny sv. Václava, vyzdvihovaném od poloviny 17. století.

Nezastupitelné místo má dozajista úcta ke sv. Vojtěchu. Ten začal být uctíván ve všech částech českých zemí již od dob vlády Břetislava I., který ukořistil světcovy ostatky při své výpravě do Polska. Dříve k tomu nebyly vhodné politické předpoklady, neboť Čechy byly zmítány mocensko-politickými boji.

V prvním čtvrtletí 12. století dochází k vyvraždění rodu Vršovců, který byl nejzarytější odpůrcem sv. Vojtěcha a jeho rodu. Tím padá poslední bariéra pro rozvoj svatovojtěšského kultu. Sv. Vojtěch se stává patronem české země a je vyobrazován společně se sv. Václavem. Důkazem úcty k oběma světcům je jejich zpodobnění na denárech ražených knížetem Bořivojem II. a Vladislavem I.

V období 13. a 14. století ustupuje kult sv. Vojtěcha vůči sv. Václavovi, neboť ten byl coby bojovník v rytířské době oblíbenější. Přesto je jeho kult stále silný, především v rámci kláštera břevnovského, na jehož pečetích je světcova podobizna. Pod klášter spadalo i probošství v Opatovicích.

Vzestup zaznamenává svatovojtěšský kult za vlády Karla IV. a ani v období husitství není sv. Vojtěch zcela zapomenut, i když ustupuje trochu do pozadí. Naplno se jeho kult rozvíjí v době barokní, kdy je katolickou církví využíván k deklaraci staré tradice katolicismu vůči novodobému protestantismu. S porovnáním se silnou svatovojtěšskou tradicí v období baroka se nelze divit, že v následujících letech zaznamenává už „jakýsi postupný úpadek“.⁷³

Po námětech mariánských a christologických je v době barokní nejrozšířenější úcta ke sv. Janu Nepomuckému, převážně v době po jeho kanonizaci v roce 1729. Podpory se ale kult tohoto svätce a mučedníka dočkal ještě před 1. polovinou 18. století

72 KRÁLOVEHRADECKÁ DIECÉZE: Diecéze-biskupství-biskupové. Pohledy do minulosti církve na území královéhradecké diecéze, 1. vyd., Hradec Králové: Nadace na opravu církevních památek v diecézi královéhradecké, 1994, s. 95, s. 45

73 KADLEC, Jan: Svatovojtěšská úcta v Českých zemích, Sborník k mileniu Sv. Vojtěcha, Praha, Zvon, s. 42-75

od královéhradeckých biskupů JUDr. Jan Kryštofa z Talmberka a Tobiáše Jana Beckera.⁷⁴ V roce 1772 je pak sv. Jan Nepomucký prohlášen za patrona Královéhradecké diecéze⁷⁵

V Pardubicích mu byl roku 1727 zasvěcen nový oltář v kostele sv. Bartoloměje.⁷⁶ Kostel v Rábech pak nese jeho patrocinium. Dostatečným důkazem velikosti světcova kultu je ohromné množství barokních soch, které ho znázorňují. Příkladem uveďme sochu sv. Jana Nepomuckého z roku 1766 ve Vápnu, Sezemicích, Přelouči, Vysokém Chvojně, Horních Ředvicích, Kuněticích, Horním Jelení, Platěnicích, Opatovicích, Ostřetíně, Pardubicích a Dašicích, kde je znázorněn netradičně s anděly u nohou a bez krucifixu.

Kult sv. Jana Nepomuckého by jistě dosáhl větší slávy, kdyby nebyl Habsburky, kterými je velmi protlačován, stavěn jako protiklad sv. Václava, čímž se znelíbil některým českým vlastencům.⁷⁷

V 18. století nastupuje na trůn osvětlený panovník Josef II. Důsledkem jeho církevních reforem a zákazem svatých poutí dochází k jakémusi pomyslnému ukončení éry tak silných projevů úcty svatým jaké zde v Čechách do té doby panovaly.

4 UMĚLECKÝ VÝVOJ PARDUBICKA

Počátky raně středověkého umění na Pardubicku spadají do období 12. století. V souvislosti se šířením křesťanské víry je vybudováno mnoho kostelů a sakrální výstavba tak dominuje nad profánní. Rozvoj, který architektura v tomto období

74 KRÁLOVEHRADECKÁ DIECÉZE: Diecéze-biskupství-biskupové. Pohledy do minulosti církve na území královéhradecké diecéze, 1. vyd., Hradec Králové: Nadace na opravu církevních památek v diecézi královéhradecké, 1994, s. 95, s. 36

75 HOVORKA, Václav: 330 let královéhradecké diecéze: historická zastavení 1344-1664-1994: katalog výstavy, Hradec Králové, Biskupská rezidence, 1994, s. 7

76 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1. vyd., Praha: Helios, 2000, s. 127, ISBN 80-85211-08-4, s. 21

77 VONDRUŠKOVÁ, A.: České zvyky a obyčeje, 1. vyd. Praha, Albatros, 2004, s. 369, ISBN 80-00-01356-8, s. 181-182

zaznamenala, lze přičíst jak mírovému stavu země, tak především činnosti krále Vladislava II. a aktivním kulturním vztahům s Evropou. Díky nim do Čech přicházely nové umělecké prvky a poznatky. Kultura se šířila i díky činnosti církevních řádů.

Doklad o jejich uměleckém působení je například přítomnost skriptoria v benediktinském klášteře v Opatovicích nad Labem. Původně dřevěná stavba kostela z roku 1086 byla ve 12. století nahrazena románským jednolodním kostelem. Východní chór byl zasvěcen sv. Michalu.

Benediktinský klášter se nacházel také v Podlažicích a Kladrubech. Bohužel většina jejich staveb byla zničena v období husitských válek nebo byla barokně zcela přestavěna.⁷⁸

V rámci sakrální výstavby v 12. století byl v oblasti od Opatovic nad Labem a Kunětic až k Týnci vybudován souvislý pás románských kostelů.

Mezi nimi i první tribunový kostel Máří Magdaleny v Řečanech nad Labem. Tribuna, tj. vyvýšené místo, kam mohla pouze rodina feudálního pána, aby sledovala bohoslužby oddělena od prostého lidu,⁷⁹ se objevuje také v kostelech sv. Jana Křtitele v Semíně a sv. Petr a Pavla v Kojicích.⁸⁰ V románském slohu je vystavěna i sakristie kostela sv. Jakuba Staršího v Přelouči.

Románské umění se projevilo převážně v architektuře, v ostatních oblastech umění se bohužel jeho odkazy ve větší míře nedochovaly. Výjimkou jsou zbytky nástěnných maleb v kostele sv. Petra a Pavla v Kojicích.⁸¹

V 2. polovině 13. století dochází k nástupu gotického umění, které dosáhlo vrcholu ve 14. století. První kostel postavený v gotickém slohu byl kostel Nejsvětější Trojice v Sezemicích budovaný od 3. čtvrtiny 13. století do 80. let 14. století. Tehdy vznikla jeho severní kaple sv. Anny s obkročnou žebrovou klenbou, vybíhají z konzolek s lidskými maskami. Dále jmenujme kostel sv. Bartoloměje, založený řádem cyriaků,

78 MERHAUTOVÁ, A.: Raně středověká architektura v Čechách, 1. vyd. Praha:Academia, 1971, s. 31

79 ŠEBEK, F.: Dějiny Pardubic. D. 1, 1. vyd., Pardubice: Městský národní výbor: Krajské muzeum východních Čech: Akademie J. A. Komenského, 1990. s. 227, s. 34

80 MUCHKA, I., PETŘÍČEK, V., NEUBERT, L.: Východní Čechy: historie, krajina, umělecké památky, 1. vyd., Praha: Panorama, 1990, s. 423, s. 49

81 BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: Pardubicko, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158, s. 5

kostel sv. Martina v Turkovicích, kde jsou ještě stále znatelné i vlivy románského slohu, kostel sv. Vavřince v Opatovicích nad Labem, kostel sv. Matouše v Lipolticích, který je výjimečný svým opevněním, a kostel sv. Bartoloměje v Kuněticích. Z tohoto původního kostelíka s obdélnou lodí a apsidou se dodnes zachovalo pouze lomové zdivo a klenba lodi. O tomto kostele, nyní gotickém, je písemná zmínka již v roce 1350, ale je možné ho datovat i do 11. století.⁸²

Dále je třeba se zmínit o původním kostele Panny Marie Zvěstování v Pardubicích. Ten byl vybudovaný Arnoštem z Pardubic před rokem 1359 jako střed tehdejší farní osady. V letech 1507 – 1514 byl Vilémem z Pernštejna v rámci budování opevnění města nahrazen novým „Českým“, tzn. utrakvistickým kostelem stejné patrocinie.⁸³ Tuto podobu si kostel již z větší části uchoval, i když částečně je barokně přestavěn, kvůli poničení požárem.

V počátcích 14. století byl postaven kostel ve Starých Ždánicích zasvěcený sv. Václavovi. Kvalitu jeho architektury vysvětluje příslušnost k opatovickému klášteru.⁸⁴ Odkaz gotického umění nalezneme také v kostele Povýšení svatého kříže v Třebosicích.⁸⁵ Malby v jeho presbytáři se hlásí ke kresebnému stylu gotického malířství 2. poloviny 14. století. Jednotlivé scény jsou odděleny ornamentálními rostlinnými pásy. Ikonografický program můžeme odvodit podle zobrazených námětů Ukřižování, Kristus Trpitel s andělem a biskupem, poukazující k eucharistii a postavy českých zemských patronů, mezi nimiž nalezneme sv. Václava, sv. Vojtěcha, sv. Víta a postavy donátorů kostela. Na triumfálním oblouku jsou vyobrazeny hvězdné motivy a postavy proroků.⁸⁶

Období 14. století se nese ve znamení gotických přestaveb a úprav stávajících kostelů, na výstavbách nového sídelního typu, tj. Hradu, ale i na výstavbách nových

82 MERHAUTOVÁ, A.: Raně středověká architektura v Čechách, 1. vyd. Praha:Academia, 1971, s. 149

83 SAKAŘ, J.: Dějiny Pardubic nad Labem, díl I, část 1, 1. vyd. Pardubice, nákladem města, 1920, 308s. s.11

84 MUCHKA, I., PETŘÍČEK, V., NEUBERT, L.: Východní Čechy: historie, krajina, umělecké památky, 1. vyd., Praha: Panorama, 1990, s. 423, s. 92

85 BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: Pardubicko, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158, s. 6

86 MUSIL, F.: Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526), 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 825, s.502

gotických chrámů. Z raného gotického období jmenujme kostely sv. Petra a Pavla v Dřítčici nebo kostel sv. Martina ve Vápně. Mezi nové stavby z vrcholné gotiky patří kostel Zvěstování Panny Marie v Živanicích nebo kostel Nejsvětější Trojice v Sezemicích, který vlastnil řád cisterciáků. Kostely se pyšily bohatou malířskou výzdobou, která se však z větší míry nedochovala. Výjimkou je presbytář v chrámu v Třebosicích, který znázorňuje zemské patrony, sv. Václava, sv. Víta a sv. Vojtěcha i s jejich donátory, a výzdoba kostela v Dřítčici.

S rozpuštěním husitských válek došlo k velkému ničení a drancování dosavadních církevních staveb. Zničen byl klášter v Sezemicích, Pardubicích a Opatovicích⁸⁷, který obsadil Diviš Bořek z Miletínka.

Opětovný kulturní a stavební rozvoj započal až za správy rodu Pernštejnů, kdy se Pardubice staly reprezentačním sídlem rodu. Stavební činnost Viléma z Pernštejna ucelila jednotný ráz města. Bylo vybudováno městské opevnění se Zelenou branou, jehož zachovalé valy jsou dnes evropskou památkou, a dokončena čtyřkřídlová kompozice pardubického hradu. Kromě toho byl opraven výše zmíněný kostel Zvěstování Panny Marie a kostel sv. Bartoloměje.⁸⁸

V období vlády Pernštejnů vznikly tři pozdně gotické oltáře kostela Zvěstování Panny Marie v Živanicích z roku 1520, na kterých lze vidět přechod od pozdní gotiky k rané renesanci. Hlavní oltář má dvě oboustranně malovaná křídla s mariánskými výjevy. Dále je zde oltář sv. Václava, který je zdoben tématy Zasvěcení podle patrocina kostela, a oltář sv. Josefa. Všechny oltáře byly pseudogoticky přemalovány. Přechod uměleckých slohů je zřejmý na typizaci obličejů postav, podle kterých by se dalo usuzovat na práci dvou různých dílen.⁸⁹

Umění renesance se v Pardubicích projevilo především na interiérové výzdobě zámku. Renesanční vlivy můžeme pozorovat jak na nástěnných malbách, tak na sochařské výzdobě, která se objevuje i na dvou renesančních portálech. Vrcholná

87 Royt, J. Hrubý, Vl.: Lidová zbožnost ve východních čechách a v Kladsku, 1. vyd., Náchod: Státní galerie výtvarného umění, 1997. 119s. ISBN 80-85057-54-9, s. 8

88 BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: Pardubicko, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158, s. 7

89 MUSIL, F.: Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526), 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 825, s. 681

a pozdní renesance se odráží ve sgrafitové výzdobě.

Městská zástavba byla renesančně přestavěna požáru, který zasáhl Pardubice roku 1538. Vyhořelé domy byly zvyšovány o druhé patro a zakončovány atikami.⁹⁰

Renesančně upraveny byly i menší vesnické kostely, a to kostel sv. Jiljí v Pardubičkách a sv. Václava v Rosicích.

Kulturní význam Pardubic a Pardubicka klesl v 17. století po třicetileté válce. Některé budovy byly poškozené po nájezdech Švédů, mezi nimi například i kostel Panny Marie Zvěstování, který byl následně opraven v barokním slohu.⁹¹ Omezené možnosti měšťanstva a královské komory vedly k tomu, že v kultuře dominovala církevní témata, která církev využívala jako nástroj rekatolizace. Staveb jak menších, tak větších, které povětšinou, za nástupu Josefa II. na český trůn, byly buď uzavřeny, nebo prodány.

Příkladem můžeme uvést kapli sv. Marka z konce 17. století, stojící za Zeleném předměstím v Pardubicích, kapli sv. Josefa na „cihelně“ v Pardubicích pocházející z 1. pol. 18. století⁹² nebo kapličku Panny Marie Sedmiboletné u Vystrkova.

Kaplička byla postavena na místě původních božích muk díky mecenášství paní Anny Kutnohorské a v roce 1710 přestavěna na kostelík stejného zasvěcení. Kostelík vznikl díky mecenášství Jakuba Antonína Štrossa. Stál na obdélníkovém půdorysu, hlavní loď byla zakončena presbytářem a předsíní pod chórem. V tympanonu nad portálem byl vytesán obraz srdce zdobeného sedmi meči a korunkou. Stávala zde socha sv. Anny a sv. Jáchyma a Panny Marie. Kostelík byl v období vlády Josefa II. rozprodán a nakonec využit pro hospodářské účely.⁹³

V období baroka působí na Pardubicku umělci jako K. I. Dientzenhofer, který navrhl kostel sv. Martina v Holicích, F. M. Kaňka a přední hradečtí sochaři. Mezi nimi můžeme jmenovat J. P. Cechpauera, C. Brändla, Devotyho a I. Rohrbacha. Výrazné je

90 BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: Pardubicko, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158, s. 8

91 SAKAŘ, J.: Dějiny Pardubic nad Labem, díl, část 1, 1. vyd. Pardubice, nákladem města, 1920, 308s. s.86

92 Tamtéž s. 98 - 99

93 SAKAŘ, J.: Dějiny Pardubic nad Labem, díl, část 1, 1. vyd. Pardubice, nákladem města, 1920, 308s. s.97

i dílo jejich následovníka J. Teplého, pocházejícího z Platěnic, který se svou řezbářskou činností podílel na výzdobě kostela sv. Bartoloměje nebo kostela v Horním Jelení.

Vliv baroka se projevil ve výstavbě kaple sv. Romedia. Ta byla původně renesanční a patřila rodu Thunů. Kromě oltáře sv. Romedia, patrona rodu Thunů je zde i unikátní nástěnný protireformační program navržený královéhradeckým biskupem Janem Kryštofem z Talenberka.⁹⁴

Období baroka přineslo Pardubicku celkový kulturní rozvoj. Došlo k rozvoji kultu svatých za podpory svatých míst a poutí, k výzdobě interiérů a rozvoji sochařského umění. Unikátní díla můžeme najít jak v zámecké kapli v Cholticích, tak například v kostele v Rohovládově Bělé. Bylo vystavěno i mnoho nových kostelů jako například kostel sv. Gotharda ve Vysokém Chvojně (1729), sv. Máří Magdaleny v Bohdanči (1737), sv. Petra a Pavla v Moravanech (1782) a kostel Nanebevzetí Panny Marie v Uhersku(1704).

5 VYBRANÉ SAKRÁLNÍ PAMÁTKY NA PARDUBICKU

Informace o patrocínii, ikonografickém programu a vybavení vybraných kostelů uvedených v této kapitole jsou východiskem pro pracovní listy edukačního programu Křížem krázem po Pardubicku.

Kostely byly vybírány tak, aby vznikl jejich reprezentativní vzorek v pardubickém okrese, tzn. že do výzkumu byly začleněny velké farní kostely i menší kostelíky, kostely městské i vesnické.

5.1 Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích

Kostel byl postaven jako druhá hrobka⁹⁵ rodu Pernštejnů (je zde pohřben Vojtěch,

94 BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: Pardubicko, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158, s. 9

95 První hrobka rodu Pernštejnů byla v Doubravníku.

syn Viléma z Pernštejna). Neměl však být pouze pohřebním místem, ale nejspíše měl sloužit i k obřadním mším římskokatolické liturgie pro zámeckou rodinu a katolické osadníky, neboť v původním kostele Panny Marie se sloužily mše pouze kališnické. Pro převahu německých členů minoritského konventu, který zde byl zřízen, byl kostel sv. Bartoloměje označován jako „německý“.⁹⁶

Stavba byla architektonicky značně limitována okolní městskou zástavbou.

Zadána byla v roce 1515 a dokončena v roce 1519.

Podle nepřirozeného zlomení Bartolomějské ulice se soudí, že zde původně stála stavba cyriackého kostela, na nějž měl kostel sv. Bartoloměje architektonicky navazovat.⁹⁷

Kostel má podobu trojlodní haly s loděmi o stejné výšce. O gotickém tvarosloví vypovídá portál do sakristie, klenby v presbytáři a v lodích.

V severním průčelí je kamenná reliéfní deska s erbovní pověstí. Týká se Viléma z Pernštejna, jeho života a legendy o získání znaku rodového erbu. Portál s erbovní pověstí na severní straně kostela potvrzuje původní barevnost reliéfů a je předzvěstí renesančního slohu.

Střed kněžiště, nad hrobkou Vojtěcha z Pernštejna, zaujímá jeho náhrobek s deskou, na které je vysokým reliéfem zobrazen zemřelý. Figura je ležící, ve zbroji s mečem v levé a bojovým kladivem v pravé ruce. Na čele tumby je rodový znak se zubrem a renesanční ornament.

Při opravách chrámu po požáru v roce 1538 byl kostel rozšířen o kamennou tribunu. Sloužila k oddělení honorace od ostatních věřících a pro literární bratrstvo, které se věnovalo nácvičku duchovního zpěvu. Tribuna je bohatě zdobena reliéfy znázorňující erby rodů a rostlinné a figurální náměty.

První oltář sv. Bartoloměje je doložen již roku 1651, ale o jeho podobě ani o jeho

96 SAKAŘ, J.: Dějiny Pardubic nad Labem, díl 1, část 1, 1. vyd. Pardubice, nákladem města, 1920, 308s. s.74

97 Zalomení Bartolomějské ulice potvrzuje to hypotézu že na jihovýchodě od presbytáře sv. Bartoloměje stála další budova.

VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D.: Encyklopedie českých klášterů, 1. vyd., Praha: Libri, 1997. 782 s. ISBN 80-85983-17-6, s.412-413

autorovi nám není nic známo.⁹⁸

Reformace, prosazující se na půdě utrakvistické církve v době předbělohorské se projevuje absencí kostelní výzdoby. Ta je postupně doplňována až v 2. polovině 17. století v průběhu rekatolizace.

Hlavní oltář sv. Bartoloměje byl nově barokní, zdobený hlavami andělíčků, vyřezávaným boltcovým ornamentem, rostlinnými motivy a vázami. Centrálním motivem je obraz sv. Bartoloměje od M. L. Willmanna, který město získalo v dražbě roku 1787 ze sbírek zrušeného kláštera v Sedlci. Znázorňuje scénu umučení svätce. Ten je přivázán ke stromu. Obraz se vyznačuje výraznou barevností, nasvícením těla mučeného a realistickou drastičností zobrazení celé scény. Okolo obrazu stály sochy sv. Petra a Pavla, nad nimiž jsou umístěné postavy Jana Křtitele, sv. Jakuba Menšího a obraz Panny Marie. Zcela na vrcholu pak byla socha sv. Václava. V roce 1719 je oltář doplněn o sochy sv. Josefa a sv. Jana. Definitivní podobu dostal oltář poté, co byl zasazen do nové empírové architektury, zanikla tak původní raně barokní podoba.⁹⁹

Boční oltář byl zasvěcen Panně Marii, zobrazené se škapulířem (pruh látky z řeholního oděvu), což byl oblíbený pobělohorský motiv šířený řádem karmelitánů.

Počátkem 18. století přibývají oltáře zasvěcené Panně Marii Svatohorské a oltář zasvěcený sv. Floriánovi.

Oltář pochází z roku 1706, ale obraz, kterým je doplněn, vznikl již dříve, v roce 1703. Svatý Florián, jehož tvář je ozářena svatozáří, je na něm zachycen v římské zbroji s přílbicí, s praporem v ruce levé a vědrem, z něhož vytéká voda na město pod ním, v ruce pravé. Obraz je doplněn o postavy andělů v květech. Dílo je důležité z hlediska městské historie, neboť zachycuje věrnou podobu Pardubic z počátku 18. století (obraz byl dokonce obnovován, a to v době renovace radnice, která byla přimalována). Obraz byl pravděpodobně součástí staršího raně barokního oltáře, ten byl ale nahrazen novým, doplněným o reliéf města. To umocnilo symboliku ochrany sv. Floriána nad městem.¹⁰⁰

98 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1. vyd., Praha: Helios, 2000, s.127, ISBN 80-85211-08-4, s. 15 - 22, s.73-91

99 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1. vyd., Praha: Helios, 2000, s.127, ISBN 80-85211-08-4 s. 87- 91

100 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1. vyd., Praha: Helios, 2000,

O něco později, v 1. polovině 18. století (1721), bylo vybavení rozšířeno o oltář sv. Anny a oltář sv. Jana Nepomuckého, jehož kult tehdy dosahoval velké obliby.

Z roku 1770 pochází pozdně barokní kazatelna zdobená reliéfy a volnou plastikou.

Na jižní straně chrámu byla přistavěna ve 30. letech 18. století kaple Sv. Kříže, nazývaná také jako kaple Černá nebo kaple Piety. Pro kapli byl vytvořen nový oltář jehož součástí bylo barokní sousoší Kalvárie. Autorem díla je pravděpodobně chrudimský sochař Ignác Rohrbach (ve starších dílech je jako autor ale uváděn J. Pacák). Předlohou mu bylo dílo italského malíře Francesca Trevisaniho Ukřižování s Matkou Boží Bolestnou, Máří Magdalenou a Janem Evangelistou, malované pro kostel v Litomyšli (ovlivněné benátským uměním). Pojetí tématu násobilo oblibu kultu sv. Máří Magdaleny.

Kalvárie představuje ústřední téma křesťanské ikonografie. V jejím zobrazení se snoubí jak bolest, tak naděje na spásu a vykoupení, což posilovalo individuální zbožnost. Téma tak plně vyhovovalo barokním požadavkům.

„V našem případě je zdůrazněn hlavní námět Ukřižování Ježíše Krista, provázené scénou pod křížem. Zachycuje omdávající P. Marii, kterou podpírá ve svém klíně sv. Máří Magdalena, klečící na levé straně kříže, a na pravé straně stojí sv. Jan, který se k ní sklání s gestem účasti. Na bocích je provázejí andělé. K původní podobě díla patřili i oba ukřižovaní lotři.“¹⁰¹

Kalvárie se rozšiřují v průběhu celého 17.-18. století a byly často umístovány do volné přírody v podobě tzv. křížových cest, které se skládaly z jednotlivých zastavení s výjevem ze života Ježíše Krista. V nejvyšším bodě a zároveň na konci cesty je symbolické zastavení s tématem Ukřižování.

Sousoší Kalvárie bylo pro špatný stav kaple přemístěno do kostela Zvěstování P.

s.127, ISBN 80-85211-08-4 , s. 20-22

101 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1.vyd., Praha: Helios, 2000, s.127, ISBN 80-85211-08-4, s. 58

Marie v Pardubicích, kaple byla postavena nová a sousoší do ní vráceno. Nyní je již ale bez dvou soch ukřižovaných lotrů a Otce Boha, kteří zůstali ve sbírkách Východočeského muzea v Pardubicích. Dnes původní kapli připomínána pouze okno s římsou.¹⁰²

V rámci restaurování interiéru byla odkryta původní raně renesanční, velmi pestrá malířská výzdoba. Barevné pásy se táhly po klenbách a v blízkosti žeber. Nejvýznamnějším nálezem však byly dvě figury na stěnách presbytáře, pocházející pravděpodobně z přelomu 16.-17. století. Jedná se o postavu sv. Vojtěcha a pravděpodobně o postavu sv. Floriána s pohledem na město s kostelem sv. Bartoloměje.¹⁰³

V průčelí předsíně je velký kamenný portál, kde nalezneme uprostřed kromě rodových erbů i mozaiky postav sv. Víta, sv. Prokopa a sv. Václava. Ve štítě je pak zasazena velká figura Ukřižovaného od V. Amorta.

Západní stěnu interiéru zdobí postavy žehnajícího Krista, čtyř evangelistů a postavy Cyrila a Metoděje (podle návrhu J. Šíra). Na severní straně je nástěnná malba s tématem Narození Páně a Klanění (A. Häusler), inspirovaná malbou ve Vojtěchově sálu na pardubickém zámku.¹⁰⁴

5.2 Kostel Nejsvětější Trojice v Horním Jelení

Základy současného farního kostela Nejsvětější Trojice byly položeny v letech 1600-1602 Heřmanem z Bubna, který nechal vystavět renesanční kostel s dřevěnou zvonicí. Ten byl však roku 1863 zbořen a tak dnešní podoba budovy pochází z let 1864-1866. Kostel je jednolodní s trojboce zakončeným presbytářem se sakristií. Vedle něho byla v roce 1698 přistavěna dřevěná fara, kterou v polovině 19. století nahradila fara zděná.

102 HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1.vyd., Praha: Helios, 2000 s.127, ISBN 80-85211-08-4 , s. 57 - 60

103 Jedná se o nejstarší vyobrazení města. HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1.vyd., Praha: Helios, 2000 s.127, ISBN 80-85211-08-4 , s. 80

104 Tamtéž, s. 55

Původní vybavení kostela pochází převážně z 2. poloviny 18. století. Autorem řezbářské a sochařské výzdoby je Jan Teplý z Pardubic¹⁰⁵ Oltářní obrazy pak všechny, až na výjimku obrazu Ecce homo, namaloval F. X. Wagenschön.

Po pravé straně u hlavního vchodu do kostela nalezneme oltář zasvěcený Panně Marii Lourdské. Okolo sošky Panny Marie jsou vypořádání andělé. Pokud budeme pokračovat dále, narazíme na sochu sv. Josefa s malým Ježíškem na rukách. Vedle tohoto výjevu je na stěně připevněn pozlacený reliéf znázorňující sv. Ambrože, sv. Augustýna, sv. Jeronýma a sv. Řehoře. Následuje oltář zasvěcený sv. Janu Nepomuckému s jeho obrazem, po jehož stranách stojí sochy sv. Jana Evangelisty a sv. Jana Křtitele. I následující oltář sv. Anděla strážného je lemován sochami, tentokrát zpodobňující sv. Kateřinu Alexandrijskou a sv. Anežku Římskou. Obraz na oltáři sv. Tekly zachycuje sv. Teklu se symboly jejího mučení¹⁰⁶. Pod obrazem stojí socha sv. Alžběty Durynské a sv. Barbory.

Hlavní oltář vznikl v roce 1776 a je zde reliéf Nejsvětější Trojice. Tabernákl zdobí rokokový ornament s anděly a reliéfem Abrahamovy oběti na menze.

Po levé straně kostela najdeme oltář zasvěcený Svaté rodině s jejím obrazem a soškami sv. Jiří a sv. Michaela archanděla. Následuje oltář Ecce homo spasitel, který prý jako jediný nepochází z dílny malíře Wagenschöna. Vznikl v roce 1767 a zdobí ho obraz z okruhu Karla Škréty. Přenesen byl snad z kapličky sv. Jiljí v Dolním Jelení. Další oltář z roku 1790 je zasvěcen sv. Otýlii. Obraz je doprovázen soškami sv. Antonína Paduánského a sv. Jana Sarkandera. Z levé strany u vchodu uzavírá okruh kostelního vybavení soška sv. Terezie od dítěte Ježíše.¹⁰⁷

V pramenech se dále uvádí oltář Srdce Ježíšova s novodobou sochou, obrazem Nejsvětější Trojice v rokokovém rámu a rokokovými reliéfy.¹⁰⁸ Ten by měl pocházet z roku 1771, tedy z doby, kdy úcta ke kultu Nejsvětějšího srdce teprve počínala.

105 Jan Teplý z Pardubic je autorem řezbářské a sochařské práce na hlavním oltáři, oltáři sv. Rodiny, oltáři sv. Tekly, kazatelny a oltáři sv. Jana Nepomuckého.

106 Lev, medvěd, plameny u nohou. REMEŠOVÁ, VĚRA: Ikonografie a atributy svatých, 1. vyd., Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1991. 85 s. ISBN 80-7113-045-1, s. 52

107 POCHE, E., KRÁSA, J., KRČÁLOVÁ, J.: Umělecké památky Čech 1 A-J, 1. vyd., Praha: Academia, 1977. 643s. s. 408

108 Tamtéž s. 408

Součástí vybavení kostela je i šestnáct lavic zdobených ornamentálními intarziemi.

Před kostelem stojí dvě původní sochy, jejichž autorství lze připisovat buď Jiřímu Pacákovi, nebo sochaři Rohrbachovi. Obě pocházejí z 1. poloviny 18. století. První znázorňuje sv. Floriána a druhá pak Anděla strážce.

5.3 Kostel sv. Martina v Holicích

Město je prvně zmiňováno jako součást Chvojnovského panství v roce 1336. Mezi jeho majiteli byli například páni ze Šternberka nebo z Pernštejna. Postaveno je nepravidelně podél průběžné uliční komunikace. Původní výstavba byla bohužel mnohokrát poničena četnými požáry, které Holice zasáhly v letech 1643, 1679, 1680 a 1758.¹⁰⁹

Na místě bývalého hřbitova, těsně za náměstím, stojí kostel sv. Martina. V pramenech je poprvé uváděn již v roce 1349, kdy byl nejspíše ještě dřevěný. Dnešní podoba kostela vznikla v letech 1736-1739 podle plánů Tomáše Haffeneckera z roku 1729.¹¹⁰

Kostel je jednolodní se čtvercovým presbytářem s hranolovou věží a s cibulovou bání na jižní straně. Hlavní loď je zaklenutá zrcadlovou klenbou, podepřenou v rozích pilastry nesoucími římsu.¹¹¹

V přízemí věže se nachází sakristie zaklenutá valenou klenbou s výsečemi, do které vede portál s ostěním s kapkami a nadpražní římsou na volutách. V prvním poschodí je pak oratoř.

Ve Zvonici byly původně zvony tři. Do dnešní doby se však dochoval pouze jeden, a to zvon Martin z roku 1499. Kromě něho je zde i malý zvon, tzv. umíráček.

Okna jsou bohatě členěna nadokenními římsami s klenákem. Boční stěny jsou

109 Během požárů byla zničeny i původní dvě dřevěné budovy radnice. Až v roce 1824 byla postavena radnice kamenná.

110 POCHE, E., KRÁSA, J., KRČÁLOVÁ, J.: Umělecké památky Čech 1 A-J, 1. vyd., Praha: Academia, 1977. 643 s., s. 394

111 Tamtéž s.393-394

rozděleny lizénami.

Mezi nejvýznamější vybavení kostela patří dřevěný, zlacený hlavní oltář zdobený sousoším Nejsvětější Trojice. Seshora shlíží Bůh Otec, pod ním holubice představuje Ducha svatého a pod nimi sedí Ježíš Kristus třímající v rukou část pláště sv. Martina. Oltářní obraz, pocházející z 1. poloviny 18. století, vyjevuje sv. Martina, biskupa z Tours. V pravé spodní části je zobrazeno, kterak se u Amiens jako voják dělí o svůj plášť s žebrákem. Motiv pláště se opakuje i na výzdobě oltáře, který je do něho jakoby zahalen. Vyřezávaný závěs je přidržován andílky.¹¹²

Kromě hlavního oltáře se zde nacházejí oltáře protějškové. A to oltář sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého, které jsou zdobeny sochařskými reliéfy ztvárňujícími oba světce, a rokokové oltáře sv. Anny a sv. Panny Marie.

Převážná část sochařské výzdoby kostela je dílem Ignáce Rohrbacha, například socha Krista Dobrého pastýře z roku 1740.

Ve středu lodi jsou umístěny sochy Panny Marie Lurdské, socha Nejsvětějšího Srdce Ježíšova a pod kruchtou nalezneme dvě menší sochy zobrazující svatou Terezií od Dítěte Ježíše a svatého Antonína Paduánského.¹¹³

Kazatelna je zdobena ornamentálními reliéfy pocházejícími z 2. poloviny 18. století. O mnoho starší je cínová křtitelnice z roku 1565, zdobená pletenci a plochým akantovým ornamentem.¹¹⁴

Fara kostela byla postavena podle plánů Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Je jednodlní, pětiosá se středovým rizalitem. Nachází se zde renesanční kamenná křtitelnice.¹¹⁵

112 POCHE, E., KRÁSA, J., KRČÁLOVÁ, J.: Umělecké památky Čech 1 A-J, 1. vyd., Praha: Academia, 1977. 643s, s. 394

113 Tamtéž

114 POCHE, E., KRÁSA, J., KRČÁLOVÁ, J.: Umělecké památky Čech 1 A-J, 1. vyd., Praha: Academia, 1977. 643s, s. 394

115 POCHE, E., KRÁSA, J., KRČÁLOVÁ, J.: Umělecké památky Čech 1 A-J, 1. vyd., Praha: Academia, 1977. 643s., s. 394

5.4 Kostel Máří Magdaleny v Bohdanči

Město bylo poprvé zmíněno v pramenech roku 1343. Nejznámějšími vlastníky byli páni z Pernštejna, kteří založili rybník Plaček. Mnoho původních budov zničil velký požár v roce 1772. Město je postaveno podél komunikací vybíhajících z centrálního náměstí, na němž stojí kostel sv. Máří Magdaleny.

Dnešní barokní podoba kostela vznikla podle plánů Tomáše Hafeneckera a F. Jedličky v letech 1728-1737 z původní gotické stavby z roku 1363, z které se zachovalo zdivo věže. Věž kostela byla zvýšena podle plánů F. Schmoranze roku 1860.

Kostel je jednolodní s pravoúhlým presbytářem zaklenutým plackou, kde je na jižní straně obraz Madony s dítětem z 1. poloviny 18. století. Na severní straně se nachází sakristie a v západním průčelí je hranolovitá věž. Stěny jsou členěny pilastry s římsovitými hlavicemi.

Vybavení kostela se skládá z hlavního oltáře zdobeného obrazem sv. Máří Magdaleny a několika bočních oltářů. Ty jsou zasvěceny Panně Marii Neposkvrněného početí, sv. Janu Nepomuckému, sv. Floriánovi a sv. Barboře. Sochařská výzdoba je zastoupena sochami andělů, sv. Jáchyma a sv. Anny.

Pozornost si zaslouží i nástropní fresky zobrazující sv. Cyrila a Metoděje od A. Häuslera z 1. poloviny 19. století.¹¹⁶

Kromě kostela sv. Máří Magdaleny jsou zde i kaple zasvěcené sv. Jiří a sv. Janu Nepomuckému. Hřbitovní kaple sv. Jiří byla původně gotická stavba z 13. století, nynější barokní podoba pochází z 18. století. Kaple sv. Jana Nepomuckého s jeho sochou je barokní.

¹¹⁶ POCHE, E., KRÁSA, J., KRČÁLOVÁ, J.: Umělecké památky Čech 1 A-J, 1. vyd., Praha: Academia, 1977. 643s., s. 394, s. 91

5.5 Kostel Zvěstování Panny Marie v Živanicích

Ves byla v držení doksanského kláštera až do doby, než ji v roce 1136 zakoupil olomoucký biskup Jetřich. Z jeho správy pak přešla v 2. polovině 14. století pod opatovický klášter.

Původní gotický kostel Zvěstování Panny Marie pocházející z 1. poloviny 14. století leží v severní části náměstí. Jedná se o jednolodní kostel s trojboce uzavřeným presbytářem a věží na severu, v jejímž přízemí je sakristie. Na straně západní najdeme předsíňku. Okna jsou dvoudílná s trojlístými a čtyřlístými kružbami. V hlavní lodi můžeme obdivovat plochý kazetový strop. Na západní straně dřevěné kruchty je pravoúhlý portál s přetínavými profily ostění.

Hlavní, pozdně gotický oltář s novogotickým rámem zdobí socha Madony, sv. Barbory a sv. Rozálie. Na malovaných křídlech se nacházejí výjevy zobrazující Svatou rodinu, Navštívení Panny Marie a Zvěstování Panny Marie.

Oltář sv. Josefa je doplněným o pozdně gotické deskové malby na jeho křídlech, které znázorňující sv. Máří Magdalenu a Madonu.

Třetí oltář, s pozdě gotickými obrazy sv. Uršuly, Rozálie, Apolinie a Zvěstování, vyobrazenými na jeho křídlech, je zasvěcen sv. Václavovi.

Všechny tři oltáře jsou ovlivněny jihoněmeckou školou a datují se do roku 1520.¹¹⁷

5.6 Kostel sv. Vavřince v Opatovicích nad Labem

Nacházel se zde původně benediktinský klášter, který patřil ke klášteru břevnovskému. V roce 1086 jej Vratislav II povýšil na opatství, několikrát byl přestavěn a vysvěcen. V roce 1421 během husitských válek byl zcela zničen.

117 POCHE, E., KRÁSA, J., KRČÁLOVÁ, J.: Umělecké památky Čech 4 T- Ž, 1. vyd., Praha: Academia, 1982. 636s., s. 434

Nový barokní kostel sv. Vavřince je jednolodní s pravoúhlým presbytářem a věží, která je zakončena cimbuřím. Stěny jsou členěny pilastry.

Co se týče zařízení kostela, pochází povětšinou z 1. poloviny 18. století. Jedná se celkem o tři oltáře. Hlavní oltář je zdoben sochami sv. Jáchyma a sv. Anny. Dále jsou zde rokokové oltáře Panny Marie a sv. Františka. Ze sochařské výzdoby můžeme ještě jmenovat sochy andělů a figurální reliéfy na kazatelně. Z obrazové výzdoby zde najdeme malby znázorňující Stigmatizaci sv. Františka, sv. Vavřince, sv. Václava a Zvěstování Panny Marie.

5.7 Kaple sv. Romedia na zámku v Cholticích

Kaple sv. Romedia se nachází v zámeckém komplexu, vystavěném jako správní centrum v 80. letech 17. století hrabětem Romediem Konstantinem Thunem z rodu Thunů v městysu Choltice. V době, kdy hrabě přebíral Choltice do své správy, byly zcela zanedbané, a tudíž musel původní sídlo zbourat a nechat vystavět nové. Autorem nového zámeckého projektu měl být italský architekt Rossi da Lucca z Pisy, ale jeho podíl na účasti v návržení stavby je čistě hypotetický. O osobě architekta choltického zámku a kaple se vedou spory a nevylučuje se ani možnost, že se stavby účastnil i sám hrabě Romedius Thun, který měl na její výslednou podobu značný vliv.¹¹⁸

Původní velkolepý plán výstavby však, pravděpodobně z finančních důvodů, zůstal nedokončen. Komplex má dnes tedy podobu zámku ve tvaru písmene L, do jehož jižní části je zasazena osmiboká kaple.

Kaple je ojedinělá svým zasvěcením jihotyrolskému světcovi sv. Romediovovi, neboť jeho kult v neměl v Čechách žádnou tradici.

O životě svatého Romedia z Thaur, žijícího pravděpodobně v 11. století, neexistuje mnoho ověřených zpráv. Víme pouze, že pocházel ze šlechtické rodiny, ale

¹¹⁸ Tématem autorství výsledného architektonického projektu zámku a kaple v Cholticích se ve svých pracích podrobněji zabývá Pavel Preiss.

i přes svůj bohatý původ se rozhodl žít asketickým životem. Svůj majetek rozdělil chudým a vydal se jako poutník na cestu do Říma, aby se modlil u hrobů svatých. Cestou obracel bezvěrce na víru. Z důvodu nedostatku ověřených zpráv je život sv. Romedia obklopen mnoha legendami.

„Hlavní legenda o sv. Romediově popisuje příhodu o zkrocení divokého medvěda. Když se Romedius vracel z pouti do Říma, rozhodl se navštívit svého přítele Vigilia, biskupa z Tridentu. Po krátkém odpočinku na dlouhé cestě si Romedius poslal pro koně, kteří se pásli nedaleko. Jeho druh David se ovšem vrátil velice vydešený a oznámil Romediově zprávu, že jeho koně právě roztrhal divoký medvěd. Romedius šel k místu, kde se událost stala, a rozhodl se, že pojedou do Tridentu na medvědovi. Tak přikázal Davidovi, aby vzal sedlo, uzdu a třmeny a přichystal medvěda k jízdě. David, protože byl Romediově bezmezně odevzdán, jej uposlechl a jal se medvěda sedlat. Ve velkém úžasu zjistil, že je medvěd klidný a krotký a osedláni se mu povedlo bez velké námahy. Romedius se tak vydal na cestu do Tridentu na osedlaném zkroceném medvědovi a po příjezdu byl biskupem Vigiliem slavnostně přivítán.“¹¹⁹

Důvody zasvěcení kaple v Čechách neznámému světcovi byly hned dva. Svatý Romedius pocházel z rodu Thaurů a byl odjakživa rodovým ochráncem a patronem. Šlechtický rod Thunů se tak mohl „pochlubit“ společnými kořeny se světcem, což mu přinášelo společenský význam a prestiž. Dalším důvodem mohlo být společné jméno světce a mladého zámeckého pána. Mladý šlechtic se snažil vytvářet paralely mezi životem svým a životem sv. Romedia, čehož pak využíval při vedení své politiky.

Architektonickou zajímavostí kaple je její oválný půdorys.

Výzdoba kaple přináší bohatý ikonografický program, který splňoval hned několik funkcí. Kromě oslavy rodu Thunů měl podpořit šíření křesťanské víry, neboť v Cholticích existovala silná protestantská tradice.

Výzdoba se skládá z nástěnné malby, štukatérské výzdoby, emblémů a nápisů na zdi. Do jejího konceptu zasahoval i hrabě Thun, a to zvláště do části oslavující rod

¹¹⁹ CHVOJKA, J.: En Romedius a Thaur: ikonografie vnitřní výzdoby zámecké kaple sv. Romedia v Cholticích, bakalářská diplomová práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Brno, 2009, s. 65

Thunů. Rozhodoval tedy o umístění erbů církevních hodnostářů nad fresky s výjevem ze života sv. Romedia nebo o vyobrazení rodových sídel rodu Thunů v zazděných oknech kaple.

Za autory nástěnné malby bývají označováni malíř Antonín Martin Lublinský a Johann Steger.

5.7.1 Fresková výzdoba znázorňující Legendu o sv. Romediově

Stěžejním dílem je monumentální nástěnná malba zobrazující legendu o sv. Romediově, na níž se zčásti podílel i malíř Antonín Martin Lublinský. Jedná se o cyklus deseti fresek umístěných ve spodní části kopule v bohatě zdobených štukatérských rámech a znázorňujících chronologicky, po sobě jdoucí výjevy a zázraky ze života sv. Romedia. Cyklus je doplněn o dva obrazy nacházející se nad bočními oltáři

1. freska

První freska upozorňuje na šlechtický původ sv. Romedia a to šatem ve kterém je světec oblečen. Dalším ukazatelem je i klobouk s pavím peřím. Romedius obdarovává almužnou žebráka. Na obraze je znázorněna žena odhalující si lýtko jako zdroj pokušení, na nějž ukazuje prstem ďábel stojící za zády Romedia. Romedius se od ženy odvrací se zamítavým gestem levé ruky, což dodává obrazu dynamičnost. Scénu pozoruje kejklíř.

Obraz je vertikálně členěn pomocí zdi za postavou Romedia. Ikonografický koncept díla poukazuje na morální boj, který svádí Romedius ve své duši mezi oddaností k Bohu a pokušením.

2. freska

I tématem druhé malby je štědrost sv. Romedia. Tentokrát je zachycen při setkání s biskupem Vigiliem. V pravé části obrazu je biskup Vigilius hovořící s Romediem a svými druhy. V levé části, která je oddělena korintskými sloupy, je znázorněn dav,

jenž je obdarováván almužnou. Před sloupy sedí chlapec se psem a žebráčkou holí.

3. freska

Třetí vyobrazení zachycuje sv. Romedia v poutnickém rouše s kloboukem a růžencem, jak rozjímá u hrobu svatých mučedníků. Atributem světce je jeho poutnická hůl. V pravé části výjevu jsou dvě postavy. Jedna stojí, zatímco druhá klečí a modlí se. V nejbližší části je silueta vzdáleného města.

4. freska

Čtvrtá freska zachycuje Romediovo kázání v Římě. V pravé části výjevu stojí Romedius a jeho druhové, z nichž jeden drží kříž a druhý knihu. Levá část je pak vyplněna davem, ve kterém najdeme zastoupení všech lidových vrstev, od chudiny po bohaté měšťany. Někteří naslouchají, jiní diskutují.

5. freska

Zachycuje okamžik srdečného shledání Romedia a biskupa Vigilia u bran Tridentu. Kromě nich jsou zde zachyceni Romediovi druzi a dav přihlížejících.

6. freska

Šestá vyobrazení zachycuje zlomový okamžik života sv. Romedia, a to chvíli, kdy se rozhodl vzdát se pozemských statků a zasvětit svůj život Bohu. Symbolem jeho budoucího života je růženec, hůl a poutnické páskové boty. Naopak psi znázornění za světce symbolizují život světský.

7. freska

Dominantou sedmé fresky je kříž v pravé části obrazu. Levá část je věnována smrti tří svatých učených v ohni. Nad touto scénou se vznášejí andělé s vavřínovými věnci. Romedius je zobrazen celkem třikrát: v pláči, modlící se a klekající ke kříži. Symbolika trojitého znázornění souvisí s obrazem tří mučených světců.

8. freska

Znázorňuje opět Romedia s Vigiliem. Dav žádá Romedia o požehnání, který jej však přenechává Vigiliovi v biskupském rouchu.

9. freska

Ukazuje stavbu kostela. Výjev zobrazuje zázrak přenesení materiálu na stavbu kostela. Romedius je zobrazen při zapisování do knihy. Vedle něho stojí anděl, jenž ukazuje k nebi, kde ptáci odnášejí dřevo na skálu, tedy na místo stavby kostela. Uprostřed malby stojí dva muži s návrhy kostela.

10. freska

Polední výjev zachycuje nejznámější legendu spojovanou se svatým Romediem, a to scénu zkrocení medvěda. Romedius stojí proti medvědovi s rukou napřaženou k němu. Okamžik rozsápání Romediova koně medvědem je umístěn do jeskyně ve skále v pravé horní části obrazu.

Typizace postav je zde dána opakujícími se gesty, která můžeme sledovat především v postavě hlavního světce, Romedia. Postavy jsou anatomicky jakoby „zkrivené“, hlava a končetiny jsou nepoměrně větší než zbytek těla postav. To může být i důsledkem specifického zakřivení kopule a štukem vymezeného rámu. Anatomické odchylky jsou z části zakrývány draperií.

Nad bočními oltáři se nachází další dva obrazy znázorňující život sv. Romedia. Jedná se o obraz Vyhnání ďábla z mladíka a obraz Vidění sv. Vigilia.

Fresková výzdoba pokračuje v sakristii kaple zobrazením smrti sv. Romedia. Ten leží na rohoži, vedle něho klečí jeho druhové a nad jeho tělem se vznášejí andělé.

Celá legenda je uzavřena lunetami na bočních stěnách sakristie. První luneta znázorňuje anděly připravující hrob pro světce a druhá zázrak spojený se světcovou smrtí. A to rozeznění zvonů v Tridentu v okamžiku jeho úmrtí.

Horní část kopule je v podokenních pásech vyzdobena postavami ze Starého zákona.

Mezi výjimečnosti kaple patří i výzdoba v podobě „deseti sloupů církve“. Na nich jsou znázorněny postavy církevních otců: sv. Petra, sv. Pavla, sv. Jana, sv. Michaela, sv. Matouše a sv. Lukáše. Protipólem k nim jsou postavy heretiků, tedy rozvracečů církve. Mezi nimi jsou postavy Jana Husa, Jeronýma Pražského, Luthera a Kalvína. Zatímco světci kopuli chrámu podpírají, bezvěrci se líně válejí. Symbolika postav má dokreslovat ikonografii sv. Romedia, který během svého života proti heretikům vystupoval a bezvěrce obracel na víru.¹²⁰

6 MOROVÉ SLOUPY

První sloup v Čechách byl postaven v letech 1648-1650 císařem Ferdinandem III. jako výraz díky, že Praha ustála nájezdy Švédů. Sloup se stal vzorem pro následně vznikající mariánské a morové sloupy a pilíře v celých Čechách, sám byl zničen v roce 1918.¹²¹

Balekův výkladový slovník definuje morový sloup jako „*apotropaidní sloup stavěný na základě slibu na ochranu před morem, případně jako dík za překonání morových epidemií*“¹²²

Nutno však dodat, že názvem morový sloup bývají označovány i sloupy, které s ochranou proti moru nemají nic společného, ale byly stavěny jako připomenutí požárů, válek nebo uzavření míru.

Výstavba morových a mariánských sloupů a pilířů se v Čechách a tedy i na Pardubicku rozvíjela na přelomu 17. a 18. století a souvisela nejen s morovými

120 CHVOJKA, J.: En Romedius a Thaur: ikonografie vnitřní výzdoby zámecké kaple sv. Romedia v Cholticích, bakalářská diplomová práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Brno, 2009, s. 65, s. 5-43

121 NEJEDLÝ, V., ZAHRADNÍK, P.: Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Pardubickém kraji, 1.vyd., Argo, 2008, ISBN 978-80-257-0058-7, s. 617, s. 7

122 BALEKA, J.: Výtvarné umění, výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika), 1.vyd, Praha: Academia, 1997, s. 429, ISBN 80-200-0609-5 230

epidemiemi v letech 1680 a 1713- 1715, ale i s rozvíjejícím se kultem Panny Marie.

Ta byla zobrazována v mnoha ikonografických typech, jako například Pieta, Madona, Panna Marie Bolestná, Nanebevzatá, Pomocná a Panna Marie Neposkvrněného početí (Immaculata).¹²³

Tématicky převládalo mariánské zasvěcení ale oblíbeným tématem bylo i vyobrazení Nejsvětější Trojice, které však není tak časté. Takoveto sloupy se pak nazývají jako trojiční.

Nejsvětější Trojice mohla být vyobrazena ve dvou ikonografických typech. A to ve starodávném typu, kdy Bůh Otec s tíarou na hlavě drží v mírně napřažených rukou Krista Syna na kříži a Duch svatý v podobě holubice je v dolní nebo horní části celé kompozice. Na novějším vyobrazení sedí Kristus Syn, držící kříž jako symbol vykoupení, vedle Boha Otce a holubice Ducha svatého je buď mezi nimi, nebo u jejich nohou.¹²⁴ I na trojičních sloupech se ale setkáváme se sochařským ztvárněním Panny Marie, zvláště s vyobrazením jejího korunování.¹²⁵

Vzácněji byl vrchol sloupů a pilířů zdoben postavami jiných světců, a to nejčastěji sochou sv. Jana Nepomuckého. Sochy ostatních světců, často ochránců před morem, kterými byli sv. Roch, sv. Šebestián, Karel Boromejský a Antonín Poustevník, bývali umístěny v dolních částech morových sloupů. Zmiňované světce věřící považovali za přímluvce u Boha, který na lidstvo z hněvu posílal mor v podobě šípů.¹²⁶

Svěcení sloupu bylo obvykle velmi významnou událostí. Dále pak hrál důležitou roli v oblasti denního života obyvatel. U něho se scházeli ke společným modlitbám a v době oprav kostelů se u sloupů konaly i bohoslužby.

Sloupy byly nejčastěji stavěny na hlavním městském prostranství. Jejich objednavatelem a sponzorem je povětšinou obec za přispění soukromých, často významných osob z řad měšťanské honorace. Sloupy mohly být dotovány i z veřejných

123 HANUS, L.: Kostol ako symbol, kapitoly o sakralnej architekture, 1. vyd., Lúč: vydavateľské družstvo Bratislava, 1995. 382 s. ISBN 80-7114-141-0 s. 5

124 Tamtéž, s. 5-6

125 NEJEDLÝ, V., ZAHRADNÍK, P.: Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Pardubickém kraji, 1. vyd., Argo, 2008, ISBN 978-80-257-0058-7, s. 617, s. 8

126 BALEKA, J.: Výtvarné umění, výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika), 1. vyd., Praha: Academia, 1997, s. 429, ISBN 80-200-0609-5, s. 230

sbírek. Jméno konkrétního zadavatele je známo málokdy. Stejně tak bývají anonymní většinou i sami autoři sloupů, což dokazuje i přehled sloupů na Pardubicku.

Jediný morový sloup v hranicích sledovaného území, se nachází v Pardubicích na Pernštejském náměstí. Jméno autora nám není známo, i když při restaurátorské práci na konci 20. století bylo na horní části dřívku sloupu pod lavicí směrem k radnici odkryto jméno Lorenc. Není ale zřejmé, zda šlo o autora výzdoby, nebo pouze o kameníka. Doba vzniku sloupu je též nejasná. Z pramenů víme, že o zadání výstavby bylo požádáno roku 1695, ale samotná realizace stavby proběhla až v letech 1697 – 1698, což dokládá žádost pardubického děkana P. Valentina Kelčáka o povolení ke stavbě.

Sochařská výzdoba byla zásadně upravena v roce 1777 sochařem Janem Teplým z Pardubic.¹²⁷

Podrobnější zápis o podobě sloupu nalezneme poprvé v Pamětech Františka Červinky,¹²⁸ ale detailněji a přesněji o něm psal pozdější městský kronikář Vincenc Kablík.

Ten popsal sloup Neposkvrněného početí Panny Marie jako 6 metrů vysoký, skládající se z pískovcového piedestalu, ze kterého vychází vysoký kulatý sloup, na němž stojí postava Panny Marie, která byla pozlacena v roce 1780 na náklady měšťana Josefa Kotíka. Na piedestalu jsou sochy dvou andělů a čtyř světců, a to sv. Václava, držícího v pravé ruce kopí s praporem a v levé štít se znakem, sv. Ludmily, jejíž hlava je zdobena šátkem s bohatou draperií, sv. Vojtěcha, s pravou rukou položenou na hrudi

127 Práce Josefa Sakaře uvádí, že sloup byl sochařsky vyzdoben Janem Teplým již roku 1773. K tomuto závěru došel díky informacím z městské kroniky, kde se uvádí, že na oslavu svátku 15. května (roku 1773) bylo vynaloženo 9 zl. z městské pokladny na ozdobu „sochy sv. Jana Nepomuckého při statui na rynku“. MAXOVÁ, I., NEJEDLÝ, V., ZAHRADNÍK, P.: Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře okrese Pardubice a Chrudim, 1.vyd., Východočeské muzeum v Pardubicích a Státní ústav památkové péče, 2002, s. 161, s. 106

128 „Uprostřed stojí sloup od 10-loktů dýlky, který v celosti jest, na tom sloupě figura neposkvrněné Panny Marie pozlacená nákladem Josefa Kotíka, měšťana s spolu městského výběrčího mejta. Dolejc na čtyřech postamentech čtyry svatí patronové český, a to: svatý Prokop, Kathard, Ludmila a sv. Josef, doleje pavlač a na té samé zase stojí 4 svatý, svatý Jan Nepomucký, Vojtěch, Václav a Ivan, a v rohách 4 lvové, na který pavlačí se nachází císař. a městský erby.“ MAXOVÁ, I., NEJEDLÝ, V., ZAHRADNÍK, P.: Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Pardubice a Chrudim, 1.vyd., Východočeské muzeum v Pardubicích a Státní ústav památkové péče, 2002, s. 161, s. 105

a v levé ruce s berlou, a sv. Norberta¹²⁹. Dílem Jana Teplého přibyla pískovcová galerie ve tvaru čtverce. V každém jejím rohu se nachází socha českého lva a uprostřed každé strany čtverce, mezi lvy, pak socha světce. Proti východu stojí socha sv. Josefa s dítětem se svatozáří na rukách, proti jihu socha sv. Prokopa se zlacenou berlou a postavou čerta u nohou, proti západu socha sv. Jana Nepomuckého s krucifixem v rukách a proti severu socha sv. Ivana s kapucí a křížem v rukách, na který hledí. Sloup je dále zdoben městským erbem a rokokovými a klasicistními ornamenty.¹³⁰

Další mariánský pískovcový pilíř se sochou Panny Marie nalezneme v areálu kostela Sedmibolestné Panny Marie v Pardubicích. Barokní socha, jejíž autor je taktéž neznámý, pochází z roku 1738 a zobrazuje Pannu Marii držící v rukou Ježíška.¹³¹

Sloup s mariánskou tematikou se nachází na návsi před zámekem v obci Zdechovice. Pochází pravděpodobně z 1. poloviny 18. století a zobrazuje Pannu Marii Neposkvrněného početí (Immaculatu). Postaven byl nejspíše na náklady hrabat Věžníků, kterým Zdechovice patřily. V městské kronice je záznam i o soše sv. Jana Nepomuckého, taktéž postavené vrchností.¹³²

Socha Panny Marie typu Immaculata zdobí i pískovcový sloup v Horním Jelení. Sloup, vysoký 15 metrů, stojí na schodišti obehnaném čtyřhrannou pískovcovou balustrádou. Skládá se z hranolu s nápisy a dřívku zakončeného korintskou hlavicí. Sloup pochází z roku 1704 a o jeho zadavatelích a tvůrcích nás informuje nápis na podstavci. Objednavatelem práce byl majitel hornojelenského panství František Adam hrabě z Bubna a Litic s manželkou Angelinou Marií Santinou, rozenou Věžníkovou. Kamenické práce provedl mistr Veit Michel, ale autorství samotné sochy Panny Marie náleží žamberskému sochaři Janu Václavu Heyzlaru, což dokládá nejen nápis IWH na podstavci, ale i výtvarné provedení hlavice sloupu, které nás odkazuje na práci jeho

129 Jméno postavy sv. Norberta bylo doplněno až ve druhém vydání Kablíkovy pamětní knihy. MAXOVÁ, I., NEJEDLÝ, V., ZAHRADNÍK, P.: Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Pardubice a Chrudim, 1.vyd., Východočeské muzeum v Pardubicích a Státní ústav památkové péče, 2002, s. 161, s. 106

130 BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: Pardubicko, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158, s. 9

131 MAXOVÁ, I., NEJEDLÝ, V., ZAHRADNÍK, P.: Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Pardubice a Chrudim, 1.vyd., Východočeské muzeum v Pardubicích a Státní ústav památkové péče, 2002, s. 161, s. 104-127

132 Tamtéž, s. 139 - 140

dílny. Podoba sloupu je popsána v archivech hornojelenské farnosti jako:

„ Socha Panny Marie, stojící na vysokém sloupu, se sepjatýma, proti nebi zdviženýma rukama a pohledem, z obyčejného pískovce a s právě takovým zábradlím, nádherné sochařské dílo..“¹³³

Jak již bylo zmíněno, vrchol sloupu mohl být zasvěcen i jinému světci nežli Panně Marii.

Příkladem je sloup na náměstí v Přelouči. Pískovcový sloup se sochou sv. Jana Nepomuckého byl postaven v roce 1704 pravděpodobně nákladem většího počtu dobrodinců, ale s největším přispěním tehdejšího tamního hraběte Věžníka a jeho manželky Barbory, rozené Švihovské z Riesenberka. Sloup je významný nejen uměleckým ztvárněním, ale i ikonografickým pojetím, neboť sv. Jan Nepomucký bývá zobrazován až od 20. let 18. století. Sloup je tvořen korintskou hlavicí, dřikem a soklem s listovým reliéfem.¹³⁴

I pilíř v Lázních Bohdaneč je zdoben sochou sv. Jana Nepomuckého. Pilíř od neznámého autora pochází z roku 1733 a financován byl z místních dobrovolnických darů.¹³⁵

Sloup se sochařským zobrazením Nejsvětější Trojice a sousoším Piety byl zhotoven neznámým autorem koncem 17. století na náměstí v Cholticích. O objednateli sloupu také nemáme žádné informace. Je však pravděpodobné, že jím byl hrabě Romedius František Jan Thun, majitel choltického panství. Podoba sloupu byla popsána v pamětní knize choltické lokálie: *„Sestává z postamentu, na němž spočívá sloup s pozlacenou hlavicí se sochami 3 božských osob. Celek je obklopen kamenným zábradlím.“¹³⁶*

133 MAXOVÁ, I., NEJEDLÝ, V., ZAHRADNÍK, P.: Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Pardubice a Chrudim, 1.vyd., Východočeské muzeum v Pardubicích a Státní ústav památkové péče, 2002, s. 161, s.90 - 91

134 Tamtéž, s. 128 - 136

135 Tamtéž, s. 100

136 Tamtéž, s. 95-97

7 SVATÉ POUTĚ

Vývoj tradice svatých poutí můžeme sledovat již od raného křesťanského středověku.

Cílem všech poutníků byl jeruzalémský chrám a Řím. Nejstarší popis takovéto cesty do Jeruzaléma se nám dochoval z roku 334 od „poutníka z Bordeaux“.

Záznamy o cestách na svatá místa najdeme i v Čechách. Jmenovat můžeme například cestu do Palestiny a Egypta vykonanou na konci 15. století Martinem Kabátníkem nebo cestu olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka do Říma. O cestách nás informují i zachovalé cestopisy Jana Hasištejnského z Lobkovic a Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic. O četnosti českých poutníků v zahraničí svědčí i zřízení útulku pro české poutníky v Římě Karlem IV.

Ve světě došlo k rozvoji poutí po tridentském koncilu konaném v letech 1545-1563. Souviselo to převážně s rostoucím kultem Panny Marie.¹³⁷

V Čechách dosahuje lidová zbožnost největšího rozmachu v období baroka, a to díky silné rekatolizaci v době pobělohorské. Katolická církev se pomocí kultu svatých snažila obnovit křesťanský život a víru v lidových vrstvách. Prostředkem jak toho dosáhnout byly právě poutě na svatá místa.

Cílem pouti je buď snaha o znovuspatření zázraku, jeho uctění, touha po uzdravení, poděkování, či pouze osobní pokání v podobě provedení namáhavé cesty. Lidé na místech vykonaného zázraku stavěli k počtě svatých kostely, kláštery nebo pouze kapličky a sloupy.

Poutě mohly vést k milostným obrazům a sochám, jejichž kopie si dováželi šlechtici a církevní představitelé ze svých zahraničních cest v průběhu 17.-18. století. Mezi preferované patřily převážně obrazy z východní proveniencí, označované za Svatolukášské (za svatolukášský obraz bývá považována například Panna Marie Čenstochovská)¹³⁸

137 KOUTECKÁ, H.: Stručný místopis mariánské úcty v Čechách a na Moravě, 1. vyd., Praha:Portál, 1992, 92 s., s. 3 - 4

138 KOUTECKÁ, H.: Stručný místopis mariánské úcty v Čechách a na Moravě, 1. vyd., Praha:Portál,

Poutní místa vznikala na Pardubicku spontánně v městech a obcích. Mezi nejvýznamnější řadíme Svaté pole u Přelouče s původně dřevěným kostelem Navštívení Panny Marie, postavený v letech 1682-1684. V kostele s ambity byl umístěný obraz Panny Marie Přeloučské. Obrázek východního původu zobrazuje Pannu Marii s Jezulátkem ve věnci růží. Svě služebné Voršile Lorencové ho odkázala hraběnka Marie z Rozdražova, rozená Berková z Dubé. Voršila ho pak těsně před smrtí darovala svému synovci Janu Adamovi Lorencovi. Ten se roku 1680 nakazil v probíhající epidemii morem. Před zmíněným obrazem slíbil za své uzdravení vystavět kapli, a když se tak stalo, svůj slib ještě téhož roku splnil a do nového svatostánku umístil i svůj obraz Panny Marie. Vznikl tak původní, výše zmiňovaný kostel Navštívení Panny Marie, který byl nově přebudován v letech 1880-1884.¹³⁹

Na Kunětické hoře se lidé od roku 1698 chodili modlit ke kapličce sv. Kateřiny a nově zřízené kapličce sv. Barbory. V samotných Pardubicích se úctě těšil obraz Panny Marie v klášteře minoritů. Zvláštní procesí putovala i ke kostelu Panny Marie Sedmibolestné. Kostel byl vystavěn v roce 1710 u Vystrkova díky mecenášství kupce Jakuba Štrosse.¹⁴⁰ Pobožnosti se konaly i u mariánského sousoší na Pernštejnském náměstí v Pardubicích, kde se také zapalovaly svíčky.¹⁴¹

Krátce připomeňme i významná poutní místa a milostné obrazy nacházející se sice mimo rámeček pardubického okresu, ale v dostatečné blízkosti na to, aby ovlivňovala duchovní život pardubických.

Jedná se především o obrazy Panny Marie Piekarské a Panny Marie Kladské v Hradci Králové. Kopie obrazu Piekarské divotvůrkyně byla pořízena pro kostel sv. Ducha na paměť procesí, které procházelo za doby moru v roce 1681 Hradcem Králové.

Významným poutním místem ve východních Čechách je kostel sv. Mikuláše

1992, 92 s., s. 12

139 KOUTECKÁ, H.: Stručný místopis mariánské úcty v Čechách a na Moravě, 1. vyd, Praha:Portál, 1992, 92 s. s. 30 - 31

140 BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: Pardubicko, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158, s. 9

141 MAXOVÁ, I., NEJEDLÝ, V., ZAHRADNÍK, P.: Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Pardubice a Chrudim, 1.vyd., Východočeské muzeum v Pardubicích a Státní ústav památkové péče, 2002, s. 161, s. 106

(1724-1726) ve Vraclavi, postavený podle návrhů C.A. Canevaleho.¹⁴² Zmínit musíme i poutní svatyni v Chlumku u Luže, kterou nechala vystavět Marie Maxmiliána Eva Hyzerlová z Chodů, rozená Žďárská ze Žďáru, manželka majitele chlumského panství, Jáchyma Slavaty. Předmětem úcty byl obraz Panny Marie Pomocné ve stříbrném rámu ze 17. století. Obraz dostala hraběnka od svého bratra Františka Adama Eusebiuse. Nejdříve byl umístěn v hradní kapli v Košumberce, která však nestačila pojímat velké množství poutníků. Z tohoto důvodu byl vystavěn nový kostel, který spravoval řád jezuitů.

Zmiňme ještě milostný obraz Krista, znázorňující jeho tvář. Obraz byl namalován neznámým umělcem v 16. století a původně se nacházel ve sbírkách Rudolfa II. Odtud byl odcizen a poničen švédskými vojáky, kteří ho na několika místech prořezali. Obraz prý začal, podle svědectví Doroty Skákalíkové, v místě krvácet. Od poloviny 17. století je obraz vystaven v arciděkanském kostele v Chrudimi. O obecnou známost díla se zasloužil svým spisem *Nebeský lékař Kristus Ježíš Václav Baltazar Petržílka*.¹⁴³

Lidová zbožnost podporovala církev, ale prohloubena byla i vlivem zmiňované morové epidemie, která zasáhla Čechy v roce 1680. Lidé se v důsledku strachu ze smrti více uchýlovali k náboženství ve víře, že jim svatý patron pomůže nemoci odolat nebo ji vyléčit.

Poutě a procesí se konaly také v souvislosti oslav svátků svatých. Jako například poutě konané 16. května k oslavě Jana Nepomuckého nebo dne 28. září k počtě svatého Václava.

Katolické poutě mizí s nařízeními císaře Josefa II. V období 1783-1784, kdy jsou zakázány. Josef II. se tak snažil omezit moc církve, ale také zamezit „plýtvání časem“ obyvatel. Kvůli tomu bylo také zrušeno mnoho starých církevních svátků a slavností. Poutní místa v této době chátrají, neboť přišla nejen o přísun peněz, ale i o své správce, kteří často pocházeli z rovněž zrušeného jezuitského řádu.¹⁴⁴

142 Royt, J. Hrubý, Vl.: Lidová zbožnost ve východních Čechách a v Kladsku, 1. vyd., Náchod: Státní galerie výtvarného umění, 1997. 119s. ISBN 80-85057-54-9, s. 19

143 Tamtéž, s. 13-16

144 VONDRUŠKOVÁ, A.: České zvyky a obyčeje, 1. vyd. Praha, Albatros, 2004, s. 369, ISBN 80-00 01356-8, s. 238- 239

8 LIDOVÝ KULT SVATÝCH

Svatí a zemští patroni byli uctíváni v průběhu celého roku. Jedná se nejen o velké církevní svátky jako Velikonoce, Vánoce nebo Dušičky, ale i o menší významné dny, na které připadá svátek daného světce, se kterým se zpravidla pojí i nějaká lidová pranostika související se zemědělskými radami nebo běžným denním režimem obyvatelstva.

Ponechme stranou náměty christologické a mariánské, které měly opět převahu nad kulty ostatních světců, neboť v každém vesnickém stavení byl malý oltář, povětšinou se soškou madony. Zaměříme se tedy na specifické krajové projevy lidové zbožnosti.

Jedním z nejoblíbenějších světců venkovského obyvatelstva se stal sv. Florián. A to zvláště pak od období 15. století, kdy se stal ochráncem proti ohni a patronem hasičů. Snad každé město nebo vesnice byly nuceny bojovat s občasnými požáry, proto není divu, že vznikalo velké množství malých sošek sv. Floriána. Ty byly zpravidla umístěovány do výklenků na průčelí budov, a proto se jim říkalo výklenkové plastiky. Lidé věřili, že sv. Florián ochrání jejich statky a domy před požárem, povodní a neúrodou. Aby je neštěstí nepostihlo, bylo na jeho svátek, 4. května, zakázáno nosit vodu a rozdělovat oheň.¹⁴⁵

Výjimečné postavení v povědomí lidových vrstev měl sv. Prokop, a to především v období baroka. Svatý Prokop za svého života sám obdělával půdu, tudíž podle venkovského lidu mohl nejlépe pochopit jejich útrapy, když museli pracovat na panském. Proto se stal nejlidovějším světce doby a byl zmiňován jak ve výtvarném umění, tak v písních a modlitbách.¹⁴⁶

Kulty svatých se občas prolnuly s původními pohanskými zvyky, jako se to stalo například 24. června v případě oslav svátku Jana Křtitele. Spojením křesťanského svátku a pohanských tradic vznikla Svatojánská noc, která měla podle lidu kouzelnou

145 VONDRUŠKOVÁ, A.: České zvyky a obyčeje, 1. vyd. Praha, Albatros, 2004, s. 369, ISBN 80- 00-01356-8, s. 177-178

146 REMEŠOVÁ, V.: Svatý Prokop ve výtvarném umění, .vyd.,Praha: Česká katolická Charita, 1953,s. 66

moc. Lidé během ní převážně sbírali bylinky proti nemocem.¹⁴⁷

Lidová zbožnost sílila s nástupem rekatolizace v době barokní. V rolích objednavatelů barokních soch a obrazů světců byli vedle měšťanů i vesničtí obyvatelé. Dokladem krajové zbožnosti jsou kamenné sochy s českými nápisy. Příkladem uveďme sochu sv. Jana Nepomuckého v Platěnicích. Jeho sochy nalezneme ve velké míře po celém sledovaném území (Vápno, Sezemice , Přelouč, Vysokém Chvojno, Horní Ředice, Kunětice, Horní Jelení, Platěnice, Opatovice, Ostřetín, Pardubice, Dašice).

O rozvoj dobové zbožnosti se zasloužila i duchovní píseň určená pro širší účast lidových vrstev na bohoslužbách. Duchovní poezie programově navazovala na starou tradici sborů z doby předhusitské, těšící se oblíby u nekatolíků v 15. a 16. století.¹⁴⁸

8.1 Lidový kult svatých v užitém umění

Postavy světců byly zobrazovány na věcech denní potřeby. Jako například na keramice, skle nebo byly postavy svatých ztvárněny jako malé sošky, které si lidé vystavovali na domácích oltářích či ve výklencích domů. Vzhledem ke křehké povaze použitého materiálu se mnoho památek v domácnostech poškodilo. Dochované věci se nachází povětšinou v depozitářích a vitrínách Východočeského muzea v Pardubicích.

Podle slov Mgr. Ivana Křena, vedoucího historického oddělení východočeského muzea, nemělo zobrazování svatých na věcech denní potřeby dlouhou tradici. Nejstarší z dochovaných památek pochází z 2. poloviny 18. století.

Ve stálé expozici Východočeského muzea v Pardubicích si můžeme prohlédnout klasické skleničky s motivy Jana Nepomuckého, Panny Marie, sv. Václava, sv. Bartoloměje, sv. Ignáce a sv. Anny s Pannou Marií nebo pivní korbele se sv. Václavem, sv. Veronikou a Janem Nepomuckým, povětšinou s cechovními znaky pivovaru. Dál zde nalezneme dvojstěnné sklo. Na tzv. „dvojstěnce“ je vyobrazena Panna Marie

147 VONDRUŠKOVÁ, A.: České zvyky a obyčeje, 1. vyd. Praha, Albatros, 2004, s. 369, ISBN 80- 00-01356-8, s. 204

148 KRÁLOVEHRADECKÁ DIECÉZE: Diecéze-biskupství-biskupové. Pohledy do minulosti církve na území královéhradecké diecéze, 1. vyd., Hradec Králové: Nadace na opravu církevních památek v diecézi královéhradecké, 1994, s. 95, s. 51

s monogramem.

Do období 18. století řadíme i dva vzácné cínové talíře. Tepaný talíř zobrazující Svatou rodinu z roku 1707 a rytý talíř s obrazem Beránka Božího z roku 1768.

Konec 18. století je v muzeu zastoupen sklem malovaným zlatem a smaltem, postním sklem s vyobrazenou sv. Kateřinou a sv. Máří Magdalenou a malovanými emaily, kde nalezneme sv. Františka a sv. Terezií. Svě zastoupení zde má i sklo poutní neboli upomínkové, které znázorňuje svatá místa a kostely nebo skleněný kříž s Pannou Marií s Jezulátkem.

V muzejních sbírkách najdeme i velké kameninové džbány, tzv. „Svatoboleslavské“, na kterých je bílým reliéfem vypočten křicifix a Beránek Boží. Dále pak kroupky se zobrazenou Pannou Marií s Jezulátkem, sv. Janem Nepomuckým, Kristem, Bohem Otcem a četné malé plastiky. Především pak zpodobňují sv. Jana Nepomuckého, Pannu Marii, sv. Kateřinu, sv. Barboru, sv. Máří Magdalenu, sv. Josefa atd.

I přestože památek z 18. století není dochováno mnoho, dá se jednoznačně říci, že nejčastěji byl vyobrazován sv. Jan Nepomucký, jehož kult se prosazoval v 18. století, a Panna Marie.¹⁴⁹

9 IKONOGRAFIE NA PARDUBICKU

Ikonografie na Pardubicku se rozvíjela v závislosti na sociálně-geografických podmínkách. Ovlivněna byla činností církevní organizace a rozvíjející se farní sítí, houstnoucím osídlením oblasti, ale i historickými událostmi, které vstupovaly do povědomí lidí a působily na vývoj kultu světů.

Následně uvedené poznatky a závěry vycházejí z dílčího výzkumu sakrálních památek na území pardubického okresu v období 11. - 18. století. Ten byl proveden na

¹⁴⁹ Informace jsou získané na základě muzejních a depozitních seznamů východočeského muzea v Pardubicích.

základě reprezentativního vzorku vybraných lokalit zahrnujícího celkem 47 měst a vesnic pardubického okresu, v nichž se nachází kostel s patrociniem či morový sloup. Podrobněji bylo popsáno sedm kostelů s odlišným historickým vývojem, ikonografickým programem a zasvěcením. Jejich rozbor a popis bude sloužit jako východisko pro edukační program Křížem krázem po Pardubicku .

Z výsledků vlastního bádání, které jsou shrnuty i do přehledných tabulek (viz. příloha) mohu konstatovat, že na Pardubicku probíhala nejaktivněji sakrální stavební činnost v období od poloviny 12. století do poloviny 15. století. Výsledky jsou bohužel zkresleny tím, že původní dřevěné kostely se v drtivé většině nedochovaly. Nemáme tak povědomí ani o jejich zasvěcení. Bádání ztěžuje nedostatek pramenů, které jsou sdílnější až v době pobělohorské. V té době se badatel může obracet na farní spisy a soupisy uměleckých památek.

První dochované ikonografické programy pochází z 2. poloviny 12. století. Nejstarší se nachází v románském kostele sv. Máří Magdaleny v Řečanech nad Labem. Kostel byl vystavěn v roce 1165 a ve stejné době i vysvěcen.

Z celkového počtu 47 sakrálních památek jich v období od poloviny 12. století do poloviny 13. století vzniklo 7. Mezi nejstarší památky řadíme již zmíněný kostel sv. Máří Magdaleny v Řečanech nad Labem, kostel sv. Gotharda ve Vysokém Chvojně nebo kostel sv. Jana Křtitele v Semíně.

V době největšího stavebního rozmachu v letech 1300 – 1450 bylo postaveno 21 kostelů, tedy skoro polovina ze zkoumaného množství. Je to například kostel sv. Jana Nepomuckého v Rábech, kostely v Pardubicích, Platenicích, Újezdu u Přelouče, nebo kostel sv. Václava ve Starých Ždánicích. Dále pak kostely v Rohovládově Bělé, Tuněchodech, Vápnu, Velinách, Třebosicích, Rosicích, Svinčanech, Živanicích, Moravanech, Horní Rovni a Dříteči.

V následujících časových obdobích pak sakrální výstavba stagnuje, což je zapříčiněno probíhajícími husitskými bouřemi a třicetiletou válkou. Obnova nastává v polovině 17. století, kdy je postaveno, povětšinou na místě zničeného nebo zchátralého původního staršího kostela, 11 sakrálních staveb.

Většina sledovaných kostelů byla tedy postavena ve slohu gotickém, ale vlivem dlouhého období reformace a válečného konfliktu byly tyto stavby často zničené nebo zchátralé. Nejen ty pak prošly celkovou barokní úpravou, která povětšinou zcela zničila původní gotické nebo románské architektonické prvky. Příkladem jmenujme kostel sv. Petra a Pavla v Rohovládově Bělé, kostel sv. Martina v Holicích nebo kostel sv. Jana Křtitele ve Svinčanech.

Ikonografický program sakrálních staveb je přímo ovlivňován jejich patrociniem, které závisí na historicko-geografickém vývoji kultu svatých.

Patrocinium se může z hlediska času měnit. Příkladem změny patrocinia je kostel sv. Bartoloměje, který byl původně vysvěcen jako kostel Panny Marie, nebo kostel sv. Vavřince v Opatovicích nad Labem s původním zasvěcením taktéž Panně Marii.

Zdeněk Boháč ve svých pracích o patrociniích konstatuje, že v době předrománské a románské v Čechách převažuje zasvěcení sv. Klimentu, sv. Vítu, sv. Petru a sv. Janu Křtiteli. Na sklonku románské epochy, v době rytířské se pak projevuje mariánský kult a zasvěcení kostelů sv. Martinu a sv. Gothardu.

Pokud budu konfrontovat své bádání s jeho závěry, mohu konstatovat, že stejně tak jako jeho i mé výsledky ukazují, že nejstarší patrocinia na Pardubicku nesou jména sv. Gotharda, sv. Jakuba, sv. Jana Křtitele, sv. Martina, sv. Máří Magdaleny, sv. Václava a sv. Petra a Pavla.

V období gotickém, tedy v době od 14. století do poloviny 15. století, pak do popředí vystupuje kult sv. Jiljí, sv. Václava a opět se projevuje kult sv. Petra a Pavla.

Období 16. století je pro Pardubice typické prohlubujícím se kultem sv. Floriána, patrona města, kterému sice nebyl zasvěcen žádný kostel, ale objevují se jeho četná vyobrazení, a to jak v interiérové výzdobě církevních staveb, tak v lidové kultuře.

V barokní době je pak prosazován kult sv. Jana Nepomuckého. Na Pardubicku se zvláštní úctě těšili zejména patroni sv. Bartoloměj, sv. Jan Křtitel, sv. Josef, sv. Florián, sv. František Serafinský, sv. Roch a arcibiskup Arnošt z Pardubic. Šířící se úctu k patronům a světcům dokazuje narůstající množství oltářů v pardubickém kostele sv.

Bartoloměje. I přesto v popředí zůstává úcta christologická a mariánská¹⁵⁰

Procentuálně nejvíce kostelů bylo zasvěcováno Panně Marii, a to převážně typu Panně Marie Sedmibolestné. Její kult se opakovaně vracel a naplno se projevil ve výzdobě morových a mariánských sloupů v období morové epidemie na konci 17. století.

V rámci výzkumu jsem podrobněji prostudovala a popsala celkem sedm sloupů a pilířů. Zpětnou reflexí lze konstatovat, že sloupy a pilíře vznikaly v průběhu 17. - 18. století a v jejich výzdobě převládala mariánská témata. Rozličný typ zobrazení Panny Marie se objevuje na 5 sloupech z celkového počtu. Z ostatních světců a patronů má větší zastoupení již jen sv. Jan Nepomucký, jehož socha zdobí sloupy dva.

Stejně jako na výzdobě sloupů a pilířů i v lidové kultuře jsou nejčastěji zastoupena témata mariánská a témata zobrazující sv. Jana Nepomuckého. Ke svým závěrům docházím na základě bádání ve sbírkách a depozitářích Východočeského muzea v Pardubicích. Lidová kultura dosáhla největšího rozkvětu v době barokní, kdy k uctění svatých byla vytvářena svatá místa, kam se konaly poutě a procesí. V porovnání s ostatními vikariáty nemá Pardubicko příliš poutních míst. Za významné lze považovat hlavně Svaté pole u Přelouče, které ale upadlo, stejně jako mnoho jiných poutních míst v době vlády Josefa II.

10 NÁVRHY EDUKAČNÍCH PROGRAMŮ PRO ŠKOLNÍ A MIMOŠKOLNÍ VÝCHOVU

10.1 Edukační program Za sochami svatých

10.1.1 Charakteristika programu

Edukační program „Cestou svatých“ byl sestaven jako návrh na vyučovací hodinu a exkurzi. Jeho cílem je zanést téma týkající se ikonografie svatých a kultu svatých

¹⁵⁰ HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích, 1.vyd., Praha: Helios, 2000, s.127, ISBN 80-85211-08-4

v Čechách do škol.

Se zobrazením svatých a jejich kultu se průběžně setkáváme všichni, ač nám to ani tak nemusí připadat. Obrazy svatých a zemských patronů jsou na kulturních památkách, které navštívujeme, na sochách a morových sloupech, které míváme při cestě do školy nebo do práce, a v neposlední řadě jsou jejich životní příběhy zakotveny v samotných základech velkých svátků, jako jsou Vánoce nebo Velikonoce, které slaví snad každý z nás. Toto téma se nás týká také z hlediska historicko-kulturního (i člověk nevěřící je křesťanstvím ovlivněn) a patří k základnímu vzdělání každého Evropana.

Proto se domnívám, že téma ikonografie svatých by mělo mít ve školních osnovách své místo a prostor. Bohužel tomu tak není. Jen málokterý učitel výtvarné výchovy má dostatečnou hodinovou kapacitu na to, aby téma mohl do osnov zanést a dostatečně probrat. Žáci tak mají o tématu, pokud vůbec, spíše minimální povědomí. To se ukázalo i v kontrolních dotaznících, které žáci vyplňovali na začátku teoretické hodiny.

Edukační program je vytvořen pro druhý stupeň základních škol a pro třídy středních škol. Má návaznost na Rámcově vzdělávací program pro gymnázia s cílem rozvíjet klíčové kompetence. A to především kompetence k učení, řešení problému a kompetence sociální a personální. Svým pojetím navazuje na další výukové předměty, jako je dějepis a český jazyk a literatura. Rozvíjí tak mezipředmětové vazby a deklaruje využitelnost získaných informací i v jiných částech výuky.

Návrh programu je rozdělen do dvou částí, a to do části teoretické a praktické.

Teoretická část má stejně jako praktická časovou dotaci dvou hodin a probíhá ve třídě. Část praktická pak proběhne v terénu formou exkurze doplněné prací s pracovním listem.¹⁵¹

151 Reprodukce použité v pracovním listu pocházejí z následujících pramenů

ROYT, J.: *Přehled dějin českého umění. Desková a nástěnná malba v Čechách v letech 1330-11550, text a první díl fotogalerie*, přednáška Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

REMEŠOVÁ, VĚRA: *Ikonografie a atributy svatých*, 1. vyd., Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1991. 85 s. ISBN 80-7113-045-1

Seznam kulturních památek na Hořicku, [http://www. Wikipedia.cz](http://www.Wikipedia.cz). [online] 2015. [cit. 2015-11-08]

Dostupné na: <https://cs.wikipedia.org/wiki/>

Teoretická část je sestavena jako obecný návrh na výukovou hodinu ikonografie vycházející z teoretických poznatků obsažených v diplomové práci a je doplňkem pro část praktickou, která je již přizpůsobená regionálním a kulturním podmínkám místa, kde se její výuka uskuteční. Po menších úpravách by se ale snadno dala praktikovat i na jiná města a místa.

Cílem programu je seznámit žáky s tématem ikonografie svatých a jeho kulturně–historickým vývojem v rovině teoretické a praktické. Tedy formou jejich vlastní tvořivé činnosti. V rámci edukačního programu je i soubor pracovních listů, které žáci obdrží na začátku exkurze a skrze něž se budou s tématem seznamovat. Díky zadaným úkolům bude neustále udržována jejich pozornost.

10.1.2 Realizace programu

Výukový program proběhne ve dvou rovinách, teoretické a praktické. V rámci teoretické hodiny žáci vyplní na začátku vyučovací hodiny dotazník týkající se metody ikonografie, českých zemských patronů a vnímání církevních památek. Tento dotazník pomůže navodit následně probíranou tematiku, ale také ověří úroveň vědomostí žáků. V návaznosti na uvedené odpovědi v dotaznících proběhne vzájemný brainstorming.

Výuka bude pokračovat formou výkladu doplněného obrazovým materiálem. Budou probrána stěžejní témata jako metoda ikonografie, kulty svatých v Čechách a jejich zobrazení na významných památkách výtvarné kultury. Součástí teoretické roviny výkladu bude i propojení tématu s lidovými zvyklostmi a svátky, které jsou žákům blízké, a téma si tak lépe osvojí. Výuka ve třídě bude zakončena krátkým shrnutím probíraného učiva a případnými kontrolními otázkami k ověření znalostí, které si žáci osvojili.

Praktická část proběhne formou exkurze, která bude začínat u kostela Narození Panny Marie. Žáci budou mít možnost podívat se na interiérovou výzdobu a vybavení kostela. Její ikonografický program objasní pan farář a doplní vyučující. Třída se dále

přesune k mariánskému sloupu na náměstí, kde budou žáci mít za úkol podle atributů identifikovat postavu světce, kterou socha zobrazuje. Z náměstí pak bude žáky čekat nejdlejší část cesty na vrch Gothard, kde se uskuteční prohlídka kostela sv. Gotharda, jehož výstavba má přímou souvislost s výstavbou kostela Narození Panny Marie. Od kostela zamíříme ke kamennému lomu, k soše patrona kameníků, sv. Josefa. Exkurze bude zakončena u kapličky Panny Marie Hlohové.

Po celou dobu budou mít žáci k dispozici pracovní listy, do kterých budou zapisovat odpovědi na základě výkladu nebo vlastních zjištěných skutečností. Listy pak budou společně opraveny a tak každý žák ve výsledku získá vlastní přehled památek s ikonografickým popisem v jeho městě, který bude moci využívat dál.

10.1.3 Reflexe

Edukační program byl plánovaný pro třídy gymnázií, nakonec se však uskutečnil v posledním ročníku základní školy.

Žáci na základní škole se s tématem ikonografie sice již setkali, ale jen velmi okrajově, na což jsem byla upozorněna, a proto jsem dané situaci přizpůsobila i dotazníky a hloubku probíraných témat.

Jak se tedy dalo očekávat, žáci si s dotazníky příliš neuměli poradit a jejich odpovědi, pokud nějaké uvedli, byly spíše výsledkem tipu, a ne vědomosti. (Viz. Grafické znázornění dotazníkových odpovědí v příloze.)

Žáci se snažili během teoretické části spolupracovat a živě se zapojili do brainstormingu. V oblasti vědomostní bylo vidět, že se s daným tématem neseťkávají. Více se orientovali při probírání velkých církevních svátků a propojení tématu ikonografie s lidovým uměním. Žáci diskutovali, kde se s jakým vyobrazením setkali atd.

V praktické části byli žáci pečliví, snažili se pracovat s listy zodpovědně a na konci exkurze si doplnit chybějící informace.

Závěrečné hodnocení proběhlo formou diskuze, kdy žáci mohli vyjádřit své

názory a prokázat nabyté vědomosti.

10.2 Edukační program Křížem krázem po Pardubicku

10.2.1 Charakteristika programu

Program jsem vytvořila na základě teoretických informací obsažených v diplomové práci. Opírá se o podrobný popis ikonografického programu a výtvarného pojetí výzdoby sedmi vybraných církevních památek. A to kostela sv. Bartoloměje v Pardubicích, kostela Nejsvětější Trojice v Horním Jelení, kostela sv. Martina v Holicích, kostela sv. Máří Magdaleny v Bohdanči, kostela Zvěstování Panny Marie v Živanicích, kostela sv. Vavřince v Opatovicích a kaple sv. Romedia v Cholticích.

Památky jsem stanovila na základě kulturního přínosu, jedinečnosti a odlišného prostředí, ve kterém byly vystavěny. Každá z nich je zasvěcena jinému světcí, a tak program postihne co nejširší okruh tohoto tématu. Samozřejmě také ale bylo třeba zhodnotit, jak jsou památky přístupné veřejnosti a zda je možné v nich exkurze provést.

Program byl primárně vytvořen pro odborné výtvarné kroužky. Využití by ale jistě také našel v křesťanských klubech (například křesťanský akademický klub Salaš v Hradci Králové) nebo širší laické veřejnosti, projevující zájmem o sakrální architekturu a dané téma.

Vzhledem k povaze otázek a úkolů v pracovních listech je třeba, aby skupinu provázela vedoucí vzdělaný v problematice tématu a poskytl odborný výklad. Ten objasní klíčové informace k vyplnění pracovních listů.¹⁵² Část informací se skupina

152 Reprodukce použité v pracovním listu pocházejí z následujících pramenů
CHVOJKA, J.: *En Romedius a Thaur: ikonografie vnitřní výzdoby zámecké kaple sv. Romedia v Cholticích*, bakalářská diplomová práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Brno, 2009, s. 65

Kostel sv. Bartoloměje: <http://www.Wikipedia.cz>[online]2015.[it2015-12-02].

Dostupné na: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Bartolom%C4%9Bje_\(Pardubice\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Bartolom%C4%9Bje_(Pardubice))

Biskupství Královéhradecké, oficiální stránky královéhradecké diecéze,

<http://www.bihp.cz/> [online]. 2015 [cit 2015-10-04]. Dostupný z

<http://www.bihk.cz/dieceze/vikariat/pardubice/>

dozví přímo na místě z výkladu tanních farářů.

Podstata edukačního programu se opírá o rozsáhlý pracovní list, který obsahuje otázky a úkoly ze všech postupně navštívených míst pardubického okresu. Výsledkem činnosti bude vznik osobní ikonografické příručky, která bude mapovat ikonografii církevních památek v pardubickém okrese.

Program byl vytvořený v souvislosti s Rámcově vzdělávacím programem a rozvíjí především klíčové kompetence k učení a k řešení problému.

Návštěvníci si pomocí pracovních listů lépe utřídí nabyté informace a díky otázkám a úkolům se zaměří i na památky a výzdobu, které by jejich pozornosti v jiném případě mohly uniknout.

ZÁVĚR

Práce se soustředila na historický vývoj v oblasti sakrálních staveb a výtvarného umění na Pardubicku v souvislosti s ikonografií a kultem svatých. Vzhledem k velkému množství památek, které by svým charakterem odpovídaly zadanému tématu bylo nutné omezit se na památky v pardubickém okrese v období 11. - 18. století (od vzniku prvních kostelů v oblasti až po zavedení josefinských reforem). Práce zároveň ověřuje úroveň znalosti tématu ve školách a předkládá návrh studijního programu pro jeho výuku.

Poznatky k teoretické části diplomové práce byly čerpány z dostupných literárních zdrojů, z depozitních sbírek Východočeského muzea v Pardubicích, studiem památek v terénu a konzultacemi s faráři v Pardubicích a okolí. Zpracovány byly informace o vybraných kostelech a jejich patrociniích, morových a mariánských sloupech a o lidové kultuře v souvislosti s kultem svatých. Výsledkem této části práce jsou přehledy, které mohou být východiskem pro další sledování ikonografie na Pardubicku.

V druhé části práce byly vytvořeny edukační programy na téma ikonografie a kult svatých, v rámci nichž vznikly vzorové pracovní listy pro vedení školní i mimoškolní výuky. Jeden z programů byl realizován v rámci hodin výtvarné výchovy, čímž se potvrdilo, že získané poznatky jsou v praxi využitelné. Z dotazníku předloženého studentům vyplývá, že povědomí o ikonografii a kultu svatých není na uspokojivé úrovni, a tudíž by bylo vhodné téma více začlenit do standardní výuky.

Tato práce není komplexním výzkumem v dané oblasti, ale může sloužit jako východisko k přípravě edukačních programů pro pedagogy, a vzhledem k tomu, že jde o první dílo na dané téma, předpokládá se, že bude využita i jako studijní materiál sloužící k otevření pohledu na tuto problematiku a k dalšímu výzkumu.

RÁMCOVÝ PŘEHLED SVATÝCH ¹⁵³

SVATÁ ANNA

život: matka Panny Marie

zobrazení: žena v přepásaném šatu, hlava zakrytá závojem. Někdy drží v ruce knihu.

Zobrazována jako sv. Anna samotřetí (s Pannou Marií a Ježíškem), někdy vyobrazována jak vyučuje Pannu Marii.

atribut: drobná postavička Panny Marie

malba: reliéf na sloupu v Opatovicích, oltář v kostele sv. Bartoloměje (1721)

SVATÁ BARBORA

život: neexistují žádné doklady. Podle legendy však žila v Nikomedii, kde byla otcem uvězněna ve věži. Přesto poznala křesťanstva nechala se pokřtít. Před pohanským otcem uprchla a skryla se do skály, která se jí sama otevřela. Byla však prozrazena pastevcem a chycena

smrt: neexistují žádné doklady. Podle legendy byla však po zatknutí mučena a poté s'ata vlastním otcem¹⁵⁴

zobrazení: ve středověku společně se sv. Kateřinou a Dorotou

atributy: kalich s hostií, věž se třemi okny (třetí okno si nechal do věže přistavět aby jí připomínalo Nejsvětější Trojici), meč, kladivo, pochodeň, páv, koruna, palma, kniha

patron: horníků, dělostřelců

malba: oltář sv. Barbory (1767) v kostele sv. Máří Magdaleny v Bohdanči

sochy: socha na oltáři sv. Tekly v kostele Nejsvětější Trojice v Horním Jelení, socha sv. Barbory na hlavním oltáři v kostele Zvěstování Panny Marie v Živanicích, pozdně gotická socha sv. Barbory (1. pol. 16. století) v kostele Zvěstování P. Marii v Živanicích

¹⁵³ Stěžejní část informací v katalogu je získaná z knihy MEŠOVÁ, VĚRA: Ikonografie a atributy svatých, 1. vyd., Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1991

¹⁵⁴ REMEŠOVÁ, VĚRA: Ikonografie a atributy svatých, 1. vyd., Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1991. 85 s. ISBN 80-7113-045-1 s. 12-13

SVATÝ BARTOLOMĚJ

život: apoštol

smrt: mučednická, zaživa stažen z kůže a poté sťat

zobrazení: s knihou nebo svitkem

patron: kožešníků, ševců, koželuhů, rezníků..

atributy: nůž, stažená kůže, spoutaný d'ábel na řetěze

patrocinia: kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích

malba: Umučení sv. Bartoloměje (L.M. Willmann)-kostel sv Bartoloměje v Pardubicích

SVATÝ FLORIÁN

život: mučedník žijící ve 3. st. Římský voják pomáhající za Diokleciána pronásledovaným křesťanům.

smrt: zajat a umučen utopením v Emži s mlýnským kamenem na krku

zobrazení: jako voják lijící vodu na hořící dům

atribut: vojenská uniforma, vědro s vodou, výjimečně mlýnský kámen

patron: lidový světec, ochránce při požárech

malba: obraz stigmatizace sv. Františka na oltáři v kostele sv. Vavřince v Opatovicích n/L., raně renesanční nástěnná malba v presbytáři v kostele sv. Bartoloměje v Pce (s pohledem na město),

sochy: socha před kostelem Nejsvětější Trojice v Horním Jelení, reliéfní zobrazení na městských domech v Pardubicích

SV. JAN KŘTITEL

život: syn Alžběty a Zachariáše. Žil na poušti a kázal křest pokání. Pokřtil i Jeíše a dal mu označení „Beránek Boží“.

smrt: uvězněn a sťat králem Herodem Antipou poté co mu vytýkal cizoložství

zobrazení: muž hubené postavy oděný v kůži nebo v kožené roušce kolem beder. Bývá zobrazen společně se Svatou rodinou kde je vyobrazen jako malý chlapec

atribut: beránek, hůl zakončená křížem, uťatá hlava na míse

patrocinia: Pardubice, Semín, Tuněchody

sochy: sochy na oltáři sv. Bartoloměje v kostele sv. Bartoloměje v Pardubicích.

SVATÝ JILJÍ

život: poustevník žijící v období 7.-8. století. Narodil se v Aténách a jako poustevník pobýval v Provinci, kde se podle legendy živil mlékem laně. Zakladatel kláštera, kde byl i pohřben. Nad jeho hrobem pak založeno opatství Saint-Gilles.

Smrt: přirozená

zobrazení: v benediktinském hávu s laní (někdy může být zobrazena zasažena šípem)

atributy: laň, šíp, paroh

patrocinia: Pardubice, Platěnice, Újezd u Přelouče

SVATÝ JIŘÍ

život: mučedník a voják žijící ve 4. století v Kappadocii. Podle legendy zachránil princeznu před drakem

smrt: umučen za císaře Diokleciána.

Atributy: drak

patrocinia: Býšť, Vápno

sochy: soška sv. Jiří u oltáře sv. Rodiny v kostele Nejsvětější Trojice v Horním Jelení.

SVATÁ KATEŘINA

život: mučednice pocházející ze 4. století. Podle legendy se jí zjevilo ve snu Jezulátko a na prst jí dalo zasnubní prstem. Sv. Kateřina pak obracela na víru filozofy a poté co odmítla císaře Maxentiuse byla usmrcena .

Smrt: měla být mučena kolem posázeným noži, to bylo bleskem ale rozřato takže nakonec byla sřata mečem

zobrazení: jako mučednice s palmou, korunou a knihou

atributy: kolo posázené noži meč

sochařské ztvárnění: soška na oltáři sv Anděla Srážného v kostele Nejsvětější Trojice

v Horním Jelení

patrocinia: Horní Roveň

MAGDALENA

život: kajčnice pocházející z Magdaly u Tiberiadského jezera. Doprovázela Ježíše ke kříži a byla u jeho pohřbu a posledního pomazání. Jí první se Kristus zjevil po svém zmrtvýchvstání.

zobrazení: s rozpuštěnými vlasy, stojící pod křížem na Kalvárii mezi „třemi Mariemi“, dále ji najdeme na výjevech zvaných Noli me tangere „Nezadržuj mne“ nebo „Kristus zahradník“, V baroku znázorňována jako kajčnice s lebkou

atributy: nádoba s mastí, od doby baroka pak lebka a krucifix

patrocinia: Kostel Máří Magdaleny v Lázních Bohdaneč

malba: deskový obraz sv. Máří Magdaleny na křídlech oltáře sv. Josefa v kostele Zvěstování P. Marie v Živanicích

sochy: Kalvárie v Černé kapli kostela sv. Bartoloměje v Pce (1. pol. 18. stol.)

SVATÝ MARTIN TOURSKÝ

život: biskup žijící ve 4. století. Narodil se v Panonii (dnešní Uhry). Coby voják římského jezdeckta odjel do Galie kde se nechal pokřtít. O jeho životě se tradují dvě legendy. Podle první z nich se mu před branami Amiensu zjevil Kristus v podobě žebráka. Sv. Martin se s ním rozdělil o svůj plášť, který rozpůlil mečem. Podle druhé daroval svůj plášť mrznoucímu muži v kostele, následkem toho se mu nad hlavou objevila ohnivá hřející koule. První legenda je ale zobrazována častěji. Žil jako řeholník a založil slavné opatství Marmoutier.¹⁵⁵

zobrazení: voják s žebrákem u nohou, biskup s knihou, berlou, pohárem

atributy: plášť, žebrák, pohár, malomocný, kůň, peníze, husa (individuální atribut)

patrocinia: kostel sv. Martina v Holicích

malba: Sv. Martin se dělí o plášť se žebrákem-kostel sv. Martina v Holicích

¹⁵⁵ REMEŠOVÁ, VĚRA: Ikonografie a atributy svatých, 1. vyd., Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1991. 85 s. ISBN 80-7113-045-1 s. 44-45

SVATÝ MATOUŠ

život: původně celník. Napsal evangelium popisující život Ježíše Krista v Aramjštiině.

Smrt: umučen

atributy: člověk, psací náčiní kniha, svitek, meč, dýka v zádech, sekera, měšec

patrocinia: Lipoltice

JAN NEPOMUCKÝ

život: žil v 15. století. Působil jako generální vikář pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna. Vystupoval proti králi Václavovi IV. Když hájil práva církve.

smrt: umučen a vhozen z Karlova mostu do Vltavy. Někdy se uvádí že byl umučen za zpovědní tajemství.¹⁵⁶

zobrazení: kněz v rochetě a s pěti hvězdami okolo hlavy držící v náruči krucifix nebo palmový list jako symbol mučednické smrti

atributy: palmový list, jazyk, chudřas, jež od světce dostává almužnu, most, staroboleslavské paladium

patron: české země. století)

patrocinia: kaple nad hřbitovem v Lázni Bohdaneč (18. století)

malba: oltář Jana Nepomuckého v kostele Máří Magdaleny v Lázních Bohdaneč zdobený sochami andělů (1740), obrazy sv. Jana Nepomuckého na hlavním oltáři kostela sv. Vavřince v Opatovicích nad Labem

sochy: socha na náměstí v Lázních Bohdaneč (2. pol. 18. století), socha v kapli Jana Nepomuckého v Lázni Bohdaneč, reliéfní vyobrazení na bočním oltáři kostela sv. Martina v Holicích, vyobrazení na morovém sloupu v Přelouči, socha Jana Nepomuckého na volutovém podstavci(1. Pol. 18. stol.)před mlýnem v Opatovicích n/L., socha před Zvonící v Třebosicích, socha před zámkem P. Marie Sedmibolestné v Pce.(A. Devoty)

Oltář: kostele sv. Bartoloměje v Pce, oltář v kostele Nejsvětější Trojice v Horním Jelení

¹⁵⁶ REMEŠOVÁ, VĚRA: Ikonografie a atributy svatých, 1. vyd., Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1991. 85 s. ISBN 80-7113-045-1 s. 31

PANNA MARIA

typy madon: Immaculata (Neposkvrněného početí), PM Bolestná, Pieta, Růžencová, Svatolukášská

zobrazení: Narození PM, apokryfické výjevy, Zvěstování, Navštívení, Narození Páně, Klanění králů, Útěk do Egypta, Maria pod křížem, Soslání ducha Svatého, Smrt PM, Nanebevzetí, Korunování Panny Marie

atributy/symboly: jednorozec, hořící keř, rouno, zelenající se hůl Aronova, Davidova věž, hvězda, lilie, růže, oliva, cedr

patrocinia: kostel Zvěstování Panny Marie v Pardubicích, kostel Zvěstování Panny Marie v Živanicích

malba: Navštívení Panny Marie a Zvěstování Panny Marie na malovaných křídlech hlavního oltáře kostela Zvěstování Panny Marie v Živanicích, gotický obraz Madony na křídlech oltáře sv. Josefa v kostele Zvěstování Panny Marie v Živanicích, obraz Zvěstování P. Marie od J. Kramolína v kostele Zvěstování P. Marie v Živanicích, obraz na oltáři sv. Bartoloměje v kostele sv. Bartoloměje v Pce, obraz Zvěstování P. Marie v kostele sv. Vavřince v Opatovicích n/L., nástěnné obrazy s mariánskou tematikou na stěnách chrámu sv. Bartoloměje v Pce (PM Čenstochovská, PM Karlovská..)

sochy: mariánský sloup na náměstí v Horním Jelení (1704), tabernákl se soškou Panny Marie Neposkvrněného početí (tzv. Immaculaty) v kostele Nejsvětější trojice v Horním Jelení, sochařský oltář immaculaty v kostele Máří Magdaleny v Bohdanči, socha Madony s dítětem (1888) na náměstí v Holicích, socha Madony na hlavním oltáři v kostele Zvěstování Panny Marie v Živanicích, Kalvárie v Černé kapli kostela sv. Bartoloměje v Pce (1. pol. 18. stol.), socha Ukřižování s reliéfem P. Marie před mlýnem v Opatovicích n/L. (1. pol. 18. stol.) mariánský sloup s sochou P. Marie na náměstí v Pce.

oltáře: rokokový oltář Panny Marie v kostele sv. Vavřince v Opatovicích nad Labem

SVATÝ PAVEL

život: „apoštol národů“. Pocházel z židovské rodiny, která dostala občanství v Římě.

Byl žákem Gamaliela a následovatelem Krista

smrt: v Římě sťat mečem během pronásledování křesťanů

zobrazení: jako muž s holou hlavou a fousem, často společně se sv. Petrem. Oblíbený výjevem je scéna „sv. Pavel před branami Damašku.“

atributy: meč, kniha

Patrocinia: Kojice- kostel sv. Petra a Pavla, Zdechovice

SVATÝ PETR

život: apoštol, pocházel z Betsaidy. Živil se jako rybář. Kristus mu svěřil vedení své církve.

Smrt: ukřižován v Římě hlavou dolů

zobrazení: vyobrazován se sv. Pavlem. Často na scénách z Kristova života, např. „Předání klíčů sv. Petrovi“

Atributy: klíče, kniha, kohout, hůl, ryba

sochy: socha na oltáři sv. Bartoloměje v kostele sv. Bartoloměje v Pardubicích

Patricinia: Kojice- kostel sv. Petra a Pavla, Zdechovice

SVATÝ ROMEDIUS

život: Pravděpodobně žil v 11. století. ač šlechtic, rozdal majetky a vypravil se do Říma aby se modlil u hrobů svatých. Cestou šířil křesťanství.

zobrazení: jako muž jedoucí na medvědovi nebo jako starší vousatý muž s růžencem a poutnickou holí, většinou ve společnosti Abrahama a Davida.

Atributy: medvěd, hůl, poustevna

patrocinia: kaple na zámku Choltice (jinak tento světec nemá v Čechách žádnou tradici)

malba: fresky znázorňující Legendu o sv. Romediovovi v zámecké kapli- Chocení

SVATÝ VÁCLAV

život: český kníže žijící v 10. století. Narozen ve Stochově matce Drahomíře a otci knížeti Vratislavovi jako nejstarší syn. Ke křesťanství ho přivedla jeho babička Ludmila. Ovládal latinu a slovanské písmo

smrt: zavražděn bratrem Boleslavem ve Staré Boleslavi v roce 929/935:

zobrazení: ve zbroji, v železné košili, v knížecí čapce¹⁵⁷, s mečem a štítem, drží praporec s orlicí, na koni (od doby barokní), pěstující vinnou révu, mladý Václav se svou babičkou Ludmilou, smrt sv. Václava¹⁵⁸

atributy: praporec s orlicí, vinná réva

patron: českého národa

malba:oltář sv. Václava v kostele Zvěstování P. Mare v Živanicích, obrazy sv. Václava na hlavním oltáři kostela sv. Vavřince v Opatovicích nad Labem

sochy: reliéf zobrazující svatého Václava na bočním oltáři v kostele sv. Martina v Holicích, socha na oltáři sv. Bartoloměje v kostele sv. Bartoloměje v Pce, soška v kostele Nejsvětější Trojice v Horním Jelení, socha před zámekem v Cholticích (P. Cechpauer), socha na mariánském sloupu v Pardubicích

SVATÝ VAVŘINEC

život:žil v 3 století a působil jako římský jáhen. Své jmění rozdál chudým aby nepadlo do rukou tehdejšího císaře Valeriana¹⁵⁹

smrt: umučen na rozžhavené rožni

atributy: rožeň, kniha, palma, váček s penězi, chléb

patrocinia: kostel sv. Vavřince v Opatovicích nad Labem

malba: obrazy sv. Vavřince na hlavním oltáři kostela sv. Vavřince v Opatovicích nad Labem

157 Vyobrazení svatého Václava s helmou se objevuje až ve století 19.

158 REMEŠOVÁ, VĚRA: Ikonografie a atributy svatých, 1. vyd., Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1991. 85 s. ISBN 80-7113-045-1 s. 53

159 REMEŠOVÁ, VĚRA: Ikonografie a atributy svatých, 1. vyd., Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1991. 85 s. ISBN 80-7113-045-1 s. 54

SVATÝ VOJTĚCH

život: mučedník žijící v 10. století. Pocházel z rodu Slavníkovců a působil jako druhý pražský biskup. Kvůli častým neshodám s vládnoucím knížetem Boleslavem dvakrát opustil Čechy. V Římě dokonce vstoupil do benediktinského kláštera, vrátil se však na přání papeže do Čech, kde založil břevnovský klášter. Po zjištění, že jeho rod byl celý vyvražděn, odešel do Polska hlásat evangelium slovanským Prusům¹⁶⁰

smrt: zavražděn jako misionář

zobrazení: často se sv. Prokopem, svatý Vojtěch vyprošuje na Zelené Hoře české zemi déšť

atributy: váhy, meč, veslo, ryba, orel..

patron: pražská arcidiecéze

malba: jeho vyobrazení nalezneme v kostele sv. Bartoloměje Pardubicích- Nástěnná malba z 2. poloviny 16. století, byla objevena při restaurátorských pracích.¹⁶¹

Četné vyobrazení světce nalezneme ve výzdobě broumovského kláštera, který správně závisel na klášteře břevnovském, jenž byl svatým Vojtěchem založen. Můžeme jmenovat například rozsáhlý svatovojtěšský cyklus provedený pražským malířem J.J. Steinfelsem v letech 1690-1692, kde můžeme nalézt výjevy jako například: Svatý Votěch vyprošuje ze Zelené Hory u Nepomuka déšť pro českou zemi, zavraždění sv. Vojtěcha pohanskými prusy, převezení ostatků sv. Vojtěcha z Hnězdna do Prahy. Kromě výjevů ze života světce zde můžeme nalézt i vyobrazení andělů, kteří drží v rukách svatovojtěšské atributy.¹⁶², raně renesanční nástěnná malba na zdi presbytáře v kostele sv. Bartoloměje v Pardubicích.

160 REMEŠOVÁ, VĚRA: Ikonografie a atributy svatých, 1. vyd., Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1991. 85 s. ISBN 80-7113-045-1 s. 56

161 Royt, J. Hrubý, Vl.: Lidová zbožnost ve východních českách a v Kladsku, 1. vyd., Náchod: Státní galerie výtvarného umění, 1997. 119s. ISBN 80-85057-54-9, s. 7

162 Tamtéž s. 8

ZDROJE

Literatura a prameny

ADAMEC, J.: *Didaktika výtvarné výchovy*, 1. vyd., Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 1995

BALEKA, J.: *Výtvarné umění, výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*, 1.vyd, Praha: Academia, 1997, s. 429, ISBN 80-200-0609-5

BARTOŠ, Š., HRUBÝ, VL.: *Pardubicko*, 1. vyd., Pardubice: Helios, 1995, s. 158

BOHÁČ, Z.: *Poutní místa v Čechách*, 1.vyd., Praha: Debora, 1995, 286 s

DIVIŠ, V. : *Památky Pardubic a okolí*, 1. vyd., Praha: Museum v Pardubicích, 1917. s.177

GALAJDOVÁ, K.: *Možnosti mimoškolního vzdělávání: Sborník příspěvků*, 1. vyd., Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 104 s. ISBN 97–80-7041-803-1

HANUS, L.: *Kostol ako symbol, kapitoly o sakralnej architekture*, 1. vyd., Lúč:vydavateľské družstvo Bratislava, 1995. 382 s. ISBN 80-7114-141-0

HOVORKA, Václav: *330 let královéhradecké diecéze:historická zastavení 1344-1664*, 1994:katalog výstavy, Hradec Králové, Biskupská rezidence, 1994, 66 s.

HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: *Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích*, 1.vyd., Praha: Helios, 2000, s.127, ISBN 80-85211-08-4

HRUBÝ, VL.:*Pozdní gotika a raná renesance v Pardubicích v letech 1491- 1548, malířství a sochařství*, 1. vyd, Pardubice: Helios, 2003, 253 s. ISBN 80-85211-13-0

CHVOJKA, J.: *En Romedius a Thaur: ikonografie vnitřní výzdoby zámecké kaple sv. Romedia v Cholticích*, bakalářská diplomová práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Brno, 2009, s. 65

KOLEKTIV AUTORŮ: *Svatý Vojtěch: sborník k mileniu*, 1. vydání, Praha: ZVON, České katolické nakladatelství, 1997, s. 275

KOUTECKÁ, H.: *Stručný místopis mariánské úcty v Čechách a na Moravě*, 1. vyd, Praha:Portál, 1992, 92 s.

KRÁLOVEHRADECKÁ DIECÉZE: *Diecéze-biskupství-biskupové. Pohledy do minulosti církve na území královéhradecké diecéze*, 1. vyd., Hradec Králové: Nadace na opravu církevních památek v diecézi královéhradecké, 1994, s. 95

MAXOVÁ, I., NEJEDLÝ, V., ZAHRADNÍK, P.: *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Pardubice a Chrudim*, 1.vyd., Východočeské muzeum v Pardubicích a Státní ústav památkové péče, 2002, s. 161

MERHAUTOVÁ, A.: *Raně středověká architektura v Čechách*, 1. vyd. Praha: Academia, 1971

MUCHKA, I., PETŘÍČEK, V., NEUBERT, L.: *Východní Čechy: historie, krajina, umělecké památky*, 1. vyd., Praha: Panorama, 1990, s. 423

MUSIL, F.: *Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526)*, 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 825

MYSLIVEČEK, M.: *Panoptikum symbolů, značek a znamení*, 1. vyd., Praha: Chvojikovo nakladatelství, 2001, s. 277

NEJEDLÝ, V., ZAHRADNÍK, P.: *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Pardubickém kraji*, 1.vyd., Argo, 2008, ISBN 978-80-257-0058-7, s. 617

PANOFSKY, E.: *Význam ve výtvarném umění*, 1. vyd. Praha, 1981

POCHE, E, autorský kolektiv Ústavu teorie dějin a umění ČSAV: *Encyklopedie českého výtvarného umění*, 1. vyd., Praha: Academia, 1975 s. 611

POCHE, E., KRÁSA. J., KRČÁLOVÁ, J.: *Umělecké památky Čech 1 A-J*, 1. vyd., Praha: Academia, 1977. 643s.

POCHE, E., KRÁSA. J., KRČÁLOVÁ, J.: *Umělecké památky Čech 2 K-O*, 1. vyd., Praha: Academia, 1978. s. 578

POCHE, E., KRÁSA. J., KRČÁLOVÁ, J.: *Umělecké památky Čech 3 P- Š*, 1. vyd., Praha: Academia, 1980. 538s.

POCHE, E., KRÁSA. J., KRČÁLOVÁ, J.: *Umělecké památky Čech 4 T- Ž*, 1. vyd., Praha: Academia, 1982. 636s.

Rámcový vzdělávací program pro Gymnázia. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. 104s. ISBN 978-8087000-11-3

REMEŠOVÁ, VĚRA: *Ikonografie a atributy svatých*, 1. vyd., Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1991. 85 s. ISBN 80-7113-045-1

REMEŠOVÁ, V.: *Svatý Prokop ve výtvarném umění*, 1. vyd., Praha: Česká katolická Charita, 1953

ROYT, J.: *České nebe: Soupis nejznámějších mariánských poutních míst v Čechách a na Moravě, českých a moravských zemských patronů*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Okresní vlastivědné muzeum, 1991, s. 32

ROYT, J.: *Slovník biblické ikonografie*, 1. vyd., Praha: Univerzita Karlova: nakladatelství Karolinum, 2006, s. 342

ROYT, J., HRUBÝ, VL.: *Lidová zbožnost ve východních Čechách a v Kladsku*, 1. vyd., Náchod: Státní galerie výtvarného umění, 1997. 119s. ISBN 80-85057-54-9

ROYT, J.: *Přehled dějin českého umění. Desková a nástěnná malba v Čechách v letech 1330-11550, text a první díl fotogalerie*, přednáška Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

RYNEŠ, V.: *Atributy v umění*, 1. vyd., Roztoky u Prahy: Oblastní muzeum, 1971.

RYWIKOVÁ, Daniela: *Úvod do křesťanské ikonografie*, 1. vyd., Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2006. 130 s. 80-7368-251-6

SAKAŘ, J.: *Dějiny Pardubic nad Labem, díl I, část 1*, 1. vyd. Pardubice, nákladem města, 1920, 308s.

SLOUKA, J. : *Mariánské morové sloupy Čech a Moravy*, 1. vyd., Praha: Grada, 2010, s. 240 ISBN 978- 80- 247- 2996-1

SVOBODA, L.: *Koncepce péče o památkový fond v pardubickém kraji, kniha III.-okres Pardubice*, 2004

ŠEBEK, F.: *Dějiny Pardubic. D. I*, 1. vyd., Pardubice: Městský národní výbor: Krajské muzeum východních Čech: Akademie J. A. Komenského, 1990. s. 227

VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D.: *Encyklopedie českých klášterů*, 1. vyd., Praha: Libri, 1997. 782 s. ISBN 80-85983-17-6

VONDRUŠKA, VL.: *Církevní rok a lidové obyčeje*, 2. vyd. České Budějovice: Dona. 2005, s. 95

VONDRUŠKOVÁ, A.: *České zvyky a obyčeje*, 1. vyd. Praha, Albatros, 2004, s. 369, ISBN 80- 00-01356-8

Periodika

BOHÁČ, Zdeněk. Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení. *Československý časopis historický*. 1973, roč. 21, č. 3, s. 369-388. Lit

BOHÁČ, Zdeněk. K otázce využití zasvěcení kostelů v oboru historické geografie. *Československý časopis historický*. 1968, roč. 16, č. 4, s. 571-584

Internetové zdroje

Biskupství Královéhradecké, oficiální stránky královéhradecké diecéze, <http://www.bihp.cz/> [online]. 2015 [cit 2015-10-04]. Dostupný z <http://www.bihk.cz/dieceze/vikariat/pardubice/>

Seznam kulturních památek na Hořicku, [http://www. Wikipedia.cz](http://www.Wikipedia.cz). [online] 2015. [cit. 2015-11-08] Dostupné na: <https://cs.wikipedia.org/wiki/>

Hrady a zámky české republiky. [http://www. Hrady.cz](http://www.Hrady.cz). [online] 2015. [cit. 2015-11-18] Dostupné na: http://www.hrady.cz/index.php?p=main_okoli&detailOkres=3606

Kostely a církevní stavby v České republice. <http://www.kostelycz.cz>. [online] 2015. [2015-11-17]. Dostupné na: <http://www.kostelycz.cz/kostely.htm>

Kostely v celé ČR. <http://www.kostely.cz>. [online] 2015. [cit. 2015-11-19]. Dostupné na <http://www.kostely.cz/okres/pardubicky-kraj>

Horní Ředice. <http://www.Horniredice.cz>. [online] 2015. [cit. 2015-12-03]. Dostupné na <http://www.horniredice.cz/obec-1/informace-o-obci/historie/>

Hořice-město kamenné krásy: <http://www.horice.org.cz> [online] 2015. [cit. 2015-12-18]. Dostupné na <http://www.horice.org.cz/volny-cas-turista/pamatky/cirkevni-pamatky/kostel-sv-gotharda/>

Mapy: <http://www.seznam.cz>[online] 2015.[cit.2015-11-18]. Dostupné na <http://mapy.cz/zakladnix=15.6349745&y=50.3678652&z=14&source=muni&id=2378&q=ho%C5%99ice>

Kostel sv. Bartoloměje: <http://www.Wikipedia.cz>[online]2015.[cit 2015-12-02]. Dostupné na: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Bartolom%C4%Bje_\(Pardubice\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Bartolom%C4%Bje_(Pardubice))

Farnost Pardubice: <http://www.Farnost-pardubice.cz> [online] 2015 [cit. 2015-11-15] Dostupné na <http://www.farnost-pardubice.cz/Farnost/Kostely>

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha A - Abecední seznam míst s patrociniemi kostelů.....	89
Příloha B - Abecední seznam svatých a jejich patrocinie v Pardubickém okrese.....	92
Příloha C - Přehled patrociní na vybraných morových sloupech.....	93
Příloha D - Četnost patrociní kostelů v jednotlivých časových etapách.....	94
Příloha E - Mapa patrociní kostelů na Pardubicku.....	95
Příloha F - Obrazová příloha.....	96
Příloha G - Příprava na teoretickou hodinu a edukační program Za sochami svatých.....	111
Příloha H - Pracovní list edukačního programu – Za sochami svatých.....	117
Příloha I - Mapa trasy exkurze.....	124
Příloha J - Fotografická dokumentace exkurze.....	125
Příloha K - Dotazník k tématu ikonografie.....	126
Příloha L - Grafické znázornění odpovědí z dotazníku o ikonografii.....	128
Příloha M - Pracovní list edukačního programu Křížem krážem Pardubickem.....	130

Příloha A - Abecední seznam míst s patrociniemi kostelů¹⁶³

Lokalita	Patrocinium	Datace	Sloh
Bohdaneč	sv. Máří Magdaleny	1. pol. 18.st nově postavený na základech staršího.	baroko
Býšť	sv. Jiřího mučedníka	Konec 18. st. (1796) dnešní stavba z 1. pol.19.st	barokní
Dašice	Narození Panny Marie	Konec17.st	Raně barokní
Dříteč	sv. Petra a Pavla	2. pol. 14 st. (opravený v 17. st)	gotický
Holice	sv. Martin	1. pol. 18. st (původní, dřevěný, z pol.14. Stol.	Nyní barokní
Horní Jelení	Nejsvětější Trojice	2. polovina 19. stol. (původní z r. 1600)	novogotika
Horní Roveň	sv. Kateřiny kaplička sv. Václava	1349/1699 cca pol.18.st	Gotika/baroko
Horní Ředice	sv. Václava	2. pol. 19.st (1857)	novorománský
Choltice	Sv. Romedia	1682	baroko
Jedousov	Kaple Panny Marie	Konec 19. st (1890)	
Kladruby nad Labem	sv. Václava a Leopolda	12.st /16 st.	Pseudo- reaneanční
Kojice	sv. Petra a Pavla	12.st	románský
Kostěnice	Navštívení Panny Marie		
Kunětice	Sv. Bartoloměje	11.st (ale uváděn až v r. 1350)	Nyní gotický
Lipoltice	sv. Matouše	2. pol. 13. stol (1280)	Ranná gotika

¹⁶³ Informace o umístění kostelů jsou získané na základě aktuálního seznamu farností Pardubického vikariátu, který nalezneme na stránkách Královéhradecké diecéze, [www. Bihk.cz](http://www.Bihk.cz)

Lokalita	Patrocinium	Datace	Sloh
Mikulovice	sv. Václava	2. pol 18.st	pozdní baroko
Moravany	sv. Petra a Pavla	1349/1728	gotika/baroko
Mnětice	sv. Václava Mučedníka		
Opatovice	Sv. Vavřince	2. pol 13.st	raně gotika
Ostřetín	Zvěstování Panny Marie	1781	pozdní baroko
Pardubice	sv. Bartoloměje sv. Jiljí sv. Jana Křtitele Sedmibolestné P.Marie Nanebevzetí Panny Marie Zvěstování Panny Marie	1514 2. pol. 13. st(1295) poč. 16. st (1510)/ 1563 1710 (původně kaplička-1675 a Boží muka- 1542) pův. Pol. 14. stol./1507 - 1512	gotika raná gotika gotika/ renesance vrcholná gotika/pozdní gotka
Platenice	sv. Jiljí	1350	gotika
Podůlšany	sv. Mikuláše	1665/1903	Nyní pseudo- renesanční
Přelouč	sv. Jakuba Většího Navštívení P. Marie	2. pol 12.st 2. pol 17. st	románský
Ráby	sv. Jana Nepomuckého	14 st. (dnes Máří Magdaleny)	gotický
Rosice	sv. Václava	1350	gotika
Rohovládova Bělá	sv. Petra a Pavla	1361/1768	gotika/opr. barokně
Řečany nad Labem	sv. Máří Magdaleny	12. st (1165)	románský
Semín	sv. Jana Křtitele	Pol. 12.st	románský- přestavěn barokně
Sezemice	Nejsvětější Trojice (původně P. Marie)	2 pol, 13. st	gotika
Staré Ždánice	sv. Václava	Poč. 14.st	gotika
Svinčany	sv. Vavřince	1349/2. pol.18.	gotika/pozdní

Lokalita	Patrocinium	Datace	Sloh
		století	baroko
Třebosice	Povýšení sv. Kříže	Poč. 14. st.	gotika
Tuněchody	Stětí sv. Jana Křtitele	1350	gotika
Turkovice	sv. Martina	Pol .13.století	gotika
Uhersko	Nanebevzetí Panny Marie	?/1704	got./baroko
Újezd u Přelouče	sv. Jiljí	1384(první zmínka)	gotika
Vápno	sv. Jiří	P. 14.stol (1366)	gotika
Veliny	sv. Mikuláše	Pol.14.st	gotika
Vysoké Chvojno	sv. Gotharda	12. stol/pol. 18.st	gotika
Zdechovice	sv. Petra a Pavla	1716	baroko
Živanice	Zvěstování P. Marie	Poč. 14.st	gotika

Příloha B - Seznam svatých a jejich patrociníí v Pardubickém okrese

Patrocinium	místo	Časové začlenění
sv. Bartoloměje	Kunětice Pardubice	11. St. (zmíněn až 1350) 1514
sv. Gotharda	Vysoké Chvojno	12. stol
sv. Jakuba Většího	Přelouč	2. pol. 12.st
sv. Jana Křtitele	Pardubice Semín Tuněchody	Poč. 16.st pol.12.st 1350
sv. Jana Nepomuckého	Ráby	14.st
sv. Jiljí	Pardubice Platenice Újezd u Přelouče	2.pol.13.st 1350 1384
sv. Jiří	Býšť Vápno	Konec 18.st (1796) 1366
sv. Kateřiny	Horní Roveň	1349
sv. Leopolda	Kladruby nad Labem	12.st/16 st.
sv. Matouše	Lipoltice	2. pol13.st
sv. Martin	Holice Turkovice	1. pol. 13.st/oprava:1. Pol. 18.st 1348/opr. 1729
sv. Máří Magdaleny	Bohdaneč Řečany nad Labem	1. pol 18.st 12.st (1156)
sv. Mikuláše	Veliny	Pol.14.st
Nejsvětější Trojice	Horní Jelení Sezemice	1600/oprava: 2. pol.19.st 2. pol.13.st
Panny Marie	Dašice Jedousov Kostěnice Ostřetín Pardubice (3x) Přelouč <i>Sezemice</i> (přesvěcen)	konec 17. st konec 19.st. 1781 14. st /poč. 18.st 2. pol 17.st 1270-1280

	Uhersko Živanice	1704 (na místě pův. gotického kostela) poč.14.st
sv. Petra a Pavla	Dříteč Kojice Moravany Rohovládova Bělá Zdechovice	2. pol. 14. st 12.st 1349/1782 1361/1768 1716
Povýšení svatého kříže	Třebosice	poč.14.st
sv. Romedia	Choltická kaple	1683/svěcena 1692
sv. Václava	Horní Roveň (kaplička) Horní Ředice Kladruby nad Labem Mikulovice Mnětice Staré Ždánice Rosice	Pol.18.st 2. pol. 19 st 12.st/16.st 2. polo. 18.st poč. 14.st 1350
sv. Vavřince	Opatovice Svinčany	2. pol. 13.st 1349/2.pol.18.st

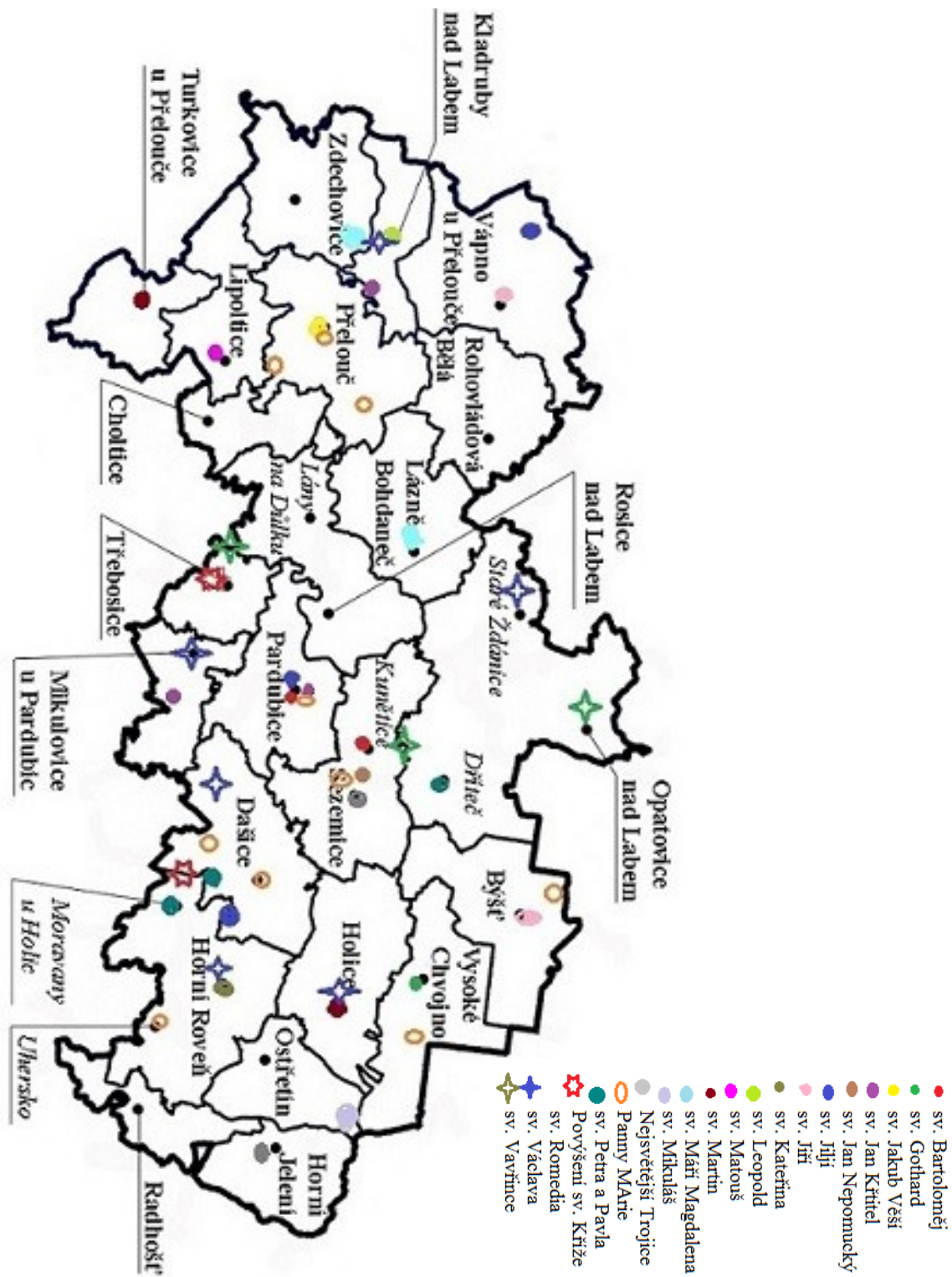
Příloha C – Přehled patronů na vybraných morových sloupech

Světec	lokalita	Datace vzniku
Panna Marie Neposkvrněná	Pardubice	17. st
Panna Marie Immaculata	Horní Jelení Zdechovice	1704 pol.18.st
Pieta	Choltice	Konec 17. stol.
Madona	Pardubice	1738
sv. Jan Nepomucký	Lázně Bohdaneč Přelouč	1733 1704
Nejsvětější Trojice	Choltice	Konec 17. stol.

Příloha D – Četnost patrocinií kostelů v jednotlivých časových etapách

patrocinium	období					
	1150-1250	1250-1300	1300-1450	1450-1550	1550-1650	1650-1800
sv. Bartoloměje			1	1		
sv. Gotharda	1					
sv. Jakuba Většího	1					
sv. Jana Křtitele	1		1	1		
sv. Jana Nepomuckého			1			
sv. Jiljí			3			
sv. Jiří			1			1
sv. Kateřiny			1			
sv. Leopolda			1			
sv. Matouše		1				
sv. Martin	1		1			
sv. Máří Magdaleny	1					1
sv. Mikuláše			1			
Nejsvětější Trojice		1			1	
Panny Marie		1	3		1	3
sv. Petra a Pavla	1		3			1
Povýšení svatého kříže			1			1
sv. Romedia						1
sv. Václava	1		2			3
sv. Vavřince		1	1			

Příloha E – Mapa patrocinií kostelů na Pardubicku

Příloha F – Obrazová příloha

Oltáře a vybavení kostela Nejsvětější Trojice v Horním Jelení

obr. 1: kostel Nejsvětější Trojice

obr. 2: oltář Panny Marie Lourdské

obr. 3: Pozlacený reliéf (sv. Ambrož, sv. Augustýn, sv. Jeroným, sv. Řehoř)

obr. 4: sv. Ambrož

obr. 5: sv. Augustýn

obr. 6: sv. Jeroným

obr. 7: Oltář sv. Jana Nepomuckého

obr. 8: sv. Josef s Ježíškem

obr. 9: oltář sv. Anděla Strážného

obr. 10: sv. Jan Křtitel

obr. 11: oltář sv. Tekly se sochami sv. Alžběty Durynské a sv. Barbory

obr. 12: Hlavní oltář Nejsvětější Trojice

obr. 13: sv. Vít

obr. 14: sv. Prokop

obr. 15: sv. Ludmila

obr. 16: sv. Václav

obr. 17: oltář sv. Rodiny

obr. 18: oltář sv. Otýlie

obr.19. sv. Antonín Paduánský

obr. 20: socha sv. Anděla Strážce

obr. 21: sv. Florián

Oltáře a vybavení kostela sv. Vavřince v Opatovicích nad Labem

obr.1: sv. Jan Nepomucký

obr.2: sv. Šebestián

obr. 3: sv. Václav

obr.4: Kostel sv. Vavřince

obr. 6: oltářní obraz sv. Vavřince

obr. 7: boční oltář sv. Františka

Oltáře a vybavení kostela sv. Bartoloměje v Pardubicích¹⁶⁴

obr. 1: Pohled na kostel , poč. 20. st

obr.2: Torzo nástěnné malby v presbytáři

obr.3: obraz z oltáře sv. Anny

¹⁶⁴ Obrazový materiál použit z pramene, HRUBÝ, VL., STANĚK, J.: *Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích*, 1.vyd., Praha:Helios, 2000, s.127, ISBN 80-85211-08-4

obr.4:obraz se sv. Floriánem, 18.st

obr.5: oltářní obraz umučení sv. Bartoloměje

obr. 6: Kalvárie

obr. 7:oltář Panny Marie v sev. boční lodí

Mariánské a morové sloupy v pardubickém okrese¹⁶⁵

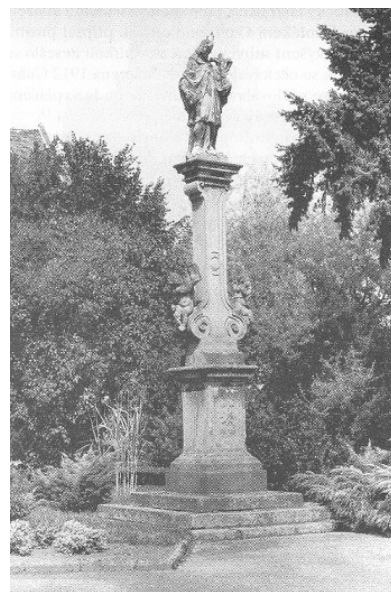
obr.1: Sloup se sochou Panny Marie, Horní Jelení

obr.2: Sloup Nejsvětější Trojice, Choltice

obr.3: Pieta, sloup Nejsvětější Trojice, Choltice

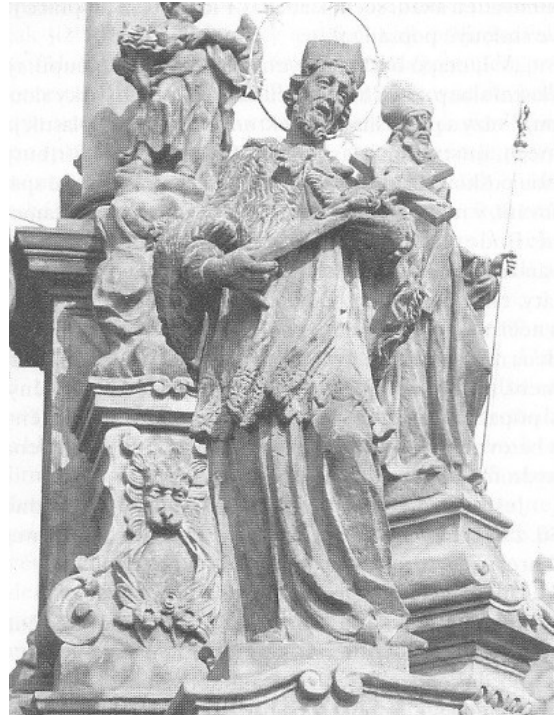

obr.4: Sv. Jan Nepomucký, Lázně Bohdaneč

¹⁶⁵ Obrazový materiál použit ze zdroje: MAXOVÁ, I., NEJEDLÝ, V., ZAHRADNÍK, P.: *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Pardubice a Chrudim*, 1.vyd., Východočeské muzeum v Pardubicích a Státní ústav památkové péče, 2002, s. 161

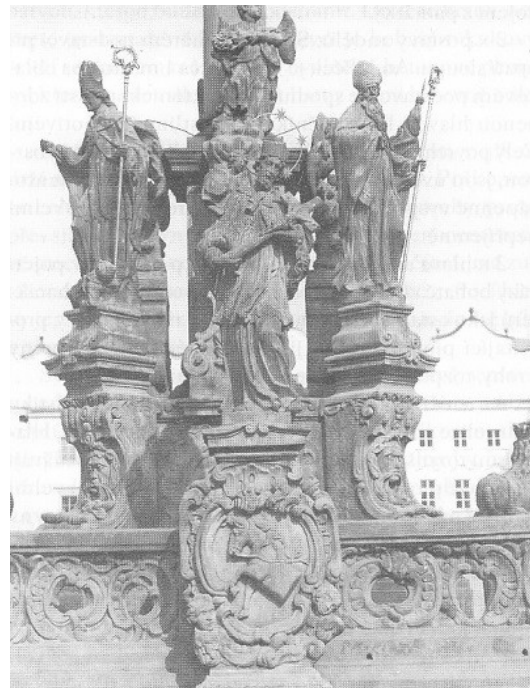
**obr. 5: sv. Jan Nepomucký
Lázně Bohdaneč**

obr.6: Mariánský sloup, Pardubice

obr. 7: Mariánský sloup, detail, Pce

obr. 8: Mariánský sloup, Pardubice

obr.9:pilíř s Madonou, Pardubice

obr.10:sv. Jan Nepomucký, Přelouč

obr.12: Pana Marie (immaculata), Zdechovice

obr.12: sloup PM, Zdechovice

Pohlednice svatých jako projev lidové zbožnosti¹⁶⁶

sv. Florián

sv. Rozálie

sv. Františka

sv. Antonín Paduánský

sv. Ignác z Loyoly

¹⁶⁶Obrazový materiál pochází ze sbírek Východočeského muzea v Pardubicích.

obr. 6: Madona

obr. 7: Madona

Obr:8: sv. Jan Nepomucký

Příloha G - Příprava na teoretickou hodinu a edukační program

ZA SOCHAMI SVATÝCH – teoretická hodina

Třída: 9. A

Hodina: 5. - 6. vyučovací hodina (11:50- 12:35, 12:45 – 13:30)

I. vyučovací hodina

Téma: Ikonografie svatých v české a evropské výtvarné kultuře

Předpokládané cíle:

C1: Žák zná základní pojmy týkající se metody ikonografie

C2: Žák dokáže identifikovat postavy svatých ve výtvarné kultuře

C3: Žák vyjmenuje alespoň 5 postav českých zemských patronů

C4: Žák se orientuje v problematice vývoje křesťanství a vzniku kultu svatých.

C5: Žák rozumí vývoji kultu svatých v závislosti na demografickém vývoji.

Obsah hodiny

1. Dotazník
2. Brainstorming
3. Výklad
4. Shrnutí učiva

Začátek hodiny: 20 min

- Přivítání se s žáky
- Zápis do třídní knihy
- Rozdání dotazníků
- Brainstorming- na základě odpovědí z dotazníků a na téma svatí v umění

- Jaké zemské patrony nebo světce dokážeš vyjmenovat?
- Setkáváme se s kultem světců i v běžném životě?
- Setkali jste se s tímto tématem i mimo školu?

Hlavní výuková část hodiny: 23 min

Téma: Ikonografie svatých

- Vymezení pojmů ikonografie, atribut, kult..
- Krátké připomenutí hlavních postav svatých-jejich život, vykonané zázraky, smrt
- Propojení výkladu o životě svatých s jejich atributy
- Propojení kultu svatých v Čechách a s evropskou scénou
- Demografie

Teorie: Výklad se zápisem do sešitů

- V průběhu teoretické přednášky zapisují důležitá data a pojmy na tabuli.
- Výklad je doplněn o obrazové ukázky.
- Žáci mají možnost se průběžně ptát na doplňující informace.

Závěrečná část hodiny: 2-3 min

- shrnutí učiva, opakování

II. vyučovací hodina

Téma: Propojení problematiky tématu kultu svatých s lidovými obyčejí

Předpokládané cíle

C1: Žák dokáže vyjmenovat alespoň tři umělce zabývající se ve svých dílech církevní tematikou

C2: Žák se orientuje v literárních zdrojích dané problematiky.

C3: Žák umí začlenit téma kultu svatých ve výtvarné kultuře do širšího vědního okruhu.

C4: Žák dokáže poznatky aplikovat.

Obsah hodiny

1. Opakování : Krátké shrnutí látky probrané minulou hodinu pomocí kontrolních otázek. Zápis stěžejních pojmů na tabuli.
2. Výklad
3. Shrnutí probrané látky

Začátek hodiny: 15 min

- Zapsání do třídní knihy
- Krátké opakování látky z minulé hodiny
- zápis tématu a stěžejních pojmů na tabuli

Hlavní výuková část hodiny: 25 min

- Postavy světců v českém a evropském umění.
- Shrnutí českých a evropských umělců zabývajících se daným tématem.
- Krátký rozbor hlavních církevních svátků souvisejících s kultem svatých (Vánoce, Velikonoce)
- Inspirační zdroje. Představení hlavních literárních pramenů k rozšíření tématu.

Závěrečná část hodiny: 5 min

- Shrnutí tématu
 - Co jsem se dozvěděl?
 - Co mi nejvíce utkvělo v paměti, překvapilo mě, zaujalo?
 - Jak lze nové poznatky využít v dalších předmětech nebo v životě?
- Rozloučení a poděkování za spolupráci.

ZA SOCHAMI SVATÝCH – Edukační program

Místo konání: Exkurze do kostela Narození Panny Marie, se zastavením u mariánského sloupu, s náhledem na kostel sv. Gotharda na stejnojmenném vrchu, k soše sv. Václava, Gotharda a Josefa až ke kapličce Panny Marie Hlohovské.

Předmětem exkurze je představit žákům zajímavou formou téma kultu českých zemských patronů a světců a to s přihlédnutím na světce regionálního a místního významu, kteří budou žákům bližší. Žáci se s tématem seznámí jak v teoretické, tak v praktické rovině prostřednictvím pracovních listů, které obdrží na začátku exkurze. V rámci řešení zadaných úkolů si budou zábavnou formou osvojovat nové poznatky týkající se zadané tematiky. Zadané úkoly je budou současně nutit k pozorovací činnosti a udržovat tak jejich stálé soustředění. Díky vypracovaným pracovním listům žáci získají svůj osobní dokument shrnující probranou tematiku.

Cíle:

C1: Žák dokáže charakterizovat jednotlivé postavy svatých a rozpoznat jejich zobrazení.

C2: Žák dokáže získané vědomosti aplikovat na reálných modelech soch.

C3: Žák spolupracuje a řeší zadané úkoly v pracovním listu.

Mezipředmětové vztahy: dějepis, český jazyk a literatura

Průřezová témata

- **Osobnostní a sociální rozvoj** (Schopnost vytvořit si na základě svého hodnotového systému postoj k jiné kultuře a akceptovat její zvyky a tradice)

Návaznost na RVP

- při své práci uplatňuje osobní zkušenosti a prožitky

- dokáže nalézt odpovídající prostředky k uskutečnění a dokončení zadaného úkolu
- propojuje různé znakové systémy (mluvené a psané slovo)

Rozvíjené klíčové kompetence

- **Kompetence k učení** (žák si dokáže sám plánovat svou činnost a získané poznatky využívá k osobnímu rozvoji)
- **Kompetence k řešení problému** (žák dokáže k dosažení svého cíle využít správných metod)
- **Kompetence komunikativní** (žák dokáže výsledky své práce prezentovat, a to jak verbálním, tak neverbálním způsobem, dokáže obhájit své postoje a názory v diskusi)
- **Kompetence sociální a personální** (žák dokáže pracovat v kolektivu, respektovat názory ostatních a přizpůsobit se)
- **kompetence k podnikavosti** (žák se dokáže přizpůsobit netradičnímu výukovému prostředí a reagovat na něj)

Motivace

Vnější: Návštěva kostela Nanebevzetí Panny Marie, vizuální prohlídka oltářů, prohlídka sochařského zpracování tématu, diskuze mezi žáky a rozhovor s panem farářem.

Vnitřní: individuální zamyšlení nad vlastní osobností, spolupráce se spolužáky

Hodnocení

Na konci exkurze budou zhodnoceny vyplněné pracovní listy. Hodnocení bude probíhat ústní formou a kolektivně. Žáci se budou moci vyjádřit k tomu, co jim exkurze dala (například zda objevili nějaké památky, o kterých neměli do té doby žádné znalosti). Součástí hodnocení bude i společná diskuse na téma osobnostních atributů, které žáci měli nakreslit do pracovních listů.

Reflexe

Individuální: Individuální hodnocení osobní míry spolupráce, a aktivity.

Skupinová: Diskuze žáků a učitele na téma vzájemné spolupráce, komunikace, získaných vědomostí, seberealizace a sebehodnocení.

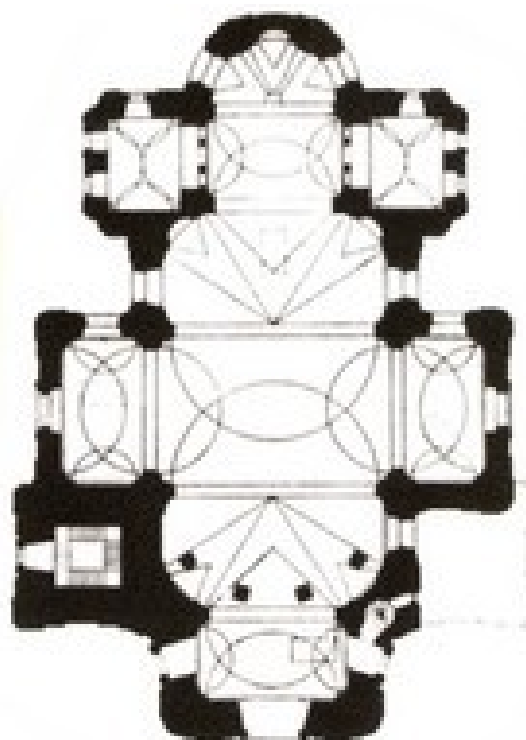
Příloha H - Pracovní list edukačního programu

ZA SOCHAMI SVATÝCH

Do půdorysu kostela Narození PM zakresli rozmístění oltářů a památek

Zaškrtni správnou možnost

- V jakém roce propukl požár, který zničil kostel i s farou?
 - a) 1610
 - b) 1738
 - c) 1850
- Socha kterého světce stojí naproti hořickému děkanství?
 - a) sv. Jan Nepomuckého
 - b) sv. Vojtěcha
 - c) sv. Václava

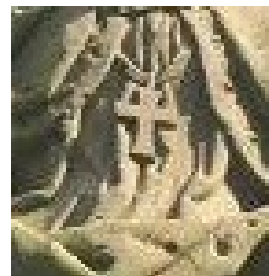
K uvedeným výsekům fotografií
napiš sochu a místo odkud pochází.

.....

.....

.....

Které sochy světců můžeme nalézt na Mariánském sloupu na náměstí?

.....

Jaké atributy bys přiřadil světci podle popisu jeho života?

...Papež a mučedník . Podle legendy byl za vlády císaře Trajana uvězněn na Krymu a s kotvou na krku byl hozen do moře, protože křesťanům, pracujícím nuceně v mramorových lomech, vyvedl zázračným způsobem pramen a tak obrátil mnoho pohanů. Jeho údajné ostatky přenesli sv. Cyril a Metoděj r. 869 do Říma, proto i mnoho našich nejstarších kostelů je zasvěceno tomuto světci...

.....

Co je to atribut?

.....

Jaký by byl Váš atribut? Co Vás charakterizuje? Nakreslete.

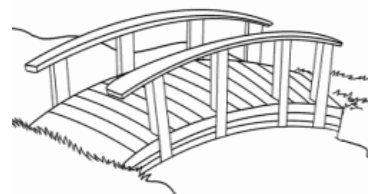
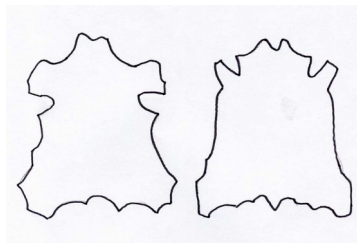
Spoj obrázky světců s danými obrázky atributů

sv. Petr

sv. Jan Nepomucký

sv. Bartoloměj

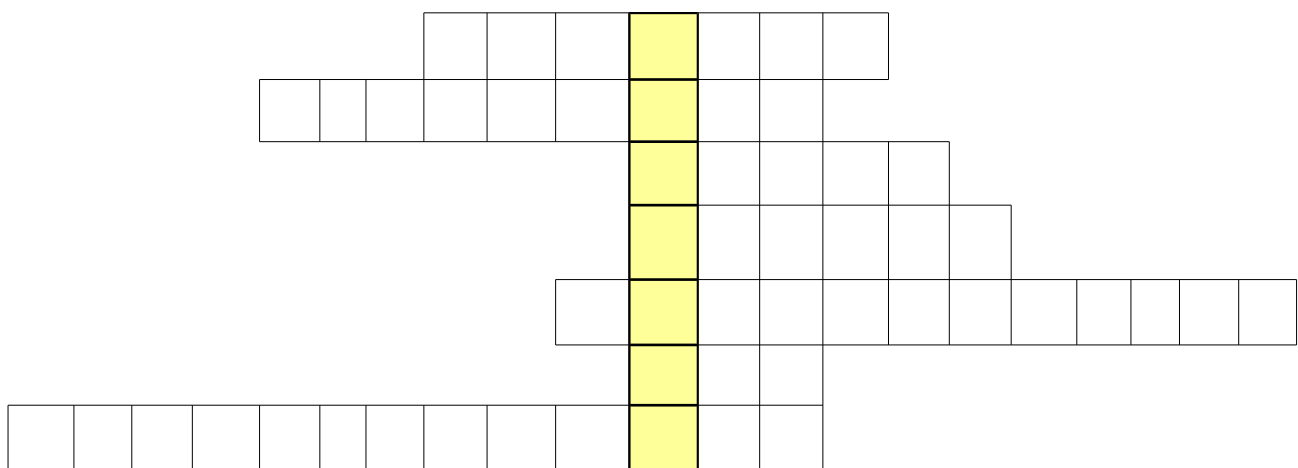
sv. Prokop

Vyplň křížovku. V tajence najdeš jméno světce zobrazeného na obrázku.

1. Čí sochu nalezneme před kostelem Narození Panny Marie společně se sochou anděla?
2. Kde v Hořicích můžeme najít Boží muka?
3. Atribut sv. Jana Nepomuckého
4. Jak se nazývá vrch v Hořicích s pomníkem Jana Žižky z Trocnova?
5. Synonymum pro kanonizaci.
6. Které zvíře zdobí památník husitské bitvy?
7. Jméno architekta kostela Zvěstování Panny Marie po požáru

Tajenka:.....

Prohlédněte si uvedené reprodukce. Určete o jaké obrazy se jedná, jejich autora, alespoň přibližné datum vzniku a co výjev zobrazuje.

Doplň informace o kostelu sv. Gotharda do textu

Barokní kostelík sv. Gotharda byl postaven ve.....století na místě původní dřevěné kaple s věžičkou, která byla založena pražskými premonstráty a zasvěcena sv. Gothardu,

patronu..... O její historii se dochovalo jen málo zpráv, snad

jen, že v době husitské bitvy v dubnu si jej stratégové Žižkova vojska vybrali za pozorovatelnu. Současná podoba však pochází z přestavby, která se uskutečnila v letechVzhledem k tomu, že v té době byl požárem zničen i kostel městský, musela být stavba gothardského kostelíku se zřetelem na potřeby věřících urychleně dohotovena. Práce však nebyly nejspíš provedeny příliš kvalitně, protože v letech následujících docházelo k dalším úpravám.

Skromný interiér kostelíku je asi dlouhý, široký a vysoký. Dominuje muoltář sv. Gotharda, sochy 12 pískovcových apoštolů a 4, které jsou z dílen profesora sochařsko-kamenické školy Varhany na kůru se již léta nepoužívají, kostelík je dnes využíván především k církevním pohřebním obřadům a během poutí¹⁶⁷

Čeho je patron sv. Josef?

.....

Proč se nazývá kaplička na chlumu *Kaplička Panny Marie Hlohové*?

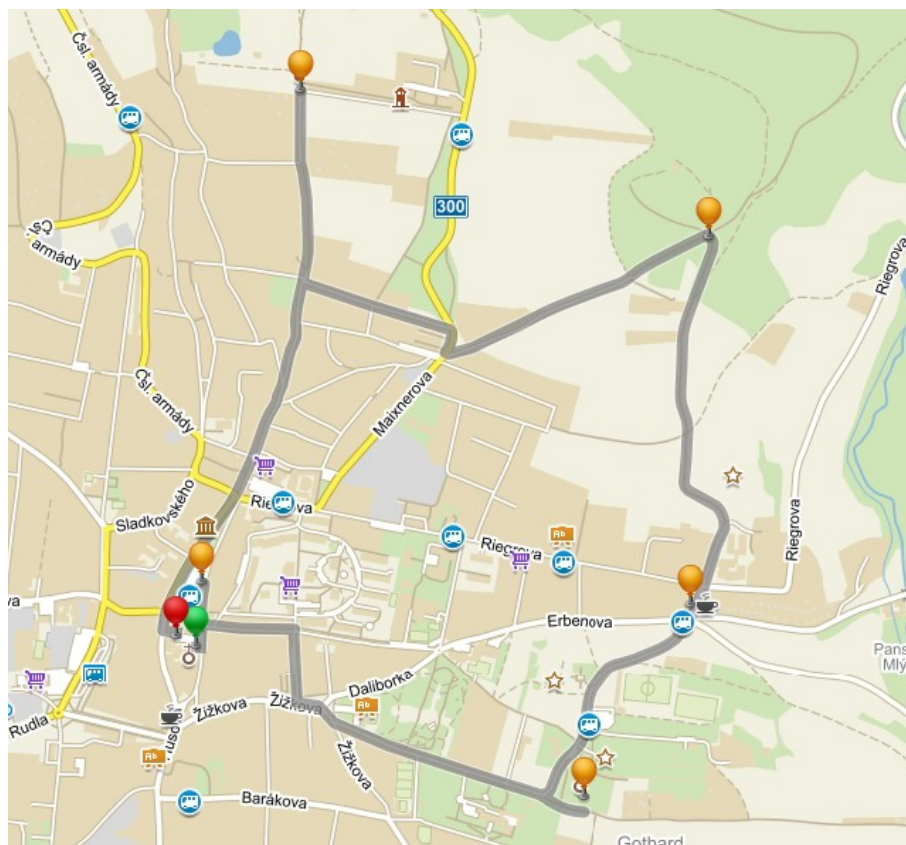
.....

167 Wwww. Ghorice.cz

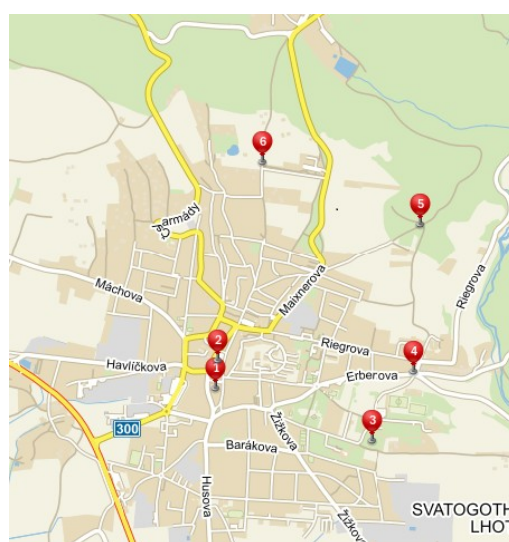
Poznáš světce na obrázcích? Jaké mají vyobrazené atributy?

Příloha I - Mapa trasy exkurze

1. 50.3669036N, 15.6321158E
2. 50.3682450N, 15.6322875E
3. 50.3643303N, 15.6441608E
4. 50.3676975N, 15.6473939E
5. 50°22'29.922"N,
15°38'52.420"E
6. 50.3780528N, 15.6357208E

Příloha J – Fotografická dokumentace exkurze

Příloha K - Dotazník k tématu ikonografie

1) Čím se podle Vás zabývá metoda jménem ikonografie?

1. výzkumem písma
2. popisem zobrazení
3. rozborem nadpisů

2) co je to atribut?

1. Typ symbolu sloužící k identifikaci postavy
2. typ oděvu svatých
3. typ kazatelny

3) Víte kdo je patronem českého národa?.....

4) Jmenujte některého z českých svatých.....

5) Jmenujte jednoho českého a jednoho světového umělce, který ve svých dílech ztvárňoval náboženskou tematiku.....

6) Který symbol věcí symbolizuje mučedníka?

1. Trnová koruna
2. palmový list, kniha
3. kněžské roucho

7) Jak často, pokud vůbec, navštěvujete umělecké výstavy, galerie, kostely atd.

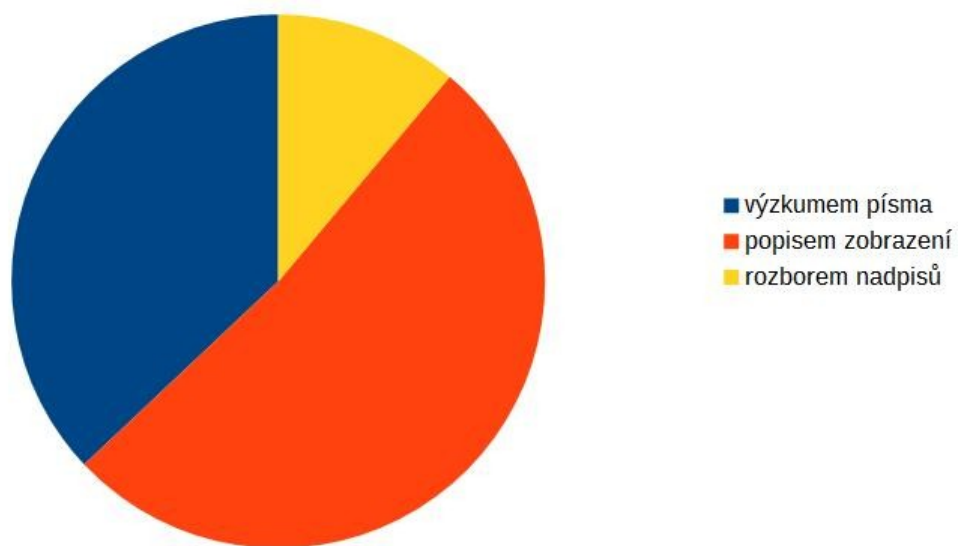
1. 1 – 2x /rok
2. 4 – 6 x /rok
3. častěji
4. nenavštěvuji

8) Z jaké iniciativy?

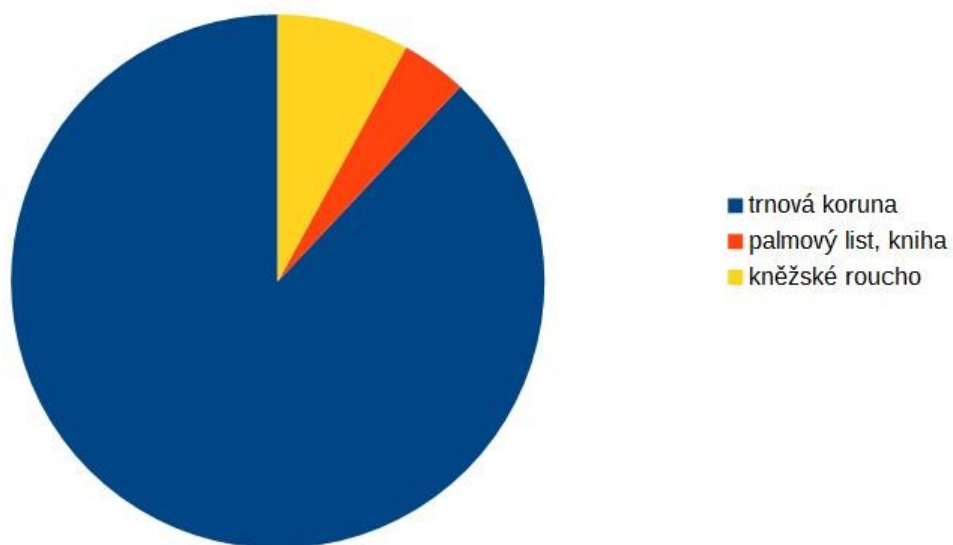
1. v rámci povinné školní exkurze
2. z vlastního zájmu
3. z donucení rodičů

Příloha L - Grafické znázornění odpovědí dotazníku o ikonografii

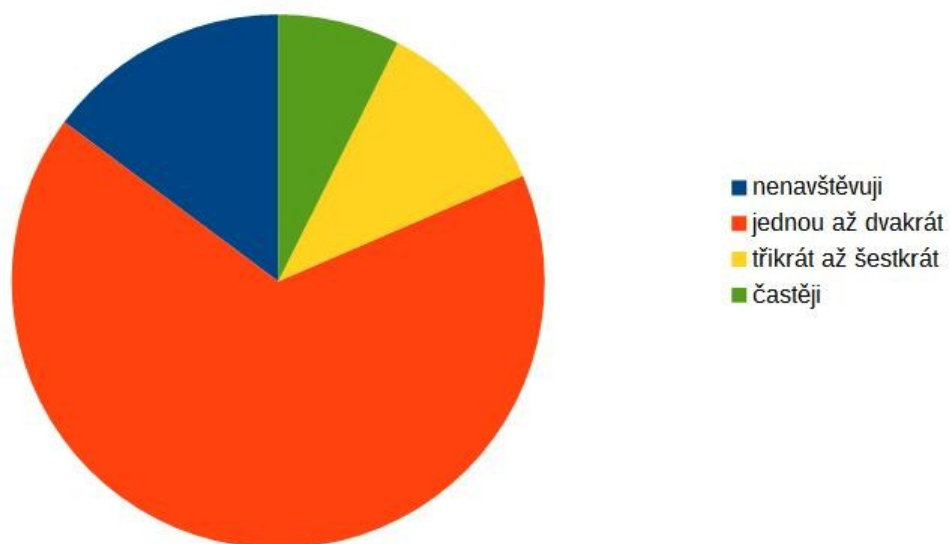
Čím se zabývá ikonografie?

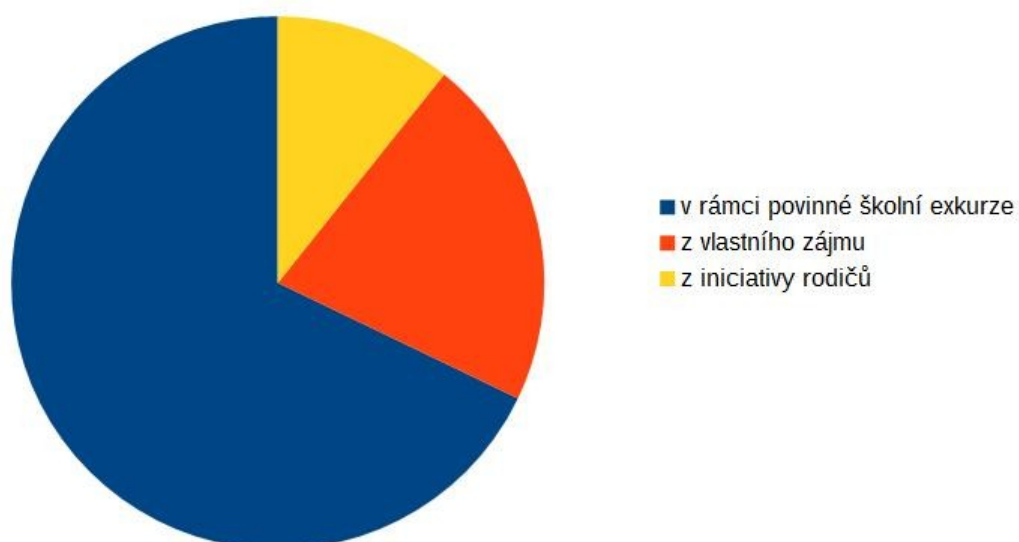
Který symbol charakterizuje mučedníka?

Kolikrát za rok navštívíte uměleckou výstavu, galerii, kostel atd.?

Z jaké iniciativy?

Příloha M - Pracovní list edukačního programu

KŘÍŽEM KRÁŽEM PARDUBICKEM

Na našich cestách za církevními památkami na Pardubicku postupně navštívíme několik měst a seznámíme se s ikonografickým programem a interiérovým vybavením sedmi výjimečných kostelů.

První zastávkou bude kostel **Nejsvětější Trojice v Horním Jelení**.

Původní renesanční jednolodní kostel s trojboce zakončeným presbytářem byl postaven v letech 1600 – 1602. Dnešní podoba kostela pochází z let 1864 – 1866.

V kostele se nachází celkem osm bočních a jeden hlavní oltář, zdobený plastikou Nejsvětější Trojice. Řezbářská práce pochází z dílny Jana Teplého z Pardubic.

Co představují sochy, které nalezneme před kostelem?

1)..... 2).....

Čí hrobka se nachází v kostele? Proč?

.....
.....

K uvedeným obrázkům napište, který svatý je na nich zobrazen.

.....

Co představuje reprodukce na obrázku? Na kterém oltáři dílo nalezneme?

.....
.....
.....
.....
.....

Nyní se nacházíte v kostele **Sv. Martina v Holicích**.

Kostel vznikl v letech 1736 – 1739 podle plánů Tomáše Haffeneckera. Je jednolodní se čtvercovým presbytářem a s hranolovou věží s cibulovou bání. Hlavním vybavením kostela je dřevěný, zlacený, hlavní oltář zdobený plastikou Nejsvětější Trojice a obrazem sv. Martina, biskupa z Tours.

Jakého slohu je novodobá přestavba kostela? Zaškrtněte.

Gotika

Baroko

rokoko

klasicismus

Doplň text

*oltář je bohatě zdoben sochami. V horní části je ztvárněna Ze
samého vrcholu shlíží, holubice pod ním představuje
..... a ještě níže sedí Ježíš Kristus, držící v rukou část Martinova
pláště. V místě, kde loď kostela přechází v presbytář, stojí socha
(nalevo) a socha Výklenek napravo zdobí socha
.....Dobrého pastýře.*

Kdo je autorem architektonických plánů fary kostela?

.....

Naší další zastávkou je kostel sv. **Bartoloměje v Pardubicích**

Kostel byl původně postaven jako pohřební místo pro rod Pernštejnů v roce 1515 Vilémem z Pernštejna. Nejprve zde sídlil řád cyriaků a později minoritů. Gotický kostel má podobu trojlodní haly s loděmi o stejné výšce. Na severním portálu nalezneme reliéf s erbovní pověstí. Hlavní oltář sv. Bartoloměje byl nově barokní, zdobený hlavami andělíčků vyřezávaných boltcovým ornamentem, rostlinnými motivy a vázami.

Centrálním motivem je obraz sv. Bartoloměje od M. L. Willmanna. Významnou památkou je barokní sousoší Kalvárie, umístěné v kapli sv. Kříže.

Kdo je patronem města Pardubice?.....

Kde ve výzdobě kostela nalezneme jeho vyobrazení

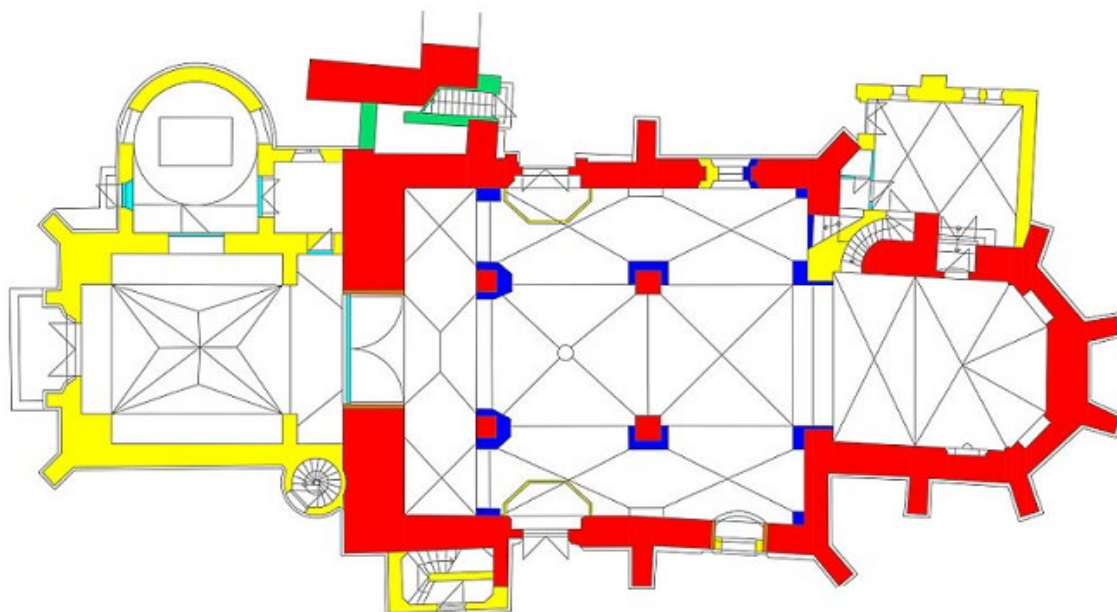
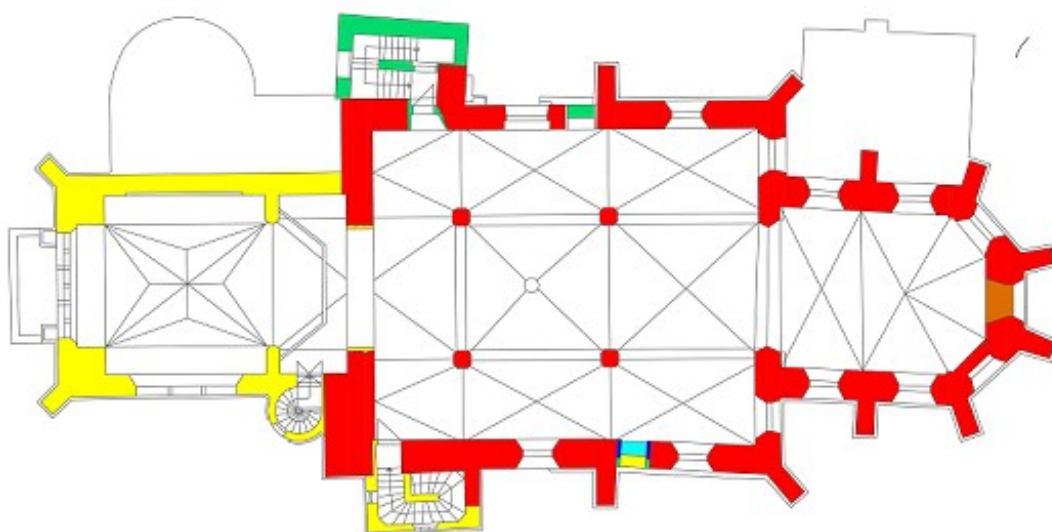
.....

.....

Co znamená Kalvárie? Zakresli schéma postav v Kalvárii

K jakým účelům byl původně kostel vybudován?.....

Do půdorysů kostela zakresli rozmístění památek a oltářů. Komu jsou oltáře zasvěceny?

Přesunuli jsme se dále, do kostela zasvěceného **sv. Máří Magdaleně v Lázních Bohdaneč**

Dnešní barokní podoba kostela vznikla podle plánů Tomáše Hafeneckera a F. Jedličky v letech 1728-1737 a nahradila původní gotickou stavbu. Stávající kostel je jednolodní s pravoúhlým presbytářem. Hlavní oltář je zasvěcen sv. Máří Magdaleně a zdoben jejím obrazem. Unikátní jsou i nástropní fresky Cyrila a Metoděje od A. Häuslera z 1. pol. 19. století

Komu jsou zasvěceny oltáře v kostele?

.....

Čím jsou zdobeny?.....

Jak bývá Máří Magdalena zobrazována?

.....

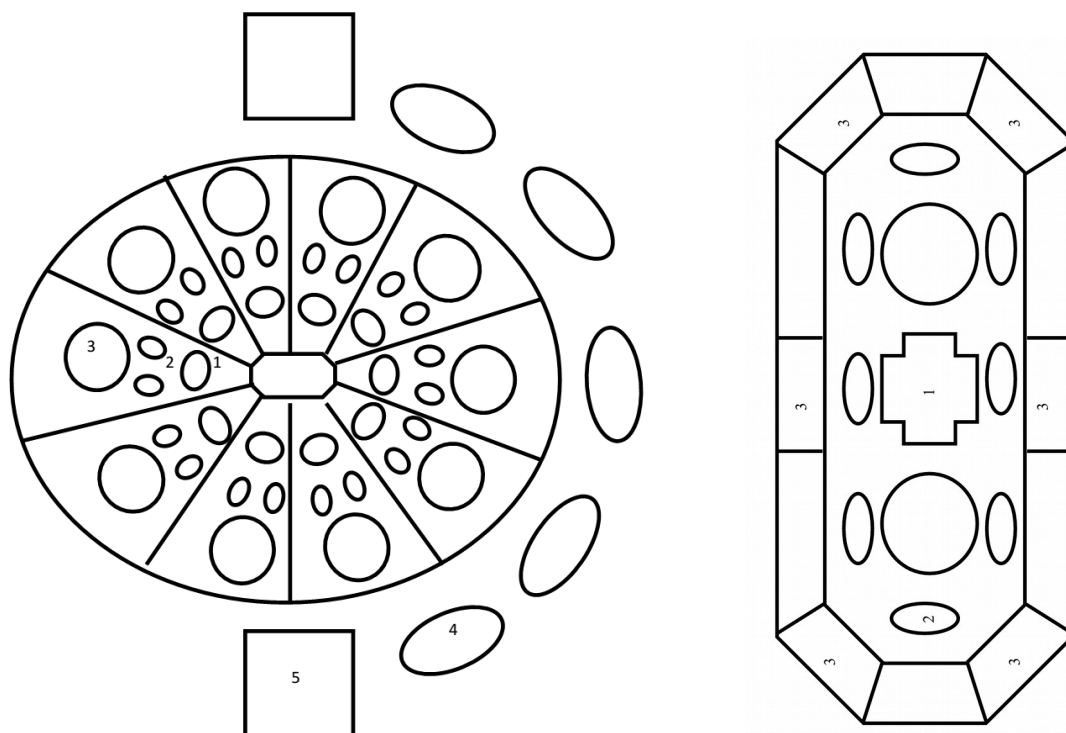
.....

Nacházíte se v kapli, která je unikátní svým ikonografickým programem i zasvěcením-
v **kapli sv. Romedia v Cholticích.**

Kaple se nachází v zámeckém komplexu
vybudovaném v 80. letech 17. století hrabětem
Romediem Konstantinem Thunem z rodu Thunů.
Komplex má tvar písmene L do něhož je zasazena
osmiboká kaple oválného půdorysu. Kaple je
unikátní zasvěcením sv. Romediovi, jiho-tyrolskému
světci, jehož kult nemá v Čechách obdoby. Svatý Romedius pocházel z rodu Thaurů,
stejně jako rod Thunů a byl odjakživa rodovým ochráncem a patronem.

K číslům na obrázcích přiřaď název reprodukce.

Kostel Panny Marie v Živanicích

Gotický kostel z 1. poloviny 14 století byl stavebně upravován v 18. století. Jedná se o jednolodní kostel s trojboce uzavřeným presbytářem. Hlavní oltář je pozdně gotický s novogotickým rámem a zdooben sochami. Na křídlech oltáře jsou zobrazeny výjevy znázorňující Svatou rodinu.

Kdo byla Panna Marie?

.....

.....

Kde v obraze Zvěstování Panně Marii se nacházejí vybrané obrazové úseky?

Které sochy svatých se nacházejí na hlavním oltáři?

.....

Další zastávkou je kostel **sv. Vavřince v Opatovicích nad Labem.**

Původní klášter benediktinů z 1. století byl zničen a kostel sv. Vavřince přemístěn. Po husitských válkách byl opraven jako barokní. Jde o jednolodní kostel s pravoúhlým presbytářem a věží zakončenou cimbuřím. Vybavení kostela pochází většinou z 1. poloviny 18. století. Stěžejní je obraz sv. Vavřince, zdobící hlavní oltář.

Který řád založil klášter?

.....

V jakém roce?

.....

Co se stalo s původní stavbou?

.....

.....

.....

.....

.....

SHRNUTÍ

Vypište společné znaky navštívených památek, co je spojuje?

.....

.....

.....

Zaškrtněte na mapě místa, která jste navštívili.

Na časové ose znázorněte období vzniku navštívených kostelů. Doplňte popisem, o který kostel se jedná.

11.st 12.st 13.st 14.st 15.st 16.st 17.st 18.st

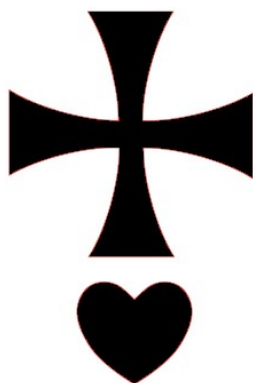
Spojte správně jméno svěťce s krátkým popisem jeho života.

Sv. Florián	Pomáhal křesťanům. Nakonec byl sám zajat a utopen s mlýnským kolem na krku
Sv. Bartoloměj	Voják, který se před branami Amiensu podělil s žebrákem o plášť
Sv. Romedius	Doprovázela Ježíše ke kříži, byla při jeho smrti.
Sv. Martin	Apoštol. Umučený stažením z kůže a nakonec sťat mečem.
Sv. Máří Magdalena	Majetek rozdal chudým. Umučen na rozžhaveném rožni
Sv. Vavřinec	Rozdal majetky a odešel do Říma aby se modlil u hrobu svatých.

Obrázky znázorňují znaky řádů působící na Pardubicku. Z přeházených písmen vytvoř jméno řádu, kterému znak náleží.

NETIBENIDIK

ARICYCI

NOTÉRIMI